

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร : กรณีศึกษา หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี จากเอกสาร ตำรา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเสนอตามลำดับดังนี้

ตอนที่ 1 : การศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. ความหมาย ปรัชญา และแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. ประเภทของเนื้อหาวิชาที่จัดในการศึกษานอกระบบโรงเรียน
3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชน
4. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี
5. การศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ
6. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาอาชีพ

ตอนที่ 2 : การพัฒนาสตรี

1. บทบาทและความสำคัญของสตรี
2. วัตถุประสงค์ และนโยบายในการพัฒนาสตรี
3. การจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มสตรี
4. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
5. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตอนที่ 3 : การพัฒนาอาชีพ

1. ความหมายของอาชีพ
2. แนวคิดในการพัฒนาอาชีพ
3. องค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพ
4. หลักการในการพัฒนาอาชีพ

ตอนที่ 4 : แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

1. ความหมาย และแนวคิดของการมีส่วนร่วม
2. ความสำคัญของการมีส่วนร่วม
3. ลักษณะการมีส่วนร่วม
4. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

ตอนที่ 5 : งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 : การศึกษานอกระบบโรงเรียน

1. ความหมาย ปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education) เป็นรูปแบบการจัดการศึกษารูปแบบหนึ่งที่ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเนื่องจากขอบข่ายของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนอันได้แก่ การจัดการศึกษาเพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่บุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียน การจัดการศึกษาเพื่อการประกอบอาชีพและการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาที่จัดขึ้นตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน โดยยึดหลักปรัชญาที่ว่าการศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคนให้รู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อจะทำให้คนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2533) ซึ่งได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในหมวด 3 มาตรา 15 วรรค 2 ได้กำหนดความหมายของการศึกษานอกระบบว่าเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคล

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2548) กล่าวไว้ว่า การศึกษานอกโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาดลอดชีวิตให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะสนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชนได้อย่างทั่วถึง จำเป็นต้องมีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งมีลักษณะยืดหยุ่นมากกว่า สามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างหลากหลายและทั่วถึง โดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยทำให้การเรียนรู้เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและแสวงหาได้โดยง่ายสำหรับคนทั่วไป

อุณา นพคุณ (2523) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นกิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชากรทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะ ค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาเรียกว่า เป็น การศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

รัตนา พุ่มไพศาล (2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็น การศึกษาสำหรับผู้ที่มีขาดโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนปกติ เป็นการศึกษาที่จัดให้ประชาชน เพื่อเขาจะได้ศึกษาเล่าเรียนสิ่งต่างๆตามที่เขาต้องการเรียน

จรรยา พานิชย์ผลินไชย(2528) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นการศึกษาที่เหมาะสมต่อการแก้ปัญหา แก่ความทุกข์ของประชาชน โดยเฉพาะในการที่จะทำให้ประชาชนมีความสุข โดยวิธีการให้ชีวิตประสมกลมกลืนกับสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างราบรื่น

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2533) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นกิจกรรมการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบแน่นอนจัดขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของผู้เรียนยึดหลักปรัชญาที่ว่า การศึกษาคือชีวิต ชีวิตคือการศึกษา โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนรู้จักใช้ความคิดตัดสินใจเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือตนเองรวมทั้งให้ผู้เรียนมีอิสระจากสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด โดยมีวิธีการเป็นส่วนประกอบที่จะให้คนสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและยังเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดเพื่อคนทุกคนในสังคม

อาชญญา รัตนอุบล (2544) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่าเป็น กิจกรรมทางการศึกษา และมวลประสบการณ์ความรู้ใดๆ ก็ตามที่ได้จัดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ในสังคมโดยมุ่งจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ และทัศนคติที่พึงประสงค์ของบุคคลต่างๆ ในสังคมโดยยึดหลักที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นๆ จะสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจ และประยุกต์ใช้แก้ปัญหาให้แก่บุคคลนั้นได้ด้วย

ดังนั้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อบุคคลที่พ้นจากสถานภาพการเป็นนักเรียน หรือผู้เรียนในระบบโรงเรียน ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่มีแบบแผน มีกฎเกณฑ์ มีหลักสูตร อีกทั้งยังมีวัตถุประสงค์แก่ผู้จัดการศึกษา และผู้รับการศึกษาอย่างแน่นอน

ปรัชญา และแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ได้มีผู้ให้ความหมายของปรัชญา และแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ต่างกััน ดังนี้ คือ

แนวคิดและหลักการการศึกษานอกโรงเรียน (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ,2548) ได้นำปรัชญา “คิดเป็น” มาใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมุ่งเน้นที่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคนให้มีความสุข ซึ่งบุคคลสามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้ หากสามารถแก้ไขปัญหาและปรับตัวให้ประสานสมดุลกับสภาพแวดล้อม ซึ่งดร.โกวิท วรพิพัฒน์ นักการศึกษาไทยได้แสดงแนวคิดการศึกษานอกโรงเรียน “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น”ไว้เมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา โดยมีหลักการว่าความต้องการขั้นพื้นฐานของการเรียนของมวลชนก็เพื่อมุ่งให้เกิดความประสมกลมกลืนเข้ากันได้ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสมดุลจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อคนสามารถเอาชนะอุปสรรคต่างๆหรือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งพื้นฐานกระบวนการคิดเป็นมาจากแนวคิดที่ว่าธรรมชาติของชีวิต

“คิดเป็น” (อุ่นดา นพคุณ , 2530) เป็นแนวคิดของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ โดยมีที่มาจากแนวคิดที่ว่าธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ทุกคนต้องการความสุข คนคิดเป็นจะสามารถดำรงชีวิตให้พบความสุขได้ เพราะเขาจะเป็นผู้มีจิตสำนึกว่า เขามีหน้าที่จะต้องใช้อำนาจที่ธรรมชาติให้มนุษย์ไว้คือ อำนาจแห่งความนึกคิดที่จะวิเคราะห์ใคร่ครวญ และแสวงหารากเหง้าที่มาของปัญหาและความทุกข์ และพิจารณาหาทางเลือกและคำตอบต่างๆ เพื่อจะได้ตัดสินใจกระทำหรือไม่ในการแสวงหาคำตอบหรือแก้ปัญหาเพื่อดับทุกข์แทนการงานนต่อโชคชะดานั้น กระบวนการคิดเป็นจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์กำหนดปรัชญาในการดำรงชีวิตของตนเองได้ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการในเรื่องนั้น และนำกระบวนการคิดเป็นนั้นไปสู่ปรัชญาชีวิตที่กำหนดไว้ให้สำเร็จได้ สามารถนำพาชีวิตไปถึงเป้าหมายสูงสุดคือ ความสุข ที่จะทำให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และเป็นชีวิตที่มีคุณภาพได้ “การคิดเป็น” เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหาเนื่องจากการคิดมีจุดเริ่มที่ตัวปัญหาแล้วพิจารณาไตร่ตรองถึงข้อมูล 3 ด้าน คือ 1.) ข้อมูลตนเอง 2.) ข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อม และ3.) ข้อมูลทางวิชาการต่อจากนั้นลงมือกระทำกร ถ้าหากการกระทำนั้นทำให้ปัญหา และความไม่พอใจของ

บุคคลหายไป กระบวนการคิดจะยุติลง แต่ถ้าหากบุคคลยังรู้สึกไม่พอใจปัญหาที่ยังคงมีอยู่ บุคคลก็จะเริ่มกระบวนการคิดใหม่อีกครั้ง ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า ความเชื่อพื้นฐานของการ“คิดเป็น” มาจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ว่าสิ่งที่เป็นยอดปรารถนาของคนเรา คือ ความสุข และคนเราจะมีความสุขที่สุดเมื่อตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมผสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่นทั้งด้านวัตถุ ภายและใจ การที่คนเราจะผสมกลมกลืนกับสังคม และสิ่งแวดล้อม ตลอดเวลานั้น ย่อมเป็นไปได้ยากแต่อาจทำให้ตัวเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมผสมกลมกลืนได้เท่าที่แต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มจะสามารถทำได้ โดยการกระทำดังต่อไปนี้ คือปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคม และสิ่งแวดล้อม

1. ปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคม และสิ่งแวดล้อม
2. ปรับปรุงสังคม และสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเรา
3. ปรับปรุงทั้งตัวเรา สังคม และสิ่งแวดล้อมให้ผสมกลมกลืนซึ่งกันและกัน
4. หลีกสังคม และสิ่งแวดล้อมหนึ่งไปสู่สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตน

ทั้งนี้บุคคลที่จะสามารถดำเนินการข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อเพื่อให้ตัวเอง และสังคมสิ่งแวดล้อมผสมกลมกลืนกัน เพื่อตนเองจะได้มีความสุขนั้น บุคคลผู้นั้นต้อง “คิดเป็น” เพราะการคิดเป็นทำให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาได้ บุคคลที่มีแต่ความจำยอมไม่สามารถดำเนินการตามข้อใดข้อหนึ่งใน 4 ข้อดังกล่าวได้ บุคคลที่ทำเช่นนี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่มีความคิด สามารถคิดเป็นแก้ปัญหา สามารถรู้จักตนเองอย่างถ่องแท้ และรู้จักธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น

สุนทร สุนันท์ชัย (2529) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนนั้นเป็นการมุ่งผลิตเพื่อพัฒนาประชากร ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสุดท้ายในการพัฒนา คือ มุ่งให้ประชาชน “มีความสุข อยู่ดีกินดี” โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเน้นการพึ่งพาตนเองของสังคม เน้นความร่วมมือในการพัฒนา เน้นอิสระในการตัดสินใจเลือก นั่นก็หมายถึงการยอมรับนับถือในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคล

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฐม นิคมานนท์ (2528) กล่าวว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยที่จัดอยู่ในปัจจุบัน จัดเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การให้ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต และการศึกษาต่อเนื่อง ได้แก่ การศึกษาประเภทที่จัดสำหรับช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งจัดการศึกษาในรูปแบบนี้จัดในลักษณะการศึกษาผู้ใหญ่ สายสามัญ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทต่างๆ

2. การให้การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และลักษณะวิชาชีพ ได้แก่ การศึกษาที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนางานอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การศึกษาประเภทนี้เป็นการจัดการสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น และกลุ่มสนใจ

3. จัดการศึกษาเพื่อการให้ข่าวสารข้อมูล โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ข้อมูลและข่าวสารที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมความรู้ ความคิดต่างๆ และเพื่อป้องกันการลืมนหนังสือ การจัดการศึกษาประเภทนี้ในลักษณะห้องสมุดประชาชนที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เผยแพร่สิ่งพิมพ์ โสตทัศนศึกษา และสื่อมวลชน

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2533) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการพัฒนา ด้านทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาต่างๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ คุณธรรม อาชีพ วิธีการดำรงชีวิต เน้นการพึ่งตนเองได้ของปัจเจกชน และชุมชนด้วยการให้การศึกษาแบบช่วยให้ประชาชนเกิดความสำนึกถึงปัญหาความจำเป็นในการแก้ปัญหา

สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่นำปรัชญาหลายปรัชญามาประยุกต์ผสมผสาน ซึ่งปรัชญาต่างๆ ที่นำมาเป็นหลักได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต พัฒนา การนิยม มนุษยนิยม คิดเป็น และปรัชญาทางพระพุทธศาสนา โดยหลักการการจัดการศึกษานอกระบบยึดหลักการดังต่อไปนี้

1. ความครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. ความเท่าเทียม และเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
3. การเปิดโอกาส สร้างโอกาส และขยายโอกาสทางการศึกษา
4. สนองความต้องการของบุคคล และสังคม
5. การจัดกิจกรรมที่หลากหลายในกลุ่มเป้าหมายมีสิทธิเลือก
6. มีความยืดหยุ่น และเข้าถึงได้ง่าย ลดกฎระเบียบ ขั้นตอน และเปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย
7. จัดบริการให้ใกล้ชิด เข้าถึงตัวผู้เรียน เช่น การใช้สื่อประเภทต่างๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
8. จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต

9. จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง
10. สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ใช้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย
11. ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน
12. ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชน และชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ
13. เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา
14. เปลี่ยนภาพของการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกความรู้มาเป็นภาพของการร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตและสภาพปัญหาจริง

ดังนั้นปรัชญา และแนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อทำให้ประชาชนได้มีความรู้พื้นฐาน พัฒนาเพิ่มพูนความรู้และรู้จักคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้ ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะช่วยปรับปรุงคุณภาพของคนภายในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคมโลก

2. ประเภทของเนื้อหาวิชาที่จัดในการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ได้มีการแบ่งประเภทของเนื้อหาวิชาที่จัดในการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยหน่วยงานต่างๆ และนักวิชาการต่างๆ ดังนี้ คือ

รัตนา พุ่มไพศาล(2528) ได้แบ่งประเภทของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยพิจารณาจากจุดประสงค์ และเนื้อหาของกิจกรรม ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. การศึกษาด้านสามัญ หรือความรู้พื้นฐาน (General or Basic Education) ได้แก่ ความรู้ด้านหนังสือการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ตลอดจนความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม การศึกษาประเภทนี้ได้แก่

- 1.1 การศึกษาก่อนประถมศึกษา
- 1.2 การศึกษาผู้ใหญ่ สายสามัญ
- 1.3 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ
- 1.4 มหาวิทยาลัยเปิด

2. การศึกษาด้านอาชีพ (Occupational Education) มุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะที่เกี่ยวกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และทักษะที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ

3. การศึกษาสำหรับการพัฒนาชุมชน (Community Improvement Education) ได้แก่ การให้การศึกษาเกี่ยวกับกิจการของท้องถิ่น และสถาบันชาติ ตลอดจนกระบวนการต่างๆ ในสังคม เช่น การปกครองในภูมิภาค การปกครองของชาติ การร่วมมือสหกรณ์ โครงการของชุมชนต่างๆ และกิจกรรมอื่นๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน และประเทศชาติ

4. การศึกษาสำหรับปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัว (Family Improvement Education) ได้แก่ การปลูกฝังความรู้ ทักษะทัศนคติที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาคุณภาพของชีวิตของบุคคลในครอบครัว เช่น ความรู้ความสามารถในเรื่องสุขภาพอนามัยและโภชนาการ การจัดและตกแต่งบ้าน การเลี้ยงเด็ก การซ่อมแซม และการปรับปรุงบ้าน ตลอดจนวัสดุเครื่องใช้ต่างๆ การวางแผนครอบครัว เป็นต้น

5. การศึกษาประเภทที่มุ่งสร้างเสริมความสมบูรณ์แห่งชีวิต เช่น การดนตรี ศิลปะ สันทนาการ การศึกษาปรัชญาทางศาสนา เป็นต้น

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการ และการเพิ่มผลผลิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2530) ได้กล่าวถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนไทยในปัจจุบันว่ามีขอบข่ายครอบคลุมเนื้อหาต่าง ๆ 6 ประเภท ดังนี้ คือ

1. สามัญศึกษาหรือการศึกษาทั่วไป เป็นการศึกษาเทียบเท่าระบบโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นอ่านออกเขียนได้จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยผู้เรียนได้รับคุณวุฒิตามระดับที่ศึกษา

2. การฝึกอาชีพ ได้แก่ การฝึกทักษะอาชีพตามต้องการของผู้เรียนในสาขาต่างๆ

3. การศึกษาด้านสุขภาพ สวัสดิภาพ และชีวิตในครอบครัว ได้แก่ การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โภชนาการ การจัดสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

4. การศึกษาด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การปกครองประเทศ การปกครองท้องถิ่น การออกเสียงเลือกตั้ง กิจการสาธารณะ การเสียภาษีอากร สิทธิหน้าที่ของประชาชน องค์กรต่างๆ

5. การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล ได้แก่ การศึกษาแบบเสรี การดนตรี ศิลปะ สันทนาการ ศาสนา

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ได้แก่ การศึกษาเพื่อมุ่งให้เกิดความสามารถในการมีส่วนร่วมในชุมชน เป็นต้น

ศูนย์พัฒนา และส่งเสริมการศึกษาอาชีพ กรมการศึกษานอกโรงเรียน(2539) ได้แบ่งกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเครื่องมือในการเรียนรู้ และความรู้ความสามารถที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ตลอดจนเสริมสร้างความรู้ และทักษะสำหรับการศึกษาต่อเนื่อง เช่น การส่งเสริมการรู้หนังสือ การศึกษานอกโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษา เป็นต้น

2. การศึกษาต่อเนื่องสายสามัญเป็นการศึกษาที่เสริมต่อจากการศึกษาพื้นฐานเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนนอกระบบโรงเรียนได้รับการพัฒนาความรู้ความสามารถ และเจตคติอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ และการเตรียมที่จะศึกษาต่อในระดับสูงต่อไป เช่น การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

3. การพัฒนาทักษะทางด้านอาชีพ เป็นการพัฒนาความรู้ทักษะ และเจตคติเพื่อการประกอบอาชีพ โดยเน้นการพัฒนาอาชีพท้องถิ่น การสร้างผู้ประกอบการขนาดย่อม และอาชีพอิสระ การเตรียมความพร้อมเพื่อรับจ้างในตลาดแรงงาน และปรับปรุงอาชีพที่มีอยู่แล้วให้ได้ผลยิ่งขึ้น เช่น การฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น การจัดกลุ่มสนใจ การศึกษาการประกอบธุรกิจขนาดย่อม

4. การสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติในสังคม ซึ่งอาจดำเนินด้วยการพัฒนาแหล่งความรู้ และเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น การจัดตั้งห้องสมุดประชาชน การจัดกิจกรรมเผยแพร่ความรู้ และวิทยาการโดยผ่านรายการวิทยุ โทรทัศน์ หอกระจายข่าว และนิทรรศการ การสนับสนุนผู้รู้ในสังคม เพื่อนำศักยภาพ ความชำนาญ และภูมิปัญญาทั้งภายใน และภายนอกชุมชนมาเผยแพร่ให้กับประชาชน

บุญเลิศ ส่องสว่าง (2544) ได้แบ่งประเภทของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเทศไทย เป็น 3 ประเภท อันได้แก่

1. การศึกษาพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิตสามารถคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รู้จักหาข้อมูลต่างๆ มาประกอบการตัดสินใจในการดำรงชีวิต การศึกษาพื้นฐานนี้รวมถึงการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน ศึกษาผู้ใหญ่ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. การให้ข้อมูลข่าวสาร เป็นกิจกรรมที่ให้ประชาชนมีความรู้รอบตัวเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการป้องกันการลืมนั่งหนังสือ เป็นการเสริมความรู้ต่างๆ แก่ประชาชน โดยจัดในรูปแบบของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดประชาชนจังหวัด และอำเภอ การจัดหน่วยโสตทัศนศึกษา และการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง และพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่

3. การพัฒนาทักษะอาชีพเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนให้ได้รับความรู้และทักษะเพิ่มเติมเพื่อปรับปรุงอาชีพให้ดีขึ้น หรือนำความรู้และทักษะไปแสวงหาอาชีพใหม่ รวมทั้งปรับปรุงชีวิตของตนเอง และครอบครัวให้ดีขึ้น กิจกรรมพัฒนาทักษะอาชีพที่สำคัญจัดในรูปของการศึกษาผู้ใหญ่แบบกลุ่มสนใจ การศึกษาอาชีพระยะสั้น การสอนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ และการจัดสอนประกาศนียบัตรวิชาชีพทางไกล

อาชัญญา รัตนอุบล(2544) ได้สรุป การจัดเนื้อหากิจกรรมการศึกษานอกระบบ โรงเรียน โดยแบ่งเนื้อหาดังต่อไปนี้ คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่องได้แก่การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา เป็นต้น

2. การศึกษาด้านทักษะอาชีพ คือ กิจกรรมฝึกอบรมเพื่อมุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะที่เป็นประโยชน์เพื่อการประกอบอาชีพตามความต้องการในสาขาวิชาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสาขาเกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรมและหัตถกรรมเช่นการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ การใช้และซ่อมเครื่องยนต์ การบัญชี การบริหารธุรกิจ การจักสาน การถักทอ ช่างโลหะ ช่างไฟฟ้า การประกอบอาหาร และการตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

3. การให้บริการข่าวสารข้อมูลและสารสนเทศต่าง ได้แก่ กิจกรรมการจัดห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ห้องสมุดประชาชนตำบล ที่อ่านหนังสือและแหล่งความรู้ประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดเคลื่อนที่ หน่วยโสตทัศนศึกษา วิทยุศึกษา โทรทัศน์ เพื่อการศึกษาดลอดจนหนังสือ วารสาร และสิ่งพิมพ์เผยแพร่ความรู้ต่างๆ เป็นต้น

4. การศึกษาด้านสุขภาพอนามัย การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัวชุมชนและสิ่งแวดล้อม คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ สุขภาพอนามัย โภชนาการ บริโภคศึกษา สวัสดิศึกษา การเลี้ยงดูเด็ก การจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านและชุมชน ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการวางแผนครอบครัว เป็นต้น

5. การศึกษาเพื่อสันติภาพและด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การสร้างความสงบเรียบร้อย การปกครองในระดับต่างๆ องค์การประชาชน การใช้สิทธิและหน้าที่ในกระบวนการทางสังคม เช่นกิจกรรมเพื่อชุมชน การเสียภาษีอากร การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองประเทศ เป็นต้น

6. การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคคล ได้แก่ กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมทางศาสนา นันทนาการ การใช้เวลาว่าง หรืองานอดิเรก เช่น นาฏศิลป์ การละคร การดนตรี การพักผ่อน การกีฬา และการจัดประเพณีท้องถิ่น เป็นต้น

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้จำแนกประเภทกิจกรรมการศึกษานอกระบบออกเป็น 3 กลุ่มหลักดังต่อไปนี้ คือ

1. การศึกษานอกระบบประเภทการศึกษาสามัญ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ได้แก่ ความรู้ในการอ่าน - เขียน การคำนวณเบื้องต้น การติดต่อสื่อสาร สังคม สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็พื้นฐานในการดำรงชีวิต หรือการศึกษาต่อ

2. การศึกษานอกระบบประเภทการให้ความรู้และทักษะอาชีพ เป็นการให้ความรู้ทางด้านวิชาชีพสาขาต่างๆ เพื่อนำความรู้มาปรับปรุงอาชีพที่ประกอบอยู่หรือสร้างอาชีพใหม่เพื่อเพิ่มพูนรายได้ วิชาชีพที่เป็คสอนมีมากมายหลายสาขาทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรม หัตถกรรม พาณิชยกรรม เช่น ช่างไฟฟ้า ช่างซ่อมวิทยุ-โทรทัศน์ ช่างแอร์ พิมพ์ดีด คอมพิวเตอร์ช่างยนต์ ตัดเย็บเสื้อผ้า อาหาร ขนม การเลี้ยงปลา การทำนาถุ้ง การทำเครื่องจักสาน ฯลฯ การฝึกอบรมวิชาชีพจักโดยหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน สมาคม มูลนิธิ เช่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมอาชีวศึกษา วิทยาลัยสารพัดช่าง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม โรงเรียนฝึกอาชีพของเอกชน กรมการศึกษานอกโรงเรียน ฯลฯ

3. การศึกษานอกระบบประเภทให้ความรู้ทั่วไป และข่าวสารข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน เป็นการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพ กฎหมาย ศาสนา สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ การศึกษาในลักษณะนี้ปัจจุบันเรียกว่า การศึกษาดตามอัธยาศัย

3. การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญก้าวหน้า นั้น จำเป็นที่จะต้องอาศัย “คน” เป็นพื้นฐานสำคัญ ชุมชนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม ซึ่งประกอบด้วยทรัพยากรมนุษย์ ดังนั้นการพัฒนาชุมชน จึงเป็นปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถของคนในชุมชนเพื่อให้ช่วยเหลือตนเอง โดยร่วมมือกันเพื่อพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้น หัวใจของการพัฒนาชุมชนอยู่ที่การพัฒนาคนให้มีความรู้ ความคิด ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อคนจะได้รู้จักช่วยเหลือตนเอง รู้จักการวางแผน และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเองให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้าในทุกๆด้าน (จิรวัดน์ นิจนตร, 2528) ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

จิรวุฒน์ นิจนตร(2528) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นการปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของชุมชนและมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น เพื่อนำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครองตามแนวทางที่ชุมชนต้องการโดยอาศัยความคิดริเริ่ม การพึ่งตนเองและความร่วมมือกันทั้งระหว่างคนในชุมชนเองและระหว่างราษฎรกับรัฐบาล ถ้ามีความจำเป็นก็อาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์การภายนอกชุมชนได้

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ(2532) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเมืองและชนบทไปในทิศทางที่คาดหวังว่าน่าจะดีขึ้นกว่าเดิมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งทางวัตถุและจิตใจ

ชูศักดิ์ ชูช่วย (2533) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งปรับปรุงและส่งเสริมความเจริญให้แก่ชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง โดยยึดถือประชาชนเป็นหลักสำคัญในการที่จะมีส่วนร่วมเพื่อดำเนินการต่างๆ เช่น ริเริ่มเอง วางแผนและปฏิบัติด้วยตนเอง โดยการพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้เป็นประโยชน์มากที่สุด รัฐบาลจะให้ความช่วยเหลือเท่าที่จำเป็นเพียงเพื่อส่งเสริมหรือสนับสนุนการช่วยเหลือประชาชนเท่านั้น

สุวิทย์ ชัยวรพันธุ์ (อ้างถึงในวนิดา นวลบุญเรือน, 2535) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชาติ และควรเน้นความคิดริเริ่มของประชาชนด้วยตนเอง แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการนี้ได้รับการสนองต่อประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง

ประเวศ ะสี (2535) กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนว่าการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนจะต้องมีองค์ประกอบที่เป็นหัวใจ 3 ประการที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ องค์การที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเองมีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นตัวความรู้ซึ่งหมายถึงความรู้เกี่ยวกับชุมชนปัญหาในชุมชน และที่สำคัญอีกประการคือ กระบวนการการเรียนรู้อันได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก และการตัดสินใจทางเลือกที่ถูกต้อง

จากความหมายของการพัฒนาชุมชน จึงอาจสามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะ และความสามารถของคนภายในชุมชนเพื่อปรับปรุงส่งเสริมคุณภาพชีวิตในทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การศึกษา ตลอดจนสุขภาพอนามัย โดยมุ่งพัฒนาให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น รู้จักการช่วยเหลือตนเอง ร่วมมือกันแก้ปัญหาภายในชุมชน และใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างมีคุณค่า

การศึกษาเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความเจริญที่ยั่งยืนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะการศึกษามีบทบาทสำคัญในชีวิตมนุษย์แต่ละคนในทุกช่วงวัย ไม่ว่าจะเป็นวัยทารก วัยเด็กตอนต้น วัยเด็กตอนปลาย ไปจนถึงช่วงวัยทำงาน ได้แก่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง และวัยสูงอายุ (อุดม เศษกิจวงศ์, 2544) ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย กระบวนการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกระบวนการการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมการศึกษาที่จัดให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานทางการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ประชาชนได้รับความรู้ในด้านที่เป็นพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต การอ่านการเขียน การคิดคำนวณเบื้องต้น ความรู้ทางด้านทักษะการประกอบอาชีพ ตลอดจนความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจุบันในด้านต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม (สุมาลี สังข์ศรี, 2545)

ดังนั้นแนวคิดของการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสอดคล้อง และเหมาะสมกับการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นวิธีการทางการศึกษาที่สำคัญในการพัฒนาคน และชุมชน อีกทั้งการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมทางการศึกษาให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปได้ตามความต้องการที่แท้จริง ทั้งนี้เพราะการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความยืดหยุ่น คล่องตัว และมีระบบแบบแผน อีกทั้งในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนก็สามารถจัดทำได้อย่างกว้างขวางในทุกพื้นที่ การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน และสังคมอย่างยิ่ง และยังเป็นกระบวนการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน โดยปัจจัยที่สำคัญที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาชุมชนคือการมีส่วนร่วม และความร่วมมือของคนภายในชุมชนในการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน (ศิรินทร์ทิพย์ จานศिला, 2540) การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนจะช่วยทำให้เกิดความรู้สึกรู้สึกที่เป็นเจ้าของกิจกรรม และมีความมุ่งมั่นในการพัฒนางานให้เป็นที่ไปตามเป้าหมายวัตถุประสงค์ของกิจกรรมต่างๆ ในสังคม เพราะลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยทำให้ทุกคนเกิดการเรียนรู้แบบลักษณะกลุ่ม มีความเสมอภาค มีการกระจายโอกาสอย่างครอบคลุมทั่วถึง

กัน โดยทำเนียบรัฐบาล พ.ศ.2542 ได้กำหนดแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (อ้างถึงในอาชญาญา รัตนอุบล,2544) ไว้ดังนี้ คือ

1. เชื่อมมั่นในตัวประชาชนว่า สามารถพัฒนาตนเองและชุมชนของตนได้
2. องค์ความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้าน สามารถนำมาใช้ในการพัฒนา
3. ผู้เสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชน จะต้องรับผิดชอบอย่างแท้จริง
4. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนต้องทำไปพร้อมกับการจัดระบบให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารความรู้ และทรัพยากร
5. ประชาชนเรียนรู้จากการลงมือทำดีกว่าเรียนรู้จากการฝึกอบรม
6. ประชาชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์สถานการณ์ วางแผน และดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้
7. หมู่บ้านเป็นหน่วยการพัฒนาโดยประชาชนที่เหมาะสมที่สุด
8. กรรมการหมู่บ้านเป็นกลไกที่สามารถนำมาใช้ในการขับเคลื่อนชุมชน
9. แผนชุมชน เป็นแผนพัฒนาองค์รวม ไม่ใช่มุ่งไปที่ด้านใดด้านหนึ่ง
10. กลุ่มแกน เป็นกลไกสำคัญของภาครัฐ และภาคีการพัฒนาในการสนับสนุนการพัฒนาที่เป็นองค์รวมแก่ชุมชน
11. การฝึกอบรมประชาชนต้องจัดตามความต้องการของประชาชน และกิจกรรมที่ทำให้ชุมชน ต้องเป็นการส่งเสริมการพึ่งตนเอง
12. หน่วยงานต้องปรับระบบให้มุ่งสร้างศักยภาพของชุมชนแลสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ชุมชนทั้งหมดสามารถประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนในภาวะวิกฤต

4. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความผูกพันกับสตรีไทยมาแต่สมัยโบราณกาลแล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมค่านิยมของสังคมไทยในอดีตนั้นมักจะไม่ให้สตรีได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนเหมือนบุรุษหากแต่ชนบธรรมเนียมในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สตรีนั้นมักจะเกิดขึ้นที่บ้าน โดยส่วนมากมักจะเป็นเรื่องการบ้านการเรือน การเย็บปักถักร้อย การทำอาหาร และงานฝีมือต่างๆ ซึ่งในปัจจุบัน ได้มีหน่วยงานทั้งหน่วยงานของภาครัฐบาล และเอกชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่จะจัดการศึกษาแก่สตรีเพื่อที่จะเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆ แก่สตรีโดยใช้กระบวนการของการศึกษานอกระบบ หน่วยงานเหล่านี้มีทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน กิจกรรมการศึกษานอกระบบที่หน่วยงานเหล่านี้จัดแก่สตรีจะมีมากมายหลายประเภท ทั้งนี้เพื่อให้สามารถช่วยคลี่คลายปัญหาต่างๆ ที่สตรีเผชิญอยู่ ตลอดจนเพื่อให้สตรีมีความรู้มีทักษะ

ความสามารถเพียงพอที่จะช่วยครอบครัวและชุมชนในสภาพที่สังคมและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ (ทองอยู่ แก้วไทรสะ และคณะ, 2534) โดยกิจกรรมการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับสตรี อาจแบ่งเป็น 5 ประเภท คือ

1. การให้บริการการศึกษาพื้นฐาน การให้บริการการศึกษาพื้นฐานนี้จะครอบคลุมตั้งแต่การสอนอ่านเขียนสำหรับผู้ที่ย่านหนังสือไม่ออกเขียนหนังสือไม่ได้ไปจนกระทั่งถึงการศึกษาศายสามัญต่อเนื่องให้ ซึ่งอาจแยกประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

1.1 การส่งเสริมการรู้หนังสือ เป็นกิจกรรมที่จัดให้แก่สตรีที่ย่านหนังสือไม่ออกเขียนไม่ได้ เช่น โครงการณรงค์เพื่อการรู้หนังสือแห่งชาติของกรมการศึกษานอกโรงเรียน นอกจากนั้นยังมีโครงการที่สอนอ่านเขียนและสอนการคิดเลข ตลอดจนให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและฝึกให้รู้จักวิถีวิเคราะห์และแก้ไขปัญหา ได้แก่ โครงการการศึกษาเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

1.2 การศึกษาศายสามัญขั้นต่อเนื่อง จัดสำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสจะเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน แต่มีความประสงค์จะศึกษาในระดับประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา โครงการนี้จัดโดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนเช่นเดียวกัน ผู้เรียนอาจเรียนทางวิทยุไปรษณีย์อยู่กับบ้าน และมีการพบกลุ่มเป็นครั้งคราว หรืออาจเรียนโดยอ่านหนังสือเองที่บ้าน และไปพบกลุ่มเป็นครั้งคราว หรืออาจเรียนแบบไปเรียนในชั้นเรียนที่เปิดสอนให้ตอนเย็น โดยใช้สถานที่ของโรงเรียนในท้องถิ่น เมื่อเรียนครบหลักสูตรแล้ว สอบเทียบความรู้ ซึ่งจะมีศักดิ์และมีสิทธิ์เท่ากับผู้ที่จบการศึกษาจากระบบโรงเรียนทุกอย่าง โดยบางโครงการจัดบริการให้ทั้งสตรีและผู้ชายในโครงการเดียวกัน แต่บางโครงการจะจัดเฉพาะให้แก่สตรีเท่านั้น

2. การให้ความรู้ทางด้านทักษะอาชีพ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อให้ความรู้ตลอดจนฝึกอบรมวิชาชีพในสาขาต่าง ๆ แก่สตรี เพื่อให้มีความรู้ไปใช้ในการปรับปรุงอาชีพที่มีอยู่ หรือประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวอาชีพที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดฝึกอบรมอยู่มีมากมาย โดยพยายามจัดให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ ทอผ้า ตัดเย็บเสื้อผ้า เสริมสวย เย็บปักถักร้อย ทำอาหาร/ขนม เกษตร พนังงานต้อนรับ การปรับปรุงคุณภาพยาง ฯลฯ ระยะเวลาของการอบรมอาจจะเป็นระยะสั้นตั้งแต่ 1 สัปดาห์ จนถึง 1 เดือน 2 เดือน หรือ 3 เดือน ซึ่งแล้วแต่เนื้อหาที่จัดกิจกรรมนั้นๆ

3. การให้ความรู้และข่าวสารข้อมูลต่างๆ เป็นกิจกรรมที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นเพื่อให้ความรู้และข่าวสารข้อมูลต่างๆ ทั่วๆ ไปในชีวิตประจำวันเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีความรู้เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไป หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนจะให้ความรู้ข้อมูลต่างๆ โดยอาศัยสื่อประเภทต่างๆ ซึ่งหน่วยงานอาจจัดทำขึ้นเอง เช่น

หนังสือพิมพ์ โปสเตอร์ แผ่นพับ การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ การฉายภาพยนตร์ รายการวิทยุ และรายการโทรทัศน์ เป็นต้น

4. การส่งเสริมสุขภาพอนามัยและการบริโภคที่ถูกต้อง เป็นการให้ความรู้แก่สตรี ในเรื่อง สุขภาพอนามัยโภชนาการ การบริโภค การผดุงครรภ์ การเลี้ยงดูทารก การใช้ยาและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่จัดอบรมและให้ความรู้ทางด้านนี้แก่สตรี

5. การให้ความรู้เพื่อส่งเสริมบทบาทสตรีในครอบครัว และการร่วมพัฒนาชุมชน เป็นการให้ความรู้แก่สตรีให้เข้าใจในบทบาทและศักยภาพของตนเองในการพัฒนาครอบครัว และพัฒนาชุมชน

นอกเหนือจากการให้ความรู้ในขอบข่ายที่กล่าวในข้างต้นนี้แล้ว การจัดกิจกรรมการศึกษา นอกกระบบโรงเรียนยังให้ความรู้ในด้านอื่น ๆ แก่สตรีอีกด้วย เช่น ความรู้เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน ความรู้เกี่ยวกับการทำงานของสตรี เป็นต้น โดยทั้งนี้ต้องคำนึงถึงประโยชน์ในตัวสตรีเอง ตลอดจนครอบครัวและชุมชน

5. การศึกษานอกกระบบโรงเรียนสายอาชีพ

การจัดการศึกษาด้านทักษะอาชีพเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาชนบท เป็นการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาอาชีพ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งการฝึกทักษะอาชีพ เป็นกิจกรรมหนึ่งของการศึกษานอกกระบบโรงเรียนที่ให้ความรู้ในเรื่องทักษะอาชีพในสาขาต่างๆตามความถนัดและความต้องการของตน ทั้งนี้เพื่อนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ หรือเพื่อปรับปรุงอาชีพ ตลอดจนแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันอันจะนำไปสู่การยกระดับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

หลักการจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนสายอาชีพ(กรมการศึกษานอกโรงเรียน,2539) ไว้ดังนี้ คือ

“การจัดการศึกษานอกกระบบโรงเรียนสายอาชีพเป็นการศึกษาด้านอาชีพแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนที่ขาดโอกาส เพื่อให้เห็นช่องทางการทำมาหากิน คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงานและการประกอบอาชีพอิสระ หรืออาชีพรับจ้างในตลาดแรงงาน หรือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และชุมชน โดยการจัดหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคล และชุมชน โดยให้เสริมรับกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนในรูปแบบอื่นๆ ตามแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิต”

จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพนั้นมีหลักการที่จะพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ และทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ สร้างโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่อาชีพอย่างสัมพันธ์กับส่วนแบ่งของตลาดอาชีพ ตลาดแรงงาน และสามารถปรับตัวปรับอาชีพและพัฒนาอาชีพได้อย่างต่อเนื่องตามสภาพท้องถิ่น โดยใช้วิทยากรผู้มีความรู้ที่เหมาะสมเพื่อลดค่าใช้จ่าย และปัญหาการว่างงาน (สุนทร สุนันท์ชัยและคณะ,2533)

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายอาชีพได้กำหนดไว้ดังนี้(กรมการศึกษานอกโรงเรียน,2539) คือ

1. การจัดการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อส่งเสริมการกระจายรายได้และการแก้ปัญหาความยากจน โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ ความสามารถที่สร้างงานประกอบอาชีพอิสระ และเพิ่มพูนรายได้
2. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการทำงาน และความต้องการของตลาดแรงงาน
3. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพพื้นฐานที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้

ลักษณะการจัดการศึกษาวิชาชีพ สามารถจำแนกได้ตามความมุ่งหมายในการจัดได้ 3 ลักษณะ (สุนทร สุนันท์ชัย และคณะ,2533) ดังนี้

1. การฝึกอาชีพเพื่อการจ้างงาน การฝึกประเภทนี้มุ่งที่จะฝึกทักษะให้แก่ประชาชนเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงานด้านอุตสาหกรรม หรือธุรกิจ เช่น ช่างออกแบบ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ นักบัญชี เป็นต้น
2. การฝึกอาชีพเพื่อประกอบอาชีพอิสระ การฝึกประเภทนี้มุ่งเพื่อจะฝึกให้ประชาชนมีทักษะที่จะประกอบอาชีพโดยมีกิจการเป็นของตนเองได้ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนในชนบทมีงานทำในท้องถิ่น เป็นการช่วยลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองใหญ่ การฝึกอาชีพประเภทนี้ได้แก่ การตัดเย็บเสื้อผ้า การซ่อมเครื่องมือการเกษตร การซ่อมเครื่องยนต์ขนาดเล็ก และการประดิษฐ์สินค้าหัตถกรรมต่างๆ
3. การฝึกวิชาอาชีพเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง การฝึกวิชาอาชีพประเภทนี้มีได้มุ่งให้บุคคลไปประกอบอาชีพ แต่ถือว่าเป็นการศึกษาทั่วไป ประชาชนที่ผ่านการฝึกอบรมวิชาอาชีพในลักษณะนี้แล้วจะสามารถนำไปใช้ปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้ เช่น การปรุงอาหารให้ได้คุณค่าทางอาหารสูง การซ่อมเครื่องใช้ภายในบ้าน การตัดเย็บเสื้อผ้า และการขับรถยนต์

รูปแบบการจัดการศึกษาวิชาอาชีพพระยะสั้น แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539) คือ

1. การฝึกอาชีพพระยะสั้นแบบชั้นเรียน จัดสอนโดยใช้สถานที่ของสถานศึกษาหรือสถานประกอบการที่มีอุปกรณ์การสอนและครูอาจารย์พร้อมอยู่แล้วมีความยืดหยุ่นตามสภาพฤดูกาลและความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

2. การฝึกอาชีพเคลื่อนที่ เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยจัดเป็นหน่วยเคลื่อนที่ออกไปสอนประชาชนในชนบท หรือหมู่บ้านห่างไกล หรือเปิดสอนโดยจัดหาวิทยากรในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นผู้สอน

3. การจัดกลุ่มพัฒนาอาชีพ เป็นการรวมกลุ่มกันฝึกหัดอาชีพใดอาชีพหนึ่ง โดยมีกระบวนการฝึกที่ครบวงจรของการประกอบอาชีพ โดยเริ่มตั้งแต่การศึกษาหาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเลือกอาชีพการฝึกทักษะ และลงมือประกอบอาชีพไปพร้อมๆ กับการเรียน โดยใช้หลักสูตรพระยะสั้น

4. การจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อสร้างงานอาชีพในชนบท (กศ.อช.) เป็นโครงการทดลองจัดการศึกษาด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมการมีงานทำในชนบท โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(UNDP) พัฒนายุทธศาสตร์ในการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพการประกอบอาชีพในชนบท

การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ (สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2548) จึงเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีอาชีพ หรือเห็นช่องทางการทำมาหากิน คิดเป็น แก้ปัญหา เป็น มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีในการทำงานเพื่อการประกอบอาชีพอิสระ อาชีพใน ตลาดแรงงาน หรือเพื่อปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน รวมทั้งเพื่อเพิ่มวุฒิทางการศึกษาและการพัฒนาตนเองเกี่ยวกับหน้าที่การงาน โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

1. หลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้นเป็นหลักสูตรที่ใช้เวลาเรียนสั้นๆ ที่จัดให้บริการแก่ประชาชน โดยลักษณะของเนื้อหาสามารถจบในตัวเอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาอาชีพ ประกอบอาชีพอิสระ และพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานเพื่อเข้าสู่ ตลาดแรงงาน เช่น การเพาะเห็ด ตัดผม แปรรูปผลผลิต การเกษตร ช่างไฟฟ้า ช่างเชื่อมโลหะ ช่างซ่อมจักรยาน วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

2. กลุ่มสนใจวิชาชีพ เป็นการจัดการศึกษาอาชีพให้แก่ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ที่สามารถจัดได้รวดเร็วเพื่อให้สามารถสนองความต้องการ และความสนใจ ของผู้เรียนได้ในทันที โดยมีกรรวมกลุ่มผู้ที่สนใจในอาชีพเดียวกันมาเรียน กลุ่มหนึ่ง ๆ มีผู้เรียน 15 คนขึ้นไป มีระยะเวลาการเรียนไม่เกิน 30 ชั่วโมง โดยมีวิทยากรผู้มีความรู้ ความชำนาญในเรื่องนั้นๆ เป็นผู้สอน (สมาชิกกลุ่มรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับวัสดุฝึก)

3. หลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ พุทธศักราช 2533 (ปอ.) เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา สำหรับผู้จบระดับประถมศึกษา (ป.6) แล้ว ให้มีโอกาสศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าสู่อาชีพ มีรายได้เกิดขึ้นระหว่างเรียน หรือเรียนจากประสบการณ์ในอาชีพที่ประกอบอยู่ โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานานได้ประกาศนียบัตรเทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในระบบโรงเรียน

4. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2539 (กศน.ปวช.) เป็นหลักสูตร 3 ปี สำหรับผู้เรียนที่จบมัธยมศึกษาตอนต้น และกำลังทำงานในสถานประกอบการเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะวิชาชีพเฉพาะด้าน ตลอดจนมีคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ ให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการทั้งภาครัฐและเอกชน นอกจากนี้ยังเป็นการยกระดับการศึกษาของผู้เรียนให้สูงขึ้นโดยไม่ต้องเสียเวลาทำงาน ผู้ที่เรียนจบหลักสูตรนี้จะได้รับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) เทียบเท่าระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในระบบโรงเรียน สาขาวิชาที่เปิดสอนมี 17 สาขาวิชา คือ 1.) คอมพิวเตอร์ธุรกิจ 2.) การจัดการ 3.) การโรงแรมและการท่องเที่ยว 4.) ภาษาอังกฤษธุรกิจ 5.) ธุรกิจและบริการอุตสาหกรรม 6.) การดูแลเด็กและผู้สูงอายุ 7.) ธุรกิจอาหาร 8.) ผ้าและเครื่องแต่งกาย 9.) ช่างยนต์ 10.) ช่างอุตสาหกรรมเซรามิก 11.) ช่างอิเล็กทรอนิกส์อุตสาหกรรม 12.) ช่างเชื่อมอุตสาหกรรม 13.) ช่างกลโรงงาน 14.) ช่างควบคุมงานก่อสร้าง 15.) ช่างเขียนแบบก่อสร้าง 16.) อิเล็กทรอนิกส์ 17.) สาขาวิชาเกษตรศาสตร์

หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี (2543) ได้แบ่งหน่วยงานที่จัดการศึกษา และการฝึกอบรมทักษะอาชีพออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และองค์กรธุรกิจเอกชน โดยผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาเกี่ยวกับการแบ่งหน่วยงานที่จัดการศึกษา และการฝึกอบรมทักษะอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพไว้ดังนี้ คือ

1. หน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐที่จัดการศึกษา และการฝึกอบรมทักษะอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพมีทั้งหมด 9 กระทรวง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.1 กระทรวงศึกษาธิการ มีหน่วยงานระดับกรม 3 แห่งที่จัดการศึกษาและฝึกอบรมทักษะอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ ได้แก่

1.1.1 กรมอาชีวศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาและฝึกอบรมทักษะอาชีพ เพื่อประกอบอาชีพอิสระ และผลิตกำลังคนในระดับช่างฝีมือและช่างเทคนิคให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนสนองความต้องการของตลาดแรงงาน เช่น หลักสูตรฝึกอบรมวิชาเกษตรระยะสั้น 7-8 วัน

1.1.2 สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เป็นสถาบันอุดมศึกษาสายวิชาชีพที่มีหน้าที่ผลิตครูอาชีวศึกษาระดับปริญญาตรี จัดการศึกษาทางด้านวิชาชีพทั้งระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ระดับปริญญาตรี และประกาศนียบัตรชั้นสูง

1.1.3 กรมการศึกษานอกโรงเรียน มีการจัดการศึกษาและฝึกอบรมทักษะอาชีพตามหลักสูตรต่างๆ

1.2 ทบวงมหาวิทยาลัย มีสถาบันการศึกษาในสังกัดที่มีส่วนร่วมในการจัดการฝึกอบรมทักษะอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพให้แก่ประชาชน โดยกระจายอยู่ตามภูมิภาคต่างๆ 30 แห่ง เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เน้นการฝึกอบรมทางด้านโภชนาการ เทคนิคการจัดการบริการในสถานศึกษา โรงแรม โรงพยาบาล แนวทางการผลิตสินค้าในท้องถิ่น เป็นต้น

1.3 กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม มีหน่วยงานระดับกรม 2 แห่งที่จัดการฝึกอบรมอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ ได้แก่

1.3.1 กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน จัดการฝึกอบรมให้แก่แรงงานก่อนเข้าทำงาน และยกระดับฝีมือให้แก่แรงงานที่ทำงานอยู่แล้ว ในสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน(สพร.) ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัด(สพจ.) ให้บริการฝึกอบรมอาชีพต่างๆ เช่นการฝึกอบรมอาชีพระยะสั้น การพัฒนาบุคลากรฝึกอาชีพหรือครูฝึก เพื่อเพิ่มขีดความสามารถ และประสิทธิภาพของกระบวนการฝึกอบรม เป็นต้น

1.3.2 กรมประชาสงเคราะห์ เป็นหน่วยงานที่จัดฝึกอบรมทักษะอาชีพแก่ประชาชนทั่วไปที่มีรายได้น้อย และกลุ่มเป้าหมายพิเศษในสังกัด เช่นเด็กในสถานสงเคราะห์ สตรีที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา และมีฐานะยากจน

1.4 กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานระดับกรม 4 แห่งที่จัดการฝึกอบรมอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ ดังนี้

1.4.1 สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในการส่งเสริมการประกอบอาชีพให้แก่ประชาชน โดยมี 2 หน่วยงานที่รับผิดชอบคือโรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร และศูนย์ฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร

1.4.2 กรมการพัฒนาชุมชน จัดฝึกอบรมทักษะอาชีพให้แก่กลุ่มเยาวชน อายุ 15-25 ปี กลุ่มสตรีที่จบการศึกษาภาคบังคับและไม่ได้เรียนต่อ ส่วนใหญ่จัดฝึกอบรมสาขาวิชาชีพหัตถกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน และการประกอบอาชีพขนาดเล็ก

1.4.3 สำนักเร่งรัดพัฒนาชนบท ประสานการจัดฝึกอบรมแก่กลุ่มเยาวชน อายุ 15-25 ปีและประชาชนทั่วไปที่สนใจตามภูมิภาคทั่วประเทศ 75 แห่ง และศูนย์ปฏิบัติการฝึกอบรม 10 แห่ง

1.4.4 กรมราชทัณฑ์ โดยกองพัฒนานิสัยประสานงานกับหน่วยงานทางการศึกษาและการฝึกอาชีพ อาทิ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา และกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน จัดการศึกษาและฝึกอบรมทักษะอาชีพในสาขาช่างอุตสาหกรรม ช่างศิลป์ และเกษตรกรรมให้แก่ผู้ต้องขังที่ใกล้จะพ้นโทษให้มีความรู้และทักษะที่จะนำไปประกอบอาชีพเมื่อพ้นโทษ

1.5 กระทรวงอุตสาหกรรม มีกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานกลาง และมีศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมระดับภาคและจังหวัดทั่วประเทศ โดยจัดฝึกอบรมให้แก่ผู้ประกอบการ กลุ่มลูกจ้าง และประชาชนทั่วไป เช่นการจัดการฝึกอบรมด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือน การซ่อมสี และทอผ้า การจักสาน เป็นต้น

1.6 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน่วยงานระดับกรม 3 แห่งที่จัดฝึกอบรมอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ ได้แก่

1.6.1 กรมส่งเสริมการเกษตร จัดฝึกอบรมด้านเกษตร อาทิการปรับปรุงสภาพดิน การเลี้ยงสัตว์ การส่งเสริมผลผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

1.6.2 สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร จัดฝึกอบรมวิชาชีพด้านเกษตร และนอกเหนือการเกษตร ได้แก่หัตถกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน

1.6.3 กรมปศุสัตว์ มีกองส่งเสริมการปศุสัตว์เป็นหน่วยวางแผนเผยแพร่ความรู้และการให้การฝึกอบรมด้านปศุสัตว์

1.7 กระทรวงกลาโหม โดยกองบัญชาการทหารพัฒนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนากลุ่มทหารประจำการ กลุ่มแม่บ้านทหารให้มีความรู้ทักษะฝีมือเพื่อนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเอง ครอบครัว และพัฒนาชุมชนเช่น ช่างซ่อม และบริการรถจักรยานยนต์ ช่างเชื่อม ช่างก่อสร้าง การถนอมอาหาร และการปลูกพืช เป็นต้น

1.8 กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาและฝึกอาชีพให้แก่เด็กและเยาวชน โดยจัดฝึกอบรมสาขาวิชาชีพต่างๆ เช่น ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย โภชนาการ คนตรี

1.9 กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม จัดฝึกพัฒนาอาชีพประเภทที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง คอมพิวเตอร์สมัยใหม่โดยเน้นการฝึกปฏิบัติ

2. หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ

หน่วยงานรัฐวิสาหกิจมีการจัดฝึกอบรมทักษะอาชีพที่เป็นการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนสายอาชีพให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยมีทั้งหมด 8 หน่วยงาน ดังนี้ คือ

2.1 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดหลักสูตรวิชาการ โรงแรมและการท่องเที่ยว

2.2 การไฟฟ้าแห่งประเทศไทย จัดฝึกอบรมหลักสูตรการใช้ไฟฟ้าในโครงการ เร่งรัดพัฒนาไฟฟ้าชนบท การฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสันสำหรับครอบครัวพนักงานการ ไฟฟ้าและประชาชนทั่วไป

2.3 องค์การส่งเสริมการค้าแห่งประเทศไทย อบรมและส่งเสริมพัฒนาการค้า วิชา ให้แก่เยาวชนนอกระบบโรงเรียน

2.4 องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก จัดฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสันให้กับทหาร ผ่านศึก ครอบครัว และประชาชนทั่วไป หลักสูตรที่จัด ได้แก่ สาขากรรม

2.5 องค์การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมแห่งประเทศไทย จัดฝึกอบรมวิชาชีพการเลี้ยง โคนมให้แก่ประชาชนทั่วไป

2.6 องค์การค้ำชูสภา จัดฝึกอบรมทางการพิมพ์เอกสารและการจัดทำเอกสาร

2.7 องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้จัดฝึกอบรมอาชีพเรื่องการปลูกป่า การตัดถดถกรม

2.8 กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง จัดฝึกอบรมวิชาชีพเกี่ยวกับการทำยางพารา

3. ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรเอกชน แบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่

3.1 บริษัทเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน และสถานประกอบการนับว่ามีบทบาทสำคัญ ต่อการพัฒนาทักษะฝีมือแรงงาน โดยเน้นการจัดการด้านธุรกิจ การบริหารองค์การ และ ลักษณะงานเฉพาะด้านต่างๆ เช่น อุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรม อิเล็กทรอนิกส์

3.2 องค์กรเอกชน มีบทบาทในการฝึกอบรมทักษะอาชีพแก่สังคมไทยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะแก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมในชนบทและชุมชนแออัดในเขต เมืองและกำลังแรงงานทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีรายได้ ปรับปรุงชีวิตประจำวันให้ดีขึ้น ลักษณะการจัดการศึกษามีทั้งแบบให้เปล่า และต้องเสียค่าใช้จ่ายใน การฝึกอบรม สาขาในการฝึกอบรมได้แก่ คหกรรม อุตสาหกรรม เป็นต้น

สุมาลี สังข์ศรี (อ้างถึงในบุญเลิศ ส่องสว่าง, 2544) ได้แบ่งหน่วยงานที่จัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบออกมาเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท คือ หน่วยงานที่รับผิดชอบจัด การศึกษานอกระบบโดยตรง หน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษา นอกระบบในฐานะเป็นกิจกรรม ของหน่วยงาน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานเอกชน

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษานอกระบบโดยตรง

หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดการศึกษานอกระบบโดยตรง คือ “กระทรวงศึกษาธิการ” โดยมีหน่วยงานในสังกัดที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษานอกระบบหลายหน่วยงาน ได้แก่

1.1 กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดตั้งขึ้นเพื่อกระจายโอกาส และสร้างเสริมความเสมอภาคทางการศึกษาตลอดชีวิตไปสู่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนบนพื้นฐานของปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิตและปรัชญาคิดเป็น

1.2 กรมสามัญศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อบริการชุมชนด้วยตนเอง เช่น โครงการด้านเกษตร โครงการฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้น/กลุ่มสนใจ

1.3 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เป็นหน่วยงานที่มีโรงเรียน และสถาบันการศึกษาเอกชนจำนวนมากที่จัดตั้งขึ้นเพื่อบริการการศึกษาแก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนโดยเปิดสอนวิชาชีพทั้งหลักสูตรระยะสั้นและระยะยาว สถานศึกษาที่สำคัญในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ โรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชน

1.4 กรมอาชีวศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะโครงการฝึกอบรมและพัฒนาอาชีพแขนงต่าง ๆ แก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียนและมุ่งไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

1.5 วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา หน่วยงานนี้มีหน้าที่หลักในการผลิตบุคลากรทางด้านวิชาชีพแขนงต่าง ๆ แต่ก็มีการจัดกิจกรรมที่ให้ความรู้แก่ประชาชนนอกระบบโรงเรียนในหลายลักษณะ เช่น การฝึกอบรมทางด้านอาชีพระยะสั้นแก่บุคคลทั่วไป การให้ความรู้ทางวิทยุ-โทรทัศน์ ฯลฯ

1.6 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ส่วนใหญ่ได้ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานในชุมชนในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายรูปแบบ เช่น โครงการรณรงค์เพื่อการเรียนรู้หนังสือแห่งชาติ เป็นผู้ประสานงานในโครงการอบรมวิชาชีพ ผู้ประสานงานการอบรมความรู้เฉพาะด้าน ให้คำแนะนำปรึกษาแก่หน่วยงานต่างๆ ที่ไปจัดกิจกรรมในระดับตำบล/หมู่บ้าน เป็นต้น

1.7 กรมการฝึกหัดครู จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่ครูประจำการ และประชาชนนอกระบบโรงเรียน โดยทั่วไปในโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการจัดอบรมวิชาชุดครูในภาคฤดูร้อน การอบรมและเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาชีพแก่ประชาชนในชุมชน

1.8 กรมพลศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่ประชาชนทั่วไปทางด้านการศึกษาและสุขภาพอนามัย เช่น โครงการฝึกอบรมการศึกษาและสุขภาพของวิทยาลัยพลศึกษาและศูนย์กีฬาบางแห่ง เป็นต้น

1.9 กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนบริการแก่ประชาชนทั่วไป เช่น โครงการสอนศิลปะยามว่างในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

1.10 สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนหลายกิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ โครงการเผยแพร่วัฒนธรรมเคลื่อนที่ โครงการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

2. หน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบในฐานะเป็นกิจกรรมของหน่วยงาน หน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบในฐานะเป็นกิจกรรมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบ แต่ไม่ได้เป็นผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษานอกระบบโดยตรง หน่วยงานดังกล่าว ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสิ่งแวดล้อม กระทรวงกลาโหม กระทรวงคมนาคม กระทรวงยุติธรรม สำนักนายกรัฐมนตรี กรุงเทพมหานคร และรัฐวิสาหกิจ

2.1 กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่บำบัดทุกข์ บำรุงสุขแก่ประชาชนทั่วประเทศ การจัดการศึกษานอกระบบเป็นภาระส่วนหนึ่งของกระทรวงมหาดไทยในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งมีหน่วยงานหลายหน่วยในสังกัด กระทรวงมหาดไทยที่มีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียน ดังนี้ คือ

2.2 กระทรวงสาธารณสุข เป็นหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วยการให้บริการความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัย สาธารณสุข โภชนาการ การวางแผนครอบครัว การป้องกันโรคติดต่อแก่ประชาชนทั่วไปในรูปแบบต่างๆ เช่น การฝึกอบรม การให้ความรู้โดยผ่านสื่อมวลชน การจัดนิทรรศการฯลฯ รวมทั้งการฝึกอบรมบุคลากรในหน่วยงานของตนเอง คือ เจ้าหน้าที่ระดับต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องสาธารณสุขมูลฐานและฝึกอบรมตัวแทนชาวบ้าน เพื่อให้เป็นผู้ประสานงานในระดับตำบล หมู่บ้าน ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และผู้สื่อข่าวสาธารณสุข(ผสส.)

2.3 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วยการให้ความรู้และฝึกอบรมในเรื่องการเกษตร การสหกรณ์ การปรับปรุงผลผลิต การเลี้ยงสัตว์แก่ประชาชนโดยทั่วไป และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร ยุวเกษตรกร เพื่อให้สามารถปรับปรุงอาชีพความเป็นอยู่และเพิ่มพูนรายได้ ตลอดจนสามารถนำความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ ไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ การปรับปรุงอาชีพ หรือการทำอาชีพเสริม

2.4 กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะของการฝึกอบรมวิชาชีพแก่ประชาชนทั่วไป หน่วยงานในสังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมที่รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กรมวิทยาศาสตร์บริการ โดยจัดโครงการฝึกอบรมทำอัฐมอญ จังหวัดกาญจนบุรี และโครงการศิลปอาชีพพิเศษฝึกอาชีพเครื่องปั้นดินเผา จังหวัดลำปาง

2.5 กระทรวงกลาโหม เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนใน 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

2.5.1 เป็นการให้ความรู้ ให้การศึกษาแก่ทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีการศึกษาในระดับต้น ๆ เช่น ประถมศึกษา อันเป็นการให้การศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีพแก่ทหารในกองทัพ กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ เช่น โครงการพัฒนาอาชีพทหารกองประจำการ โครงการฝึกอบรมครูด้านการเกษตร และการศึกษาผู้ใหญ่ โครงการอบรมครูทหาร เป็นต้น

2.5.2 เป็นการให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนทั่วไปทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ เช่น โครงการวิทยาลัยชาวบ้าน โครงการส่งเสริมอาชีพอุตสาหกรรมในครอบครัว ฯลฯ โครงการต่าง ๆ ดังกล่าวจะดำเนินงานโดยหน่วยงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม เช่น กองบัญชาการทหารสูงสุด กองบัญชาการทหารสูงสุด

2.6 กระทรวงคมนาคม เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านความรู้เกี่ยวกับการขนส่ง การขับรถ ซึ่งหน่วยงานในสังกัดกระทรวงคมนาคมที่ดำเนินงานในเรื่องนี้ คือ กรมการขนส่งทางบกที่จัดให้ความรู้และจัดการอบรมแก่ประชาชนทั่วไปในเรื่องการขับรถรวมทั้งฝึกอบรมบุคลากรของหน่วยงานเองทุกระดับเกี่ยวกับเรื่องการขนส่งและการอบรมพนักงานเก็บค่าโดยสารในโครงการต่างๆ

2.7 กระทรวงยุติธรรม เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้แก่ผู้ที่อยู่ในเรือนจำ และสถานกักกัน โดยมีหน่วยงานในสังกัดที่ดำเนินงานเรื่องนี้ คือ กรมศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งสายสามัญและสายอาชีพให้แก่เด็กที่ต้องคำสั่งศาล

2.8 สำนักนายกรัฐมนตรี มีหน่วยงานในสังกัดหลายหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะจัดกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างไปตามความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของตน ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา กรมประชาสัมพันธ์

2.9 กรุงเทพมหานคร กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่หน่วยงานนี้มีส่วนรับผิดชอบส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการให้ความรู้หรือการฝึกอบรมทางด้านวิชาชีพ และการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนต่าง ๆ กรุงเทพมหานครมีหน่วยงานหลักที่ให้บริการการศึกษานอกระบบโรงเรียนอยู่ 2 หน่วยงาน คือ 1) สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเสริมจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติที่รับผิดชอบอยู่ เช่น โครงการฝึกอาชีพและสารพัดช่าง 2) สำนักสวัสดิการสังคม จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

ในกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะในบริเวณชุมชนต่างๆ เช่น โครงการส่งเสริมอาชีพประชาชนสี่มุมเมือง โครงการส่งเสริมอาชีพประชาชนของกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2.10 หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ เนื่องจากงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีขอบเขตกว้างขวางและมีกลุ่มประชากรที่อยู่ในความดูแลรับฝึชชอบมากที่สุด ดังนั้นหน่วยงานของรัฐเพียงอย่างเดียวไม่สามารถจัดการศึกษานอกระบบได้อย่างกว้างขวางทั่วถึง ดังนั้นหน่วยงานที่สามารถจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เป็นอย่างดี ได้แก่ รัฐวิสาหกิจ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.10.1 การกีฬาแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานที่มีส่วนจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในลักษณะของการให้ความรู้เกี่ยวกับทักษะในการเล่นกีฬา การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา รวมทั้งสร้างความสามัคคี โดยดำเนินการ ณ ศูนย์เยาวชนในจังหวัดต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดนิทรรศการ การสาธิต การฉายภาพยนตร์ แผ่นพับ เป็นต้น

2.10.2 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะของการให้บริการความรู้แก่ประชาชนทั่วไปในด้านการท่องเที่ยวและการโรงแรม โดยการจัดการฝึกอบรมทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดตามโครงการต่างๆ

2.10.3 การสื่อสารแห่งประเทศไทย เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะการฝึกอบรม และการเผยแพร่ความรู้แก่บุคลากรในหน่วยงานของตนเอง และแก่ประชาชนทั่วไป

2.10.4 องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามโครงการฝึกอบรมทางด้านวิชาการให้แก่ทหารผ่านศึกนอกประจำการ ครอบครัวทหารผ่านศึกและทหารนอกประจำการในวิชาชีพสาขาต่าง ๆ เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว โดยการดำเนินงานในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ

2.10.5 องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย มีหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วยการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั้งทางด้านวิทยุและโทรทัศน์หลายหน่วยงาน ได้แก่ ไทยทีวีสีช่อง 11 จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วยการให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วไปโดยไม่จำกัดอายุ อาชีพ ระดับการศึกษา

3. สถาบันการศึกษาที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

สถาบันการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบมากขึ้น เนื่องจากมีความเข้าใจของบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบในการเสริมการศึกษาในระบบและเปิดโอกาสให้คนด้อยโอกาส คนที่ขาดโอกาส พลาดโอกาส คนพิการ สถาบันการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ กรมการฝึกหัดครู และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัย

3.1 กรมการฝึกหัดครูหรือสถาบันราชภัฏ (ในปัจจุบัน) จัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนให้แก่ครูประจำการ และประชาชนนอกระบบโรงเรียน โดยทั่วไปในโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการจัดอบรมวิชาชีพครูในภาคฤดูร้อน โครงการนักศึกษาสถาบันราชภัฏสอนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โครงการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยสู่ชนบท โครงการเสริมบทบาทผู้นำท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชนบทยากจน ฯลฯ

3.2 มหาวิทยาลัยในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัย โดยภารกิจหลักของมหาวิทยาลัยนั้น ได้แก่ การสอน การวิจัย การบริการชุมชน และการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็จะเห็นว่าภารกิจด้านการบริการชุมชนจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งรวมของนักวิชาการที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ตลอดจนมีวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ มากมาย ซึ่งมหาวิทยาลัยควรกระจายประโยชน์ดังกล่าวไปยังประชาชนในชุมชน ประชาชนที่ไม่ได้เข้าเรียนในระบบหรือพ้นระบบการศึกษาไปแล้ว ให้มีโอกาสดำเนินการศึกษาย่าง โดยกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่มหาวิทยาลัยดำเนินการได้แก่

3.2.1 การผลิตบุคลากรเพื่อสนับสนุนงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปัจจุบันนี้มีมหาวิทยาลัยหลายแห่ง ผลิตบัณฑิตทางด้านการศึกษานอกระบบ เพื่อออกไปเป็นผู้ปฏิบัติงาน ผู้บริหารงาน และผู้จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนของหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ

3.2.2 นอกจากนี้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดการศึกษานอกระบบในรูปแบบของการฝึกอบรมบุคลากรให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน การฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้ เสริมอาชีพ และพัฒนาชุมชนแก่ประชาชนทั่วไป การอบรมความรู้เรื่องการแนะนำ ศิลปะในการพูดในชุมชน เป็นต้น

4. หน่วยงานเอกชนที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ

หน่วยงานเอกชนในปัจจุบันเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบมากขึ้นตามภาระหน้าที่ และวัตถุประสงค์ของหน่วยงานเอกชนแต่ละแห่ง ซึ่งหน่วยงานเอกชนที่เข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษานอกระบบอาจจะอยู่ในรูปของสมาคม มูลนิธิ ชมรมหรือรูปแบบอื่น ๆ โดยมีได้แสวงหากำไร หน่วยงานประเภทนี้จะมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น สมาคม มูลนิธิ ชมรม กลุ่ม

องค์กร สำนักงาน โครงการ ส่วนใหญ่มักจะเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มบุคคลที่อาจจะ เป็นข้าราชการหรือบุคคลในอาชีพอื่น ๆ ซึ่งมีทุนดำเนินงานจากการขอรับบริจาค หรือจากความ ช่วยเหลือของต่างประเทศ เราอาจแบ่งประเภทของหน่วยงานเหล่านี้เป็นกลุ่มย่อย ๆ ได้ดังนี้

4.1 หน่วยงานที่เราจัดกิจกรรมประเภทพัฒนาชุมชนเมือง มีหลายหน่วยงาน โดยเฉพาะที่ดำเนินงานในกรุงเทพมหานคร ได้แก่มูลนิธิดวงประทีป เป็นหน่วยงานที่มี วัตถุประสงค์ให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนในชุมชนที่ยากจนรวมทั้งการฝึกฝนอาชีพ การให้ความรู้ทางวิชาการและประสบการณ์ ด้านสุขภาพพลานามัย ด้านอาชีพ

4.2 หน่วยงานที่จัดกิจกรรมพัฒนาชุมชนชนบท เป็นหน่วยงานที่เอื้อประโยชน์ ให้แก่ประชาชนที่อยู่ในชนบทเป็นอย่างมาก เช่น มูลนิธิหมอชาวบ้าน ชมรมแพทย์ชนบท สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นต้น

4.3 หน่วยงานที่จัดกิจกรรมด้านการศึกษา มีหน่วยงานมากมายที่จัดกิจกรรมใน ลักษณะนี้ เช่นมูลนิธิโกมลคีมทอง มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการกระตุ้นและส่งเสริมให้ บุคคลมีความเสียสละเพื่อสังคม ด้วยความร่วมมือกับบุคคลในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับ การศึกษา การจัดตั้งโรงเรียนชุมชน การให้ทุนการศึกษาและอุปกรณ์การสอนต่างๆ รวมทั้ง การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และการสังคมสงเคราะห์

4.4 หน่วยงานที่จัดกิจกรรมประสานงานและบริหารองค์การพัฒนา เป็น หน่วยงานที่สนับสนุนหน่วยงานต่างๆ ที่จัดกิจกรรมเพื่อการพัฒนาทั้งในเมืองและใน ชนบท เช่น โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม ชมรมพัฒนาเสวนา กลุ่มนักพัฒนาอีสาน กลุ่ม ศึกษาทางเลือกการพัฒนา เป็นต้น

4.5 หน่วยงานที่จัดการอบรมทางด้านวิชาชีพ เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียนทางด้านวิชาชีพในลักษณะการฝึกอบรม เช่นสมาคมสตรี อาสาสมัครแห่งประเทศไทย มูลนิธิบำเพ็ญสาธารณประโยชน์(พญาไท) มูลนิธิอิสลามเพื่อ พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น

4.6 หน่วยงานที่จัดอบรมทางด้านภาษา เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอก ระบบโรงเรียนด้วยการฝึกอบรมด้านภาษาต่างประเทศ

4.7 หน่วยงานที่จัดกิจกรรมด้านคุ้มครองผู้บริโภค เป็นหน่วยงานที่จัดกิจกรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียน ในด้านความรู้เกี่ยวกับการบริโภค

อาชญา รัตนอุบล (2544) ได้แบ่งลักษณะของหน่วยงานที่จัดการศึกษานอกระบบ โรงเรียนโดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. หน่วยงานรัฐบาล

หน่วยงานราชการเกือบทุกหน่วยงานต่างก็มีส่วนร่วมในการให้บริการการศึกษานอกระบบ โรงเรียนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง และด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ซึ่งอย่างน้อยจะจัดการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนในลักษณะของการเผยแพร่ความรู้ประชาสัมพันธ์งานของคน เพื่อให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจ และให้ความร่วมมือกับกิจกรรมที่จัดขึ้น หน่วยงานสำคัญต่างๆ ที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เช่น

1.1 กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย

1.1.1 งานสงเคราะห์หญิง มีการจัดการศึกษาให้กับหญิงที่ต้องโทษในสถานสงเคราะห์หญิงเพื่อให้มีความรู้และอาชีพหลังพ้นโทษไปแล้ว

1.1.2 งานสงเคราะห์เด็ก และวัยรุ่น มีการจัดการศึกษาทั้งสายสามัญ และฝึกอาชีพ ให้เด็กที่มารับการสงเคราะห์เพื่อให้มีความรู้และอาชีพหลังจากพ้นจากสถานสงเคราะห์แล้ว

1.1.3 งานสงเคราะห์คนไร้ที่พึ่ง มีการจัดการศึกษาแก่ผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัติควบคุมการขอทานและต้องมารับการสงเคราะห์ ให้มีอาชีพที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้โดยไม่ต้องมาเป็นขอทาน

1.1.4 งานศูนย์ฝึก-ฟื้นฟูอาชีพคนพิการ มีการจัดการศึกษาแก่คนพิการต่างๆ ไปที่มารับการสงเคราะห์ เพื่อสามารถไปประกอบอาชีพได้ และไม่เป็นภาระของสังคม

1.2 สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมแรงงานและสวัสดิการสังคม มีการจัดการฝึกอบรมวิชาชีพรูปแบบต่างๆ เช่นฝึกอาชีพเพื่อเข้าทำงาน ฝึกอาชีพ เพื่อพัฒนากิจการ การฝึกอาชีพเพื่อยกระดับฝีมือ และการฝึกอาชีพพิเศษต่างๆ

2. หน่วยงานของเอกชน

หน่วยงานของเอกชนมีบทบาทในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ในลักษณะรูปแบบต่างๆ กันเป็นจำนวนมาก โดยหน่วยงานเหล่านี้ได้มีบทบาทในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ประชาชนที่สนใจ และกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชุมชนเมือง และชนบท ตัวอย่างหน่วยงานประเภทนี้ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการพัฒนาของชุมชนแออัด โครงการสนับสนุนการรวมกลุ่มของคนยากจน สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ และศูนย์ศิลปาชีพพิเศษบางไทร เป็นต้น

3. หน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ

หน่วยงานของรัฐวิสาหกิจมีส่วนร่วมในการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้แก่กลุ่มประชาชนทั่วไป และผู้ที่ทำงานในหน่วยงานนั้นๆ เอง เช่น การบินไทย การประปา การกีฬาแห่งประเทศไทย และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน (2548) ได้กำหนดกรอบจุดเน้นการดำเนินงานตามกลยุทธ์ กศน. ผู้การปฏิบัติ โดยมีจุดเน้นในการตอบสนองกลุ่มโครงการตามกลยุทธ์และกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้ คือ

1. การสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้
2. การยกระดับการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายแรงงาน
3. การจัดการเรียนรู้สำหรับประชาชนและเยาวชนนอกโรงเรียน
4. การพัฒนาอาชีพเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน และ
5. การสร้างพันธมิตร/เครือข่าย การจัดการศึกษาออกโรงเรียน

การสร้างพันธมิตร/เครือข่ายการจัดการศึกษาออกโรงเรียน(สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน,2548) มีรายละเอียดดังนี้ คือ

กรอบแนวคิดการสร้างพันธมิตร/เครือข่ายการจัดการศึกษาออกโรงเรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้นำแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นสาระสำคัญ โดยมุ่งหวังว่าการจัดการศึกษาของประเทศจะทำให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง หลากหลาย และต่อเนื่อง บนพื้นฐานของความร่วมมือของทุกภาคส่วนของสังคมเพื่อส่งเสริม สนับสนุนให้การศึกษาเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง การสร้างพันธมิตร/เครือข่ายในการจัดการศึกษาเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง การศึกษานอกโรงเรียนซึ่งมีขอบข่ายบริการที่กว้างขวาง ครอบคลุมประชากรทุกคน ทุกพื้นที่ของประเทศ รวมทั้งคนไทยในต่างประเทศยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการสร้างพันธมิตร/เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ทั้งการจัดและการส่งเสริมสนับสนุนในลักษณะต่างๆ เพื่อให้การบริการการเรียนรู้ของการศึกษานอกโรงเรียน ทั้งในรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวางทั่วถึงและต่อเนื่องตามหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตอย่างแท้จริง และจะเป็นกลไกผลักดันให้การดำเนินงานตามกรอบจุดเน้น ทั้งการสร้างสังคม/ชุมชนแห่งการเรียนรู้ การยกระดับการศึกษาของแรงงานในสถานประกอบการ ตลอดจนการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนและเยาวชนนอกโรงเรียนประสบความสำเร็จ

แนวทางการดำเนินงานการสร้างพันธมิตร/เครือข่ายการจัดการศึกษาออกโรงเรียน

1. วิเคราะห์งานหรือภารกิจจัดการศึกษาออกโรงเรียนที่จำเป็นต้องมีพันธมิตร/เครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมให้ชัดเจน ทั้งที่ร่วมกันเฉพาะกิจตามความจำเป็น และงานหรือภารกิจที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
2. แสวงหาพันธมิตร/เครือข่าย ทั้งในประเทศและต่างประเทศที่จะเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการตามงานหรือภารกิจที่กำหนดไว้

3. จัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นพันธมิตร/เครือข่ายให้สามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความเข้าใจในงานหรือภารกิจที่จะดำเนินการร่วมกันให้ชัดเจน โดย กศน. มีบทบาทเป็น Clearing House ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือและจัดโอกาสให้เกิดการทำงานร่วมกัน

4. กำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายความสำเร็จ และแนวทางการดำเนินงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์แนวนอน มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

5. ดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดไว้ร่วมกัน

6. ธีารักษาสัมพันธ์ภาพ เช่น จัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง กำหนดกลไกสร้างระบบจูงใจ จัดหาทรัพยากรสนับสนุน ให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา สร้างผู้สืบทอดเจตนารมณ์อย่างต่อเนื่อง เป็นต้นจะเห็นได้ว่างานของการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นเป็นงานที่ขอบข่ายงานที่กว้าง

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของการสร้างพันธมิตร/เครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสามารถสรุปได้ว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาศักยภาพความสามารถต่างๆ ในการทำงานของหน่วยงานทุกหน่วยงาน อีกทั้งสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการยังเห็นถึงความสำคัญในการสร้างพันธมิตร/เครือข่ายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนจึงทำให้งานการศึกษานอกโรงเรียนมีขอบข่าย การบริการที่กว้างขวางครอบคลุมประชาชนทุกคนในหน่วยงานทุกหน่วยงาน

ดังนั้นหน่วยงานที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีมากมายไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐบาล หน่วยงานเอกชน หน่วยงานรัฐวิสาหกิจซึ่งหน่วยงานต่างๆ นั้นอาจจะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่แตกต่างกัน บ้างก็มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบโดยตรง บ้างก็มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบทางอ้อม แต่หน่วยงานทั้งหลายที่จัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนต่างมีวัตถุประสงค์ที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือการพัฒนาให้บุคคลเกิดการพัฒนาทั้งในด้านความรู้สายสามัญ สายอาชีพ และข้อมูลข่าวสาร

6. การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อพัฒนาอาชีพ

การศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะ ในการประกอบอาชีพของบุคคล และกลุ่มบุคคล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน โดยมีสาระสำคัญ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546) ดังนี้ คือ

1. การเรียนรู้อาชีพแบบองค์รวมที่ประชาชนครู ก.ศ.น.และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน

2. การออกแบบการเรียนรู้อาชีพตามลักษณะของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ ในรูปแบบการฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

3. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิต โดยใช้วงจรกระบวนการคิด ทำ จำ แก้ปัญหา และพัฒนา

4. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพที่พัฒนาศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ สร้างเครือข่ายอาชีพ มีระบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้และประสบการณ์ทำอาชีพภายใต้วัฒนธรรมของชุมชน มีกลยุทธ์เพื่อการแข่งขันของชุมชน เป็นชุมชนที่ใช้เทคโนโลยีในการบริหารจัดการและพัฒนาอาชีพ

แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ(กรมการศึกษานอกโรงเรียน,2546) คือ

1. การฝึกทักษะอาชีพ คือการวิเคราะห์ความต้องการของผู้ร่วมกิจกรรมและความต้องการของผู้เรียน โดยฝึกทักษะอาชีพในลักษณะการศึกษาอาชีพหลักสูตรระยะสั้นหรือกิจกรรมรูปแบบการสาธิตและการปฏิบัติจริง ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้มีความรู้และทักษะพื้นฐานในอาชีพ

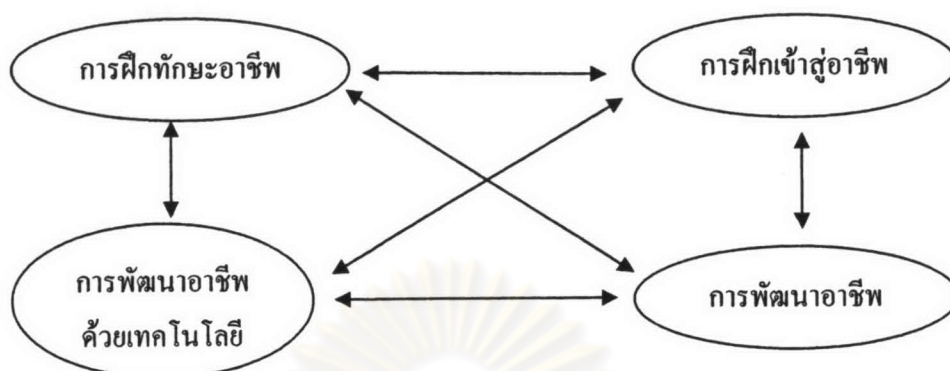
2. การเข้าสู่อาชีพ คือการจัดกิจกรรมต่อเนื่องจากการฝึกทักษะอาชีพหรือจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะ เพื่อพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถคิด วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาตนเองเพื่อสู่อชีพ โดยจัดให้มีกระบวนการแนะแนวอาชีพที่มีประสิทธิภาพ

3. การพัฒนาอาชีพ คือการพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายในลักษณะกลุ่มพัฒนาอาชีพ โดยจัดให้มีการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพประเภทเดียวกันเพื่อรวมเป็นเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสวงหาความรู้และประสบการณ์ตลอดจนพัฒนาอาชีพของกลุ่มโดยกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

4. การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี คือการพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายด้วยเทคโนโลยี โดยเน้นการจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมายและสถานประกอบการและผู้ที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการและศักยภาพของตนเอง เช่น การนำเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มาใช้ในการพาณิชย์ (E-commerce) การจัดสร้างฐานข้อมูล หรือการนำเครื่องมืออุปกรณ์ทันสมัยมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิต

แนวทางการจัดการศึกษาอาชีพทั้ง 4 แนวทางดังกล่าว เป็นกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องทั้งการเรียนรู้และการประกอบอาชีพ ดังรูป

แผนภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ต่อเนื่องของการฝึกทักษะอาชีพ การฝึกเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

จากแผนภาพเบื้องต้นสามารถอธิบายได้ว่า การจัดการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรมมิได้ขาดจากกัน กิจกรรมทุกกิจกรรมจะมีความสัมพันธ์ต่อเนื่อง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2546) ได้กล่าวถึงหลักการ และวัตถุประสงค์ของการฝึกทักษะอาชีพ การเข้าสู่อาชีพ การพัฒนาอาชีพ และการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี ไว้ดังนี้ คือ

1. การฝึกทักษะอาชีพ

หลักการของการฝึกทักษะอาชีพ คือ

1. เป็นการฝึกทักษะพื้นฐานเพื่อนำไปเพื่อนำไปเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพให้กับประชาชน

2. มุ่งเน้นสาระทักษะที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่และสามารถนำไปใช้สร้างอาชีพได้

3. เป็นการเรียนรู้ที่ตอบสนองปัญหาความต้องการของเกษตรกรหรือกลุ่ม

4. ใช้กระบวนการฟื้นฟูองค์ความรู้ ทดลองทำถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กันภายในชุมชน เป็นหลักในการจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าสู่การประกอบอาชีพอิสระ

2. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าสู่ตลาดแรงงาน

2. การเข้าสู่อาชีพ

หลักการของการเข้าสู่อาชีพ คือ

1. ใช้กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ประกอบการศึกษา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกันเอง จากแหล่งเรียนรู้ สถานประกอบการ ครัวภูมิปัญญาไทย และอื่นๆ

2. มุ่งเน้น สาระการพัฒนากระบวนการผลิตและการตลาด เพื่อให้ผู้เรียนสามารถ ประกอบการเข้าสู่อาชีพและอื่นๆ

3. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพของประชาชนเข้าสู่อาชีพที่มั่นคง

3. การพัฒนาอาชีพ

หลักการของการพัฒนาอาชีพ คือ

1. ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคล หน่วยงานพัฒนา และ ผู้เกี่ยวข้องบนหลักการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่จัดความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน มีอิสระ ไม่ ครอบงำ การมีส่วนร่วมของทุกคน ทุกกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นหลักการ เรียนรู้

2. มุ่งเน้นสาระการรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อการแข่งขันในตลาดระดับที่สูงขึ้น

3. เป็นการจัดการศึกษาตอบสนองแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงระดับพัฒนา อาชีพ ระดมทุนจากภายในและภายนอกฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้สามารถรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพภายในชุมชน

2. เพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการกลุ่ม

3. ส่งเสริมพัฒนาระบบการบริหารจัดการการผลิตหรือการบริการและการตลาด

4. ส่งเสริมให้กลุ่มพึ่งพาตนเอง

4. การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี

หลักการพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี คือ

การพัฒนาอาชีพด้วยเทคโนโลยี เป็นการพัฒนาอาชีพของกลุ่มเป้าหมายโดยเน้น การจัดกิจกรรมให้กับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนากิจการ และ ศักยภาพของตนเอง เช่น เทคโนโลยี คอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีการตลาด และเทคโนโลยีการผลิต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนางานพัฒนาอาชีพให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ตอนที่ 2 : การพัฒนาสตรี

สถานภาพของสตรีในปัจจุบันนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก สตรีเริ่มมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ และสังคม มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน มีการรวมกลุ่มกับผู้อื่นเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่ของครอบครัว และส่วนรวมมากยิ่งขึ้น

1. บทบาทและความสำคัญของสตรี

เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สตรีได้รับการยกฐานะขึ้นกว่าแต่ก่อน ในอดีตนั้นสตรีจะต้องอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน เพราะจารีตประเพณีจำกัดทำให้สตรีอยู่แต่ภายในบ้านไม่นิยมให้การศึกษาแก่สตรี กิจกรรมต่างๆจึงเป็นกิจกรรมของผู้ชายแต่เมื่อความเจริญก้าวหน้ามีเพิ่มมากขึ้น วิถีชีวิตทางสังคมจึงเปลี่ยนแปลงไป ระบบเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิต สตรีต้องหารายได้เพื่อช่วยเหลือครอบครัว สตรีจึงค่อยๆ ยกฐานะสถานภาพทางสังคมให้มีความสำคัญเทียบเท่ากับผู้ชาย มีการศึกษาที่สูงขึ้น มีการประกอบอาชีพนอกบ้าน โดยมีแนวคิดในปรัชญาของประชาธิปไตยที่ว่า คนทุกคนมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

บทบาทของสตรีในครอบครัวจะสะท้อนไปถึงบทบาทที่มีต่อชุมชนด้วย เพราะครอบครัวหลายๆ ครอบครัวรวมกันเป็นชุมชนๆหนึ่ง หรือสังคมๆ หนึ่ง สังคมชนบทส่วนใหญ่ยังเป็นสังคมที่ต้องการความเจริญมีความเป็นอยู่อย่างกันเอง การติดต่อคุ้นเคยสนิทสนมกันเป็นแบบตัวต่อตัว โดยธรรมชาติของสตรีนั้นมักจะมินิสัยชอบการพูดคุยสังสรรค์กับเพื่อนบ้านอยู่เสมอ สิ่งนี้เป็นลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมประจำวันของสตรี(วัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด, 2538)ซึ่งการสังสรรค์นี้จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มสตรี อันก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางชุมชน และสังคม ย่อมทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เพิ่มขึ้น

บทบาทของสตรีในด้านเศรษฐกิจมีอยู่มีใช้น้อย เพราะสตรีเป็นแรงงานส่วนหนึ่งที่สามารถช่วยเหลือแรงงานชายได้ สตรีที่ได้รับการฝึกอบรมจะสามารถใช้ทักษะ และเวลาว่างในการผลิตวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำไปจำหน่ายเพื่อนำมาเป็นรายได้เพื่อจุนเจือครอบครัวได้ การกระตุ้นให้สตรีมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนโดยทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน อันเป็นการยกฐานะทางสังคมทางด้านสถานภาพ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น อีกทั้งมีส่วนสำคัญในการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร มีการนำทรัพยากรภายในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์

2. วัตถุประสงค์ และนโยบายในการพัฒนาสตรี

คณะกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี (2537) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาสตรีไว้ดังนี้ คือ

1. เพื่อพัฒนาศักยภาพของสตรีทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา ความถนัด สังคมและจิตใจ โดยเพิ่มโอกาสในการรับบริการเศรษฐกิจ และสังคมต่างๆ อันจะนำไปสู่ลักษณะสตรีที่พึงประสงค์ การยกระดับคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของสังคม และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ
2. เพื่อให้เกิดความเสมอภาค โดยจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบ ทั้งทางนิตินัย และพฤตินัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับกลุ่มประกอบอาชีพ และกลุ่มค้อยโอกาส
3. เพื่อให้สตรีได้รับการคุ้มครองทุกด้าน ในฐานะที่มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ รวมทั้งในสภาพการทำงาน และสภาพการเป็นมารดา
4. เพื่อส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมจริงจังในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการพัฒนาสันติสุขในครอบครัว ชุมชน ประเทศ และประชาคมนานาชาติ

คณะกรรมการเฉพาะด้านจัดทำแผนหลักงานสตรี (2537) ได้วางนโยบายในการพัฒนาสตรีไว้ดังนี้คือ

1. ส่งเสริมให้สตรีได้พัฒนาศักยภาพด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ ความถนัด สังคม และจริยธรรม ทั้งโดยหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชน เพื่อให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า และมีคุณภาพ
2. ส่งเสริมให้สตรีได้พัฒนาจนถึงลักษณะที่พึงประสงค์ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี
3. ส่งเสริมให้สตรีมีส่วนร่วมรับผิดชอบเบี่ยงบา้เบี่ยงไหล่กับบุรุษในการกำหนดทิศทางของสังคม มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกด้านของประเทศ อันรวมถึงการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหาร สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรม สื่อมวลชน และครอบครัว
4. ขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีทุกรูปแบบและในทุกกิจกรรม และให้มีความเสมอภาคระหว่างเพศ ทั้งทางนิตินัย และพฤตินัย
5. ให้ความคุ้มครองแก่สตรีในวัยและสภาพต่างๆ และจัดการเอาใจเข้เอาใจใส่ และการทำร้ายทารุณสตรีทั้งทางกายและทางจิตใจ
6. พัฒนาสังคมให้มีค่านิยม และเจตคติในการยอมรับกำลังความคิด กำลังแรงงาน การมีส่วนร่วมของสตรี และคุณค่าของสตรี

นโยบาย และแผนงานหลักสตรีระยะยาว พ.ศ.2535-พ.ศ.2554 ได้กำหนดลักษณะสตรีที่พึงประสงค์ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในสังคมไว้ดังนี้ คือ

1. มีส่วนร่วมในการกำหนดค่านิยม และบทบาท โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับสตรีเองทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ร่วมรณรงค์ปรับเปลี่ยนค่านิยม และเจตคติของสังคมที่มีต่อสตรีให้ถูกต้อง
2. มีส่วนร่วมในการคิด และร่วมตัดสินใจในปัญหาและกิจกรรมของชุมชน และสังคม เคียงบ่าเคียงไหล่กับชาย
3. มีส่วนร่วมในทางเศรษฐกิจตามหลักความสามารถ ทั้งในการได้รับคัดเลือกเข้าทำงาน การรับค่าตอบแทน และโอกาสก้าวหน้าเช่นเดียวกับชาย รวมทั้งได้รับการคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิของตนตามกฎหมาย
4. มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาวิกฤตของสังคม และร่วมพัฒนาชุมชน ศาสนา สิ่งแวดล้อม การเมือง และการปกครองในทุกระดับมากขึ้น รวมทั้งกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม และนันทนาการในทุกรูปแบบตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัด

จึงจะเห็นได้ว่าสตรีเป็นทรัพยากรมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่มีความสำคัญในการพัฒนาชุมชน โดยสตรีมีการรวมกลุ่มเพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ และดำเนินกิจกรรมเพื่อหารายได้เสริมแก่ครอบครัว กลุ่มสตรียังเป็นกลุ่มสำคัญในการช่วยรักษาภูมิปัญญาชาวบ้านอีกด้วย

3. การจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มสตรี

นิตยา นวลศิริ(2534) ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมกลุ่มสตรีในช่วงที่ผ่านมาว่า เกิดขึ้นในหลายลักษณะดังนี้ คือ

1. กิจกรรมที่กำหนดมาจากส่วนกลางซึ่งเป็นนโยบายพัฒนาสตรีของประเทศที่จะต้องให้เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ เช่น การกำหนดให้มีการจัดตั้ง และอบรมสตรีในทุกหมู่บ้าน ให้มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับต่างๆ ขึ้น การกำหนดเช่นนี้หากมีวิธีการให้มีความรู้ที่ดี และกลุ่มสตรีในท้องถิ่นมีความเข้าใจมีความพร้อมจะเกิดปัญหา แต่ถ้าหากกลุ่มสตรียังไม่เข้าใจ หรือการจัดตั้งกลุ่มใหม่ซ้ำซ้อนกับกลุ่มเก่าที่มีอยู่เดิมก็จะสร้างปัญหาความแตกแยกให้กับกลุ่มสตรีนั้น ซึ่งจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใดในการพัฒนาสตรี
2. กิจกรรมเลียนแบบ เกิดจากกลุ่มสตรีได้เห็นสตรีอื่นๆ ทำแล้วประสบความสำเร็จ หรือทำแล้วได้ประโยชน์ จึงคิดอยากจะทำบ้าง โดยมีได้ดูถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่น หรือความเป็นไปได้ทางการตลาดของกลุ่มคน กิจกรรมลักษณะนี้เกิดขึ้นมา

มากมาย และ จบลงด้วยการสูญเสียงบประมาณ เวลา และความรู้สึกร่วมของครอบครัว รวมทั้งความมั่นใจของกลุ่มเองที่จะคิดริเริ่มทำกิจกรรมต่อไป

3. กิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของกลุ่ม เนื่องจากกลุ่มประสบปัญหาบางประการ และได้คิดจะทำให้กิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา กิจกรรมลักษณะนี้หากกลุ่มสามารถทำกิจกรรมที่แก้ปัญหาได้ตรงจุด และหลุดวงไปได้ ก็จะทำให้สมาชิกกลุ่มได้รับประโยชน์ สร้างสัมพันธภาพในกลุ่มให้ต่อเนื่องสืบไป บุคคลรอบข้างทั้งพ่อแม่และผู้นำก็ให้ความเชื่อถือยอมรับ ซึ่งจะต่อเนื่องไปถึงการเปิดโอกาสให้กลุ่มสตรีมีส่วนร่วมในกิจกรรม ที่สามารถแก้ปัญหาที่กลุ่ม หรือชุมชนประสบอยู่ และหากสอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสตรีด้วยแล้ว ยิ่งจะประสบผลสำเร็จสูง

นอกจากนี้ยังเสนอว่าการจัดกิจกรรมของกลุ่มสตรี ควรจะมีพื้นฐานการพิจารณาเลือกจัดกิจกรรมจากหน้าที่ความรับผิดชอบที่สตรีพึงปฏิบัติซึ่งได้แก่

1. กิจกรรมเพื่อเพิ่มกระบวนการเรียนรู้แก่ตัวสตรีเอง ตลอดถึงสมาชิกในครอบครัว เช่น จัดกลุ่มเพิ่มพูนการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ โรงเรียน การเข้ารับการอบรม สัมมนาความรู้ในด้านต่างๆ ตลอดจนถึงการรับข้อมูลข่าวสารที่เข้าสู่ชุมชนอย่างพินิจพิเคราะห์ เพื่อนำไปเลือกใช้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ เนื่องจากปัจจุบันมีข้อมูลข่าวสารหลากหลายเข้าสู่ชุมชนทั้งที่เป็นประโยชน์และที่จะทำให้สภาพความเป็นอยู่และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลง
2. กิจกรรมเพื่อการพัฒนาสุขภาพอนามัยของตนเอง และสมาชิกในครอบครัวให้มีสุขภาพดีสมบูรณ์แข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ ตลอดจนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น
3. กิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ และลดรายจ่ายของครอบครัวและกลุ่ม ซึ่งต้องพิจารณาจากสภาพดินฟ้าอากาศ วัตถุดิบที่อยู่ตลอดจนถึงระยะทางความใกล้ไกลของชุมชนกับตลาด
4. กิจกรรมพัฒนาชุมชนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งหากกลุ่มสามารถเข้าร่วมได้ในทุกขั้นตอนของการทำกิจกรรมตั้งแต่การคิดหาสาเหตุของปัญหา หาแนวทางแก้ไข ปัญหา คิดกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาและร่วมลงมือทำกิจกรรมดังกล่าวได้น่าจะเป็นบทบาทที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
5. กิจกรรมด้านการเมืองการปกครองชุมชน เช่นการร่วมเข้าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้าน ตลอดจนผู้นำกลุ่มสตรีเพื่อร่วมกับผู้นำกลุ่มบริหารงานพัฒนาชุมชนให้ดียิ่งๆ ขึ้น
6. กิจกรรมด้านการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชนให้สืบต่อ

4. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

ฝ่ายเคหกิจเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร ได้กล่าวถึงประวัติงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรไว้ ดังนี้ คือ

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมายถึง ภรรยาหรือบุตรหลานหญิงของเกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 20 ปี และพ้นจากการเป็นสมาชิกยูวเกษตรกรได้รวมตัวกันในด้านความคิด กำลังกาย กำลังทรัพยากร และจิตใจเพื่อร่วมกันทำงานช่วยกันแก้ไขปัญหา และปรับปรุงสภาพชีวิตของครอบครัวเกษตรกร ในด้านเกษตรกรรมและความเป็นอยู่ ให้มีรายได้ดีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ มีความมั่นคงของชีวิต ครอบครัว อันเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชาติสืบด้วย ทั้งนี้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่จัดตั้งอยู่นั้น ไม่ได้เป็นนิติบุคคลเหมือนกลุ่มเกษตรกรแต่ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมส่งเสริมการเกษตร

ความเป็นมาของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

การดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรของกรมส่งเสริมการเกษตร เริ่มดำเนินการมา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2511 โดยมีนโยบายเน้นหนักเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว โดยการให้บริการวิชาการเคหกิจเกษตรให้แก่ยูวเกษตรกรหญิง สตรีชาวนา แม่บ้านเกษตรกร ที่รวมตัวเป็น กลุ่มแบบชั่วคราว แล้วนำความรู้ไปใช้ในการปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัว

จนกระทั่งปี พ.ศ.2515 แม่บ้านเกษตรกรที่หมู่บ้านป่าคา อำเภอคอกยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร โดยกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของสมาชิกกลุ่ม นับเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มแรกของประเทศไทย ต่อมาในปีพ.ศ.2518ได้มีการดำเนินงานในเรื่องนี้อย่างชัดเจนและมีนโยบายดำเนินงานที่ครอบคลุมบทบาทของแม่บ้านเกษตรกร โดยสนับสนุนให้มีการดำเนินงานส่งเสริมวิชาการเกษตร ในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรด้วย นอกเหนือจากการส่งเสริมวิชาการด้านเคหกิจเกษตรซึ่งมีผลให้แม่บ้านเกษตรกรได้ปรับปรุงบทบาทของตนในการปรับปรุงด้านการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของครอบครัวเพิ่มขึ้น

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นงานหนึ่งภายใต้แผนงานพัฒนาสถาบันเกษตรกรของกรมการส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อส่งเสริมให้สตรีเกษตรกรร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาอาชีพเกษตรกร ปรับปรุงความเป็นอยู่และสังคมของเกษตรกรให้ดีขึ้นทุกวิถีทางภายใต้หลักการช่วยเหลือพัฒนาตนเอง
2. เพื่อให้สตรีภาคเกษตรพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง ด้านการเกษตร เกษกิจ เกษตร และด้านอื่นๆ เพื่อนำไปปรับปรุงการประกอบอาชีพให้รู้จักใช้ทรัพยากรในครอบครัว ได้แก่ แรงงาน ทุน เวลา เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ตามหลักการบริหารและการจัดการให้สอดคล้องกับความเป็นอยู่ และเกิดประโยชน์สูงสุด
3. เพื่อให้กลุ่มสตรีเกษตรกร เป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ และเป็นแกนนำในการพัฒนาอาชีพ เกษตร สังคมเกษตร และสิ่งแวดล้อม

วิธีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

วิธีการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเกิดขึ้นได้ 2 แบบคือ

1. กระตุ้นให้เกิดกลุ่มโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ และจังหวัดกำหนดเป้าหมายการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรให้สอดคล้องกับระบบการผลิต โดยใช้กระบวนการกลุ่มให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา มีความเสถียรเพื่อให้กลุ่มและสมาชิกพึ่งตนเองได้
2. การจัดตั้งโดยความสนใจของสตรีเกษตรกร การจัดตั้งวิธีนี้เกิดขึ้นจากความต้องการของสตรีเกษตรกรในพื้นที่นั้นอย่างแท้จริง

ระเบียบการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

ระเบียบในการสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีดังนี้

1. เป็นภรรยาหรือบุตรหลานหญิงของเกษตรกร ถ้าเป็น โสดต้องมีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไป
2. ถือความสมัครใจ ไม่มีการบังคับ จึงไม่เสียค่าธรรมเนียมใด ๆ ทั้งสิ้น แต่หัวหน้าครอบครัวต้องเห็นชอบด้วย
3. ผู้สมัครต้องกรอกแบบฟอร์มในใบสมัครให้เรียบร้อย ยื่นต่อที่ปรึกษากลุ่ม (ถ้ามี) หรือยื่นต่อเจ้าหน้าที่ ผู้ดำเนินงาน

4. ผู้สมัครควรมีกิจกรรมเน้นหนักอย่างใดอย่างหนึ่งที่สนใจ เช่น การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปอาหาร การถนอมอาหาร การตัดเย็บเสื้อผ้า ศิลปะ งานประดิษฐ์ หรืออื่นๆที่เกี่ยวกับการเกษตรและการพัฒนาครอบครัว

5. ผู้สมัครต้องจัดหาอุปกรณ์ในการฝึกหัดมาด้วยตนเองเมื่อเข้ารับการอบรมวิชาต่าง ๆ จากทางราชการ และจะต้องเข้ารับการอบรมตามเวลาที่กำหนดให้โดยสม่ำเสมอ

6. ผู้สมัครทุกคนต้องร่วมมือร่วมใจทำให้กลุ่มมั่นคงร่วมกันวางแผนการดำเนินงานในกิจกรรมของกลุ่ม แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาอาชีพและกลุ่มให้ดีขึ้น

7. ให้ความช่วยเหลือและนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ผู้อื่น

8. ให้ความร่วมมือกับทางราชการในโอกาสอันสมควร

บทบาทของคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิก

หน้าที่ของประธาน

1. เป็นประธานในการประชุมประจำเดือนและการประชุมพิเศษอื่น ๆ
2. เป็นประธานกรรมการวางโครงการ
  - 2.1 ประชุมหารือเพื่อวางโครงการ
  - 2.2 บันทึกกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะทำตลอดทั้งปี
  - 2.3 จัดสรรงานต่าง ๆ
3. เตรียมเรื่องราวที่จะประชุมล่วงหน้า
4. แต่งตั้งคณะกรรมการต่างๆ ถ้าจำเป็น
5. ติดต่อประสานงานกับกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
6. ติดต่อปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานและที่ปรึกษาท้องถิ่น
7. ช่วยในการจัดทำรายงานประจำปีของกลุ่ม แล้วเสนอต่อเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงาน

หน้าที่ของรองประธาน

1. เป็นประธานในที่ประชุมเมื่อประธานไม่อยู่
2. ปฏิบัติหน้าที่แทนประธานตามที่ประธานมอบหมาย
3. จัดเตรียมสถานที่ประชุมและร่วมกับประธานเตรียมเรื่องที่จะประชุมล่วงหน้า
4. ติดต่อประสานงานและปฏิบัติงานร่วมกับประธานอย่างใกล้ชิด

หน้าที่ของเลขานุการ

1. จดรายงานการประชุม
2. จัดทำทะเบียนรายชื่อ ที่อยู่ และประวัติที่จำเป็นของสมาชิกแต่ละคน
3. ทำรายงานจำนวนสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มเมื่อต้นปี (มกราคม) แจ้งจำนวนสมาชิกที่ลาออกและเข้าใหม่ ตลอดจนกิจกรรมเน้นหนักของสมาชิกแต่ละคนให้ที่ปรึกษาทราบและเสนอเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานต่อไป
4. รายงานการประชุมครั้งที่แล้วให้สมาชิกทราบในการประชุมเพื่อรับรองการประชุมครั้งที่แล้ว
5. ออกหนังสือเชิญสมาชิก ติดต่อประสานงาน และเตรียมสถานที่ในการประชุม

หน้าที่ของเหรียญก

1. เก็บรักษาเงิน แสดงรายรับ-จ่ายของกลุ่มที่มีขึ้น จากการเสียสละกำลังทรัพย์หรือการหารายได้พิเศษจากกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาชิกภายในกลุ่ม
2. ควบคุมการจ่ายเงินของคณะกรรมการ
3. แสดงรายรับ-จ่ายของกลุ่มให้สมาชิกทราบทุกเดือน

หน้าที่ของประชาสัมพันธ์

1. เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ไปติดต่อกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ
2. เป็นผู้ทำเรื่องราวที่เป็นมติของกลุ่ม ติดต่อประสานงานระหว่างกลุ่ม
3. แจ้งข่าวและรายงานเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้กลุ่มทราบ
4. เผยแพร่และโฆษณากิจกรรมของกลุ่ม

หน้าที่ของสมาชิก

1. ให้ความร่วมมือในด้านการดำเนินงานต่าง ๆ แก่กลุ่ม เพื่อทำให้กลุ่มเกิดความเจริญก้าวหน้า เช่น การวางแผนการจัดกิจกรรมและโครงการ เป็นต้น
2. นำความรู้ที่ได้รับไปปรับปรุงสภาวะความเป็นอยู่ของครอบครัว และอาชีพของตน เป็นแกนในการกระจายความรู้ และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ครอบครัวเกษตรกรเพื่อนบ้าน
3. เข้าร่วมประชุมกลุ่มทุกเดือน และเสนอข้อคิดเห็นในการประชุม

ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

ที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหมายถึงบุคคลซึ่งอาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ที่รับผิดชอบในการให้คำแนะนำปรึกษา ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนเกี่ยวกับการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม เพื่อให้การดำเนินงานของกลุ่มประสบผลสำเร็จ โดยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. ที่ปรึกษาด้านบริหารและวิชาการ หมายถึง บุคคลในท้องถิ่นนั้นที่สามารถให้คำแนะนำปรึกษาแก่คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในการดำเนินงานเคหกิจเกษตรและด้านการเกษตรที่จะนำไปสู่การพัฒนาครอบครัวเกษตรกรรวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มเพื่อให้มีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพและมั่นคง ซึ่งอาจประกอบด้วยบุคคล 2 ประเภทคือ

1.1 เจ้าหน้าที่วิชาการของหน่วยงานรัฐบาลที่ปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

1.2 บุคคลอื่นๆซึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่ทางด้านวิชาการของรัฐบาลและมีที่พักอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ

2. ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ หมายถึง บุคคลที่ไม่มีที่พักอาศัยอยู่ในท้องถิ่นอันเป็นที่ตั้งของกลุ่ม แต่มีความสนใจในงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และมีความประสงค์จะสนับสนุนงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร สามารถจำแนกเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่1 สตรีเกษตรกรสนใจรวมตัวกันขึ้นเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เพื่อรับความรู้ด้านเคหกิจเกษตรและการเกษตร จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ

ขั้นที่2 กลุ่มดำเนินการโดยการนำเอาความรู้จากขั้นที่1 มาปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาในครอบครัวหรือกลุ่ม เช่นปัญหาด้านอาหารและโภชนาการ ปัญหาด้านการใช้ผลผลิต ทั้งนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะคอยแนะนำและเป็นพี่เลี้ยง

ขั้นที่3 กลุ่มและสมาชิกกลุ่มสามารถนำความรู้ที่ได้รับและปฏิบัติได้แล้วนั้นไปถ่ายทอดต่อให้แก่ ครอบครัวเกษตรกรใกล้เคียง ให้มีความรู้และสามารถนำไปปฏิบัติตามได้

ขั้นที่4 กลุ่มอาจมีความสามารถจัดกิจกรรมเฉพาะของกลุ่มขึ้นเอง โดยดำเนินการร่วมกันในรูปโครงการอาจเป็นโครงการในด้านเพิ่มรายได้ต่างๆ หรือโครงการทางสังคมเพื่อยกระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ของครอบครัวและสังคมเกษตรได้ดียิ่งขึ้น

กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้คือ

1. ประเภทกิจกรรมการบริหารงานทั่วไปของกลุ่ม

- 1.1 งานทะเบียน ประกอบด้วยทะเบียนสมาชิกและทะเบียนทรัพย์สิน
- 1.2 งานการประชุม
- 1.3 งานการเงินและการบัญชีกลุ่ม
- 1.4 งานประชาสัมพันธ์
- 1.5 งานการจัดการวางแผนงาน โครงการและระบบข้อมูล
- 1.6 งานประสานกิจกรรมและบทบาทหน้าที่ของที่ปรึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

2. ประเภทการบริหารงาน โครงการและกิจกรรม

- 2.1 งานรวม เป็นกิจกรรมที่สมาชิกต้องร่วมกันดำเนินการ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อร่วมปฏิบัติงานและยอมรับวิธีการทำงานเป็นกลุ่ม
- 2.2 กิจกรรมส่วนบุคคล เป็นกิจกรรมที่สมาชิกดำเนินการเองภายในครอบครัวโดยใช้พื้นที่หรือการปฏิบัติงานบริเวณบ้าน กิจกรรมที่ทำนั้นเป็นไปตามความต้องการและความสามารถของสมาชิก เป็นการสนับสนุนการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเป็นการเพิ่มรายได้
- 2.3 กิจกรรมพิเศษ มีลักษณะเฉพาะกิจโดยสมาชิกจะต้องร่วมมือให้ความสนับสนุน
- 2.4 กิจกรรมสาธารณประโยชน์ เป็นกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินการ โดยความเสียสละไม่หวังสิ่งตอบแทน ทั้งนี้เพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม

ลักษณะการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

1. กิจกรรมทุกประเภทต้องได้รับการอนุมัติจากมติของที่ประชุมใหญ่โดยมีเสียงสนับสนุนไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ของสมาชิกทั้งหมด ทั้งนี้ต้องมีแผนงาน โครงการชัดเจน จึงจะดำเนินการได้
  2. กำหนดให้มีการประชุมทางการบริหารทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการติดตามความก้าวหน้าของงาน โครงการและงานแผนปฏิบัติงานของแต่ละเดือน
- กรณีมีกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการโดยเร่งด่วน สามารถเรียกประชุมได้ทันทีที่การจัดการดำเนินการประชุมเป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารซึ่งจะดำเนินการเองระหว่างคณะกรรมการและสมาชิก โดยมีที่ปรึกษาท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ให้ข้อเสนอแนะ

บทบาทของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

บทบาทของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรถือเป็นแกนกลางในการรับและกระจายความรู้ไปสู่ครอบครัวเกษตรกรในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การเพิ่มผลผลิตเกษตรกรเมื่อมีการยอมรับความสำคัญของแรงงานสตรีในการเกษตรจึงได้มีการสนับสนุนให้ความรู้ทางการเกษตรแก่สตรีเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นเพื่อให้สามารถนำไปช่วยพ่อบ้านเกษตรกรเพิ่มผลผลิตการเกษตรได้มากยิ่งขึ้น ดูแลเก็บรักษาผลผลิตเกษตรหลังการเก็บเกี่ยว
2. แปรรูปและถนอมอาหารที่ผลิตได้ โดยเฉพาะในช่วงที่ผลผลิตออกสู่ตลาดมากเกินไป
3. ด้านธุรกิจเกษตร ได้แก่การจัดระบบการใช้จ่ายของครอบครัวและวางแผนการผลิต
4. การดูแลความเป็นอยู่ในครอบครัว และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ ตลอดจนการช่วยเหลือชุมชนเกษตร โดยให้ความร่วมมือกับฝ่ายอื่นๆ

5. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านนายาว

ลักษณะทางกายภาพ

หมู่บ้านนายาวตั้งอยู่หมู่ที่ 15 ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาพื้นที่ 49 หมู่บ้านในสำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยมีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับบ้านกลุ่มชน ตำบลท่าช้าง จังหวัดปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับบ้านนาอิสาน หมู่ที่ 16 ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับบ้านทุ่งส่อหงษา หมู่ที่ 11 ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับป่าโปร่งเป็นบริเวณกว้าง และบ้านอ่างเสือดำ หมู่ที่ 9 ตำบลท่าตะเกียบกิ่งอำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม

หมู่บ้านนายาว อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ในพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดฉะเชิงเทรา และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ สภาพพื้นที่มีทั้งลักษณะของป่าเสื่อมโทรม และเขตป่าอุดมสมบูรณ์อันเป็นแหล่งต้นน้ำบางปะกง โดยมีพื้นที่ป่าเกือบครึ่งหนึ่งของจังหวัดที่ตั้งอยู่ในอำเภอสนามชัยเขต และอำเภอท่าตะเกียบ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสมแก่การเกษตรเป็นอันมาก นอกจากนั้นยังมีป่าสงวนแห่งชาติ คือป่าแควระบม และป่าสียัค มีสวนรุกขชาติ คือ สวนรุกขชาติสมเด็จพระปิ่นเกล้า(ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อน) มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 1 แห่ง คือ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน อันเป็นป่าลุ่มต่ำผืนสุดท้ายของภาคตะวันออก

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

ในระยะแรกหมู่บ้านนายาวอยู่ในการปกครองที่ 11 ตำบลท่ากระดาน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 65 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 110 กิโลเมตร ปัจจุบันหมู่บ้านนายาวได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเป็นหมู่บ้านที่ 15 อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจำนวนประชากรประมาณ 7,000 คนมีจำนวนครัวเรือนประมาณ 1,200 ครัวเรือน ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดฉะเชิงเทรา และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ สภาพพื้นที่มีทั้งลักษณะของป่าเสื่อมโทรม และเขตป่าอุดมสมบูรณ์อันเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำบางปะกง

ประชาชนส่วนใหญ่อพยพย้ายถิ่นจากพื้นที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศที่เต็มไปด้วยความแห้งแล้ง เพื่อมุ่งแสวงหาแหล่งที่ทำกินใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าก็เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กัน หมู่บ้านนายาวซึ่งยังคงสภาพความเป็นป่าสงวนแห่งชาติ จึงกลายเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานใหม่ทั้งของประชาชนที่หลบหนีเข้าป่า อันเนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมือง และประชาชนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ต้องการแหล่งทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่าเดิม

การเมืองการปกครอง

ปัจจุบันหมู่บ้านนายาวแบ่งการปกครองออกเป็นคุ้ม จำนวน 27 คุ้ม (คุ้มละประมาณ 40 ครัวเรือน) แต่ละคุ้มมีหัวหน้าคุ้ม 1 คน รองหัวหน้าคุ้มอีก 2 คน โดยมีครูดำรงตระเวนชายแดน ดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาคุ้ม ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและผู้ให้คำปรึกษาอีกคุ้มละ 1 นาย ซึ่งหัวหน้าคุ้มนี้ได้รับการคัดเลือกจากประชาชนในหมู่บ้าน โดยไม่มีวาระการดำรงตำแหน่งขึ้นอยู่กับความ

เห็นชอบของชาวบ้าน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในตำแหน่งประมาณ 2 ปี กลุ่มแต่ละกลุ่มส่วนใหญ่มีชื่อเป็นดอกไม้ชนิดต่างๆ ดังนี้ กลุ่มบานไม่รู้โรย กลุ่มเฟื่องฟ้า กลุ่มบัวแดง กลุ่มบัวขาว กลุ่มกุหลาบแดง กลุ่มกุหลาบขาว กลุ่มบานชื่น กลุ่มบานเย็น กลุ่มลำควน กลุ่มรักเร่ กลุ่มบัวหลวง กลุ่มดอกแก้ว กลุ่มพุทธรักษา กลุ่มดอกคูณ กลุ่มราตรี กลุ่มเบญจมาศ กลุ่มปาริชาติ กลุ่มพุทธชาติ กลุ่มพิกุลทอง กลุ่มดาวเรือง กลุ่มแสงเดือน กลุ่มทานตะวัน กลุ่มงูงาม กลุ่มทุ่งเหียง กลุ่มป่าจิว กลุ่มคลองพวา และกลุ่มหนองสาหร่าย

หมู่บ้านนายาวมีการปกครองตามระเบียบราชการ คือมีผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นวาระผู้นำที่เป็นทางการ มีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง และฝ่ายรักษาความสงบเป็นผู้ช่วย มีธรรมนูญหมู่บ้านที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย และป้องกันการทำลายป่า 8 ประการ คือ

- ประการที่ 1 จะไม่ให้ความช่วยเหลือในกรณีถูกจับข้อหาตัดไม้ทำลายป่า
- ประการที่ 2 ห้ามซื้อขายบ้านในพื้นที่นายาว เว้นแต่มีเหตุจำเป็นในกรณีที่ขายเพื่อไปตั้งถิ่นฐานอื่น หรือขายเพื่อช่วยเหลือบุคคลในครอบครัวกรณีเจ็บป่วย ใช้นี้สิน(ยกเว้นหนี้สินการพนัน) โดยต้องได้รับความเห็นชอบจากหัวหน้ากลุ่มและกรรมการหมู่บ้านตามลำดับ
- ประการที่ 3 ห้ามมีการซื้อขาย หรือเสพยาเสพติดภายในกลุ่ม หากบ้านใครขายให้ไล่ออกจากหมู่บ้าน
- ประการที่ 4 ห้ามเล่นการพนันภายในกลุ่ม กลุ่มใดมีการเล่นการพนันจะดำเนินการตามกฎหมาย ไม่มีการให้ความช่วยเหลือ
- ประการที่ 5 ให้มีการดูแลสัตว์เลี้ยงไม่ให้รบกวนพื้นที่ทำกินของผู้อื่น
- ประการที่ 6 กลุ่มใดตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำให้รักษาดูแลแหล่งน้ำให้สะอาด
- ประการที่ 7 ไม่ให้มีการทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น ลักขโมย บุกรุกทำลายป่า
- ประการที่ 8 ให้มีการเล่นมหรสพเฉพาะวันศุกร์ และวันเสาร์ เดือนละ 2 ครั้ง เว้นมีงานบุญประเพณี แต่ห้ามมีดีสโก้เรค

นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านยังมีกฎหมายห้ามยิงปืนด้วย ถ้าหากชาวบ้านคนใดฝ่าฝืนจะถูกปรับครั้งละ 500 บาท แต่ถ้าเป็นข้าราชการจะถูกปรับในอัตราที่สูงขึ้น กล่าวคือ ครั้งละ 1,000 บาท

สังคม วัฒนธรรม และการศึกษา

ประชาชนในหมู่บ้านนายาวนั้น ส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากภูมิถิ่นเดิมมีความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ส่งผลให้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมไม่ได้ผลเท่าที่ควร ประชาชนจึงได้เสาะแสวงหาแหล่งทำกินใหม่ โดยต้องการแหล่งทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกตามฤดูกาล อันจะส่งผลให้การประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมได้ผลดีตามต้องการ การอพยพเคลื่อนย้ายจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมายังหมู่บ้านนายาวนั้นเป็นลักษณะของการชักชวนแบบปากต่อปาก และการชักชวนในกลุ่มเครือญาติ ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านนายาวจึงทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่นจากพื้นที่อื่นมารวมตัวขึ้น และกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนายาว เป็นประชาชนที่อพยพเคลื่อนย้ายมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นลักษณะวิถีชีวิต วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ จึงยังคงมีรูปแบบของภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างชัดเจน ประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อ ค่านิยม และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งอิทธิพลของศาสนา ดังนั้นประเพณีต่างๆ จึงถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพ และเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งนับได้ว่าเป็นสื่อที่ดีในการถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา วิถีการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน

หมู่บ้านนายาว มีวัดจำนวน 2 แห่ง มีสำนักสงฆ์ จำนวน 1 แห่งและมีโบสถ์คริสต์ จำนวน 1 แห่ง ประชาชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางศาสนา รวมทั้งมีการละเล่นต่างๆ ในวันสำคัญทางประเพณี ซึ่งมีความหลากหลายเป็นอันมาก ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา และรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี สาเหตุที่หมู่บ้านนายาวมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีนั้น ส่วนหนึ่งมาจากพื้นฐานเดิมของชาวบ้านอพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งลักษณะเด่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั่นคือ การเอนศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ และมีการติดต่อสังสรรค์กับประชาชนในประเทศเพื่อนบ้าน จนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น

เศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบริเวณใกล้เคียง โดยได้เข้ามาจับจองพื้นที่ทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การปลูกพืชไร่จำพวกมันสำปะหลัง ข้าวโพด และอ้อย และมีการปลูกข้าวเจ้าเป็นบางส่วน และมีการเลี้ยงสัตว์จำพวกสัตว์ปีก เป็นต้น เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่บริเวณหมู่บ้านนายาวมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าถิ่นที่อยู่เดิม การประกอบอาชีพส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรประมาณร้อยละ 95 โดยแยกเป็นการทำนาประมาณร้อยละ 60 และการทำไร่และไม้ผลประมาณร้อยละ 35 ส่วนที่เหลืออีกประมาณร้อยละ 5 มีอาชีพค้าขาย

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานความช่วยเหลือสนับสนุนให้จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 และได้จัดตั้งอาคารขึ้นเมื่อปีพ.ศ.2537 โดยกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา นับเป็นการจัดตั้งกลุ่มอาชีพประชาชนในถิ่นทุรกันดารกลุ่มแรกตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

สำนักงานโครงการส่วนพระองค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ประสานงานและร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆอันได้แก่ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กระทรวงศึกษาธิการ กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงเกษตร และสหกรณ์ กรมส่งเสริมการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อประชุมหารือกัน และกำหนดแนวทางการส่งเสริมอาชีพให้แก่กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร (ประกาศ ымคิ,2544) ทั้งการฝึกอบรม และพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น การช่วยหาตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการคิดต้นทุน การทำบัญชีต่างๆ เพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง มีรายได้เพิ่มขึ้น(สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี,2546) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้เรื่องการเกษตรที่ยั่งยืน การเพิ่มรายได้ให้ราษฎร การสร้างอาชีพเสริมนอกจากการทำเกษตร และสามารถใช้จ่ายประโยชน์ของผลผลิตที่ได้จากการเกษตร(กรมส่งเสริมการเกษตร,2539) ซึ่งกิจกรรมหลักของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร คือ การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ซีอิ๊ว เต้าเจี้ยว ผงตะไคร้ ผงกระเจียว ยาคม แชมพูสระผมสมุนไพร ครีมนวดผมสมุนไพร น้ำยาล้างจาน เป็นต้น โดยผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะส่งขายภายในจังหวัดสระแก้ว จังหวัดฉะเชิงเทรา ร้านภูฟ้า ร้านจิตรลดา ห้างสรรพสินค้า และที่โครงการส่วนพระองค์ฯ อีกทั้งยังได้ส่งสินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศอีกด้วย(สุภาพ ศรีกะชา,สัมภาษณ์,8 พฤศจิกายน2545) ในระยะแรกของการ

ทำกิจการได้รับพระราชทานเงินสนับสนุนเพื่อซื้อวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ได้แก่ ตู้เก็บเอกสาร หม้อ โองคิน เครื่องปั่นพริกแกงเป็นต้นรวมทั้งได้รับการฝึกอบรมจากสำนักงานโครงการส่วนพระองค์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในการให้ความรู้ และพาไปศึกษาดูงานเพื่อพัฒนาวิธีการให้ทันสมัย ปัจจุบันได้รับเงินสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการเกษตรให้งบประมาณปีละ 200,000 บาท ผลจากการรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพเสริมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรนี้ทำให้สมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นประมาณเดือนละ 2,500 บาทต่อคนเป็นการหารายได้พิเศษนอกเหนือจากการทำไร่ทำนา และยังคงยึดการออกไปรับจ้างก่อสร้าง หรือทำงานโรงงานนอกชุมชน

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ โดยพิจารณาจากผลผลิตที่ได้รับ คือ

1. กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

กลุ่มแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรจะนำผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูกในชุมชนมาแปรรูปให้เป็นผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร โดยพืชที่นำมาแปรรูปได้แก่ พืชตระกูลถั่ว ตะไคร้ อัญชัญ และยูคาลิปตัสเป็นต้น ซึ่งผลผลิตทางการเกษตรที่มีชื่อเสียงของหมู่บ้านนายาว ได้แก่ ซีอิ๊ว เต้าเจี้ยว ขนมห่ม แชมพูสมุนไพร ครีมนวดผมสมุนไพร น้ำยาล้างจาน เป็นต้น

2. กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า

กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า มีกิจกรรมหลัก คือ การตัดเย็บเสื้อนักเรียนต่างๆ โดยผลิตภัณฑ์จะส่งขายภายในจังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดใกล้เคียง โดยกลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชน อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ในการสร้างอาคาร และการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ในระยะแรก รวมถึงการอบรมสมาชิกให้มีความรู้ในเรื่องการตัดเย็บ

3. กลุ่มทอผ้า

กลุ่มทอผ้านี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานโครงการส่วนพระองค์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สนับสนุนอุปกรณ์การทอผ้า และส่งไปฝึกอบรมที่วิทยาลัยอาชีวศึกษาขอนแก่น ผ้าที่ทอมีทั้งผ้าไหม และผ้าขาวม้า ระยะแรกนำไปฝากขายที่บ้านประธานกลุ่มผู้ที่ผ่านไปผ่านมาเห็นก็ซื้อเป็นของฝากกลับไป ในปัจจุบันสำนักงานโครงการส่วนพระองค์ฯ เป็นผู้จัดขายผ้าไหมให้ ส่วนผ้าขาวม้าส่งขายที่อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

4. กลุ่มจักสาน

กลุ่มจักสานจะนำต้นกกมาสานเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้จากต้นกก ได้แก่ เสื่อ กระเป๋า หมอนอิง และตะกร้าเป็นต้น โดยผลิตภัณฑ์ต่างๆ จะส่งขายภายในจังหวัดฉะเชิงเทรา และจังหวัดใกล้เคียง

ตอนที่ 3 : การพัฒนาอาชีพ

การประกอบอาชีพมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะอาชีพสามารถสนองตอบความต้องการพื้นฐานในการแสวงหาปัจจัยจำเป็นในการดำรงชีวิต ความต้องการด้านสังคม และการยอมรับจากบุคคลอื่น ดังนั้นการพัฒนาอาชีพจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นทำให้บุคคลมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ดีในการทำงาน และการประกอบอาชีพ

1. ความหมายของอาชีพ

ฮอลล์ (Hall 1978 อ้างถึงใน Getteridge และHutcheson,1990) ได้อธิบายอาชีพ ว่าเป็นผลของอิทธิพลจากตัวบุคคลกับโครงสร้างสังคมที่อยู่ ในส่วนของบุคคลเป็นกระบวนการในการหาข้อมูล การพัฒนาเจตคติ ค่านิยม ประสบการณ์ และการตัดสินใจเลือกอาชีพ ในขณะที่องค์การและโครงสร้างสังคมมีบทบาทในการส่งเสริมการฝึกอบรม การสร้างโอกาส การสรรหาระบบรางวัล การพัฒนาปรับเปลี่ยนเจตคติ ค่านิยม ประสบการณ์ การให้ข้อมูลข่าวสารด้านงานอาชีพ ดังนั้นอาชีพจึงประกอบด้วยกระบวนการของบุคคลในการเลือกอาชีพ หน่วยงาน ตำแหน่งงานของตนเอง โดยที่องค์การทำการสรรหาคัดเลือกบุคคลที่เหมาะสมในการดำรงตำแหน่งในองค์การ

อ็อกฟอร์ด แอดวานซ์เลิร์นเนอร์ส ดิกชันนารี (Oxford Advanced Learner's Dictionary 1995 อ้างถึงในไพรัช วรรณวงศ์)ให้ความหมายของอาชีพว่า เป็นสิ่งที่บ่งบอกชัดเจนถึงการประกอบอาชีพที่มีความเหมาะสมต่อบุคคล เช่น อาชีพพยาบาล ช่าง เป็นต้น

กริฟฟิน (Griffin,1996) ได้ให้ความหมายของอาชีพ ว่าเป็นกลุ่มของประสบการณ์เกี่ยวกับงาน พฤติกรรมและเจตคติที่บุคคลได้รับตลอดชีวิตการทำงาน โดยอาชีพเป็นการคาดหวังอนาคตในระยะยาว มีการวางแผน แสวงหาโอกาสความก้าวหน้า ความมั่นคงและความพึงพอใจในการประกอบอาชีพ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (2539)ได้ให้ความหมายของอาชีพ ว่าเป็นการเลี้ยงชีวิต หรือการทำมาหากิน หรืองานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพ

วิจิตรา ปัญญาชัย (2543) ได้ให้ความหมายของอาชีพ ว่าเป็นกิจกรรม และตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับงานซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ เจตคติ และแรงจูงใจเกี่ยวกับงานของบุคคลโดยมีความคาดหวังถึงความก้าวหน้าในอนาคตระยะยาวตลอดชีวิตการทำงาน จากตำแหน่งหนึ่งไปสู่ตำแหน่ง

ที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการของบุคคลในการวางแผนและกำหนดเป้าหมายในอาชีพเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จสูงสุดจากการประกอบอาชีพ ร่วมกับการสนับสนุนขององค์กรและสอดคล้องกับสภาพของสังคมแวดล้อม

ดังนั้นอาชีพจึงเป็นกิจกรรมหรือตำแหน่งที่เกิดจากความสนใจ ประสบการณ์ และทัศนคติในการทำงานของแต่ละบุคคล ซึ่งอาชีพเป็นการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพ สร้างฐานะ และทำให้บุคคลได้รับการยอมรับในสังคมอีกด้วย

2. แนวคิดในการพัฒนาอาชีพ

ได้มีผู้ให้แนวคิดในการพัฒนาอาชีพ ไว้ดังนี้

เซอร์แมน และคณะ ,1988 (Sherman และคณะอ้างถึงในวิจิตรา ปัญญาชัย,2545) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพว่ามีเป้าหมายสำคัญ โดยเป็นแนวทางที่ทำให้บุคคลค้นหาความสอดคล้องระหว่างความต้องการในการพัฒนาความก้าวหน้าในอาชีพของตนกับความต้องการขององค์กร โดยอาศัยการบูรณาการด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณค่าสูงสุด นอกจากนี้องค์กรในปัจจุบันจำเป็นต้องจัดให้มีการพัฒนาอาชีพให้บุคลากรเนื่องจากแรงผลักดันของคนในสังคมที่ต้องการคุณภาพชีวิตในการทำงาน (Quality of work life) โดยมุ่งเน้นการสร้างความสำเร็จในงาน(Work-actualization)ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจภายในของบุคคลในการบรรลุความสำเร็จสูงสุดแห่งตน(Self-actualization)ที่จะเป็นพลังผลักดันให้บุคคลปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพก่อให้เกิดประสิทธิภาพขององค์กรตามมาในที่สุด

มอนดี้ และโนว์(Mondy และNoe, 1993) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาอาชีพ ว่าเป็นวิธีการอย่างเป็นทางการขององค์กรในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของบุคลากรเพื่อให้มีคุณสมบัติที่สอดคล้องเหมาะสมกับงาน ตลอดจนทั้งเป็นไปตามความต้องการขององค์กรอย่างต่อเนื่องรองรับความก้าวหน้าขององค์กร ได้อย่างเหมาะสมเพื่อประโยชน์ขององค์กรและบุคลากร

คณีย์ เทียนพุ่ม (2540) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาอาชีพ (Career Development) ว่าเป็นวิธีการที่เป็นระบบซึ่งจัดทำโดยองค์กร เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่ามีบุคคลที่พร้อมด้วยคุณสมบัติ ประสบการณ์ ศักยภาพ และความสามารถในการทำงาน โดยองค์กรสามารถเลือกใช้เพื่อสนองตอบความต้องการได้อย่างทันทีที่องค์กรต้องการ

กิจจา ทิพย์เที่ยงแท้ (2541) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาอาชีพว่าเป็นแนวทางที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในด้านอาชีพ โดยมีแนวทางในการพัฒนาอาชีพอยู่ 2 ประการ คือ การสร้างงานอาชีพให้เกิดขึ้นจากบุคคลที่เดิม ไม่มีอาชีพให้ได้รับการฝึกอบรม หรือฝึกทักษะในด้านต่างๆ แล้วประกอบอาชีพ และการพัฒนาอาชีพที่ประกอบขึ้นอยู่เดิมแล้วทำให้มีการพัฒนาขึ้น โดยจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น ฝึกทักษะเพิ่มเติมให้กู้ยืมเงินเพื่อใช้ลงทุนในการประกอบอาชีพ

พนิจดา วีระชาติ (2543) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาอาชีพว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาอาชีพให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพนั้น คือ “คน” ทั้งนี้เพราะคนเป็นสื่อสำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพ ซึ่งทรัพยากรคนของประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในชนบทเป็นทรัพยากรที่ต้องใช้แรงงานและเป็นทรัพยากรที่ด้อยคุณภาพเนื่องจากขาดการเรียนรู้ ขาดโอกาสของการฝึกฝนอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ ถ้าสามารถทำให้ทรัพยากรคนมีความรู้ รู้จักตนเอง รู้จักแก้ปัญหาและสุดท้ายรู้จักการแก้ปัญหา ก็จะเป็นผลทำให้ทรัพยากรคนสามารถพัฒนาอาชีพของตนเองได้

วิจิตรา ปัญญาชัย (2543) ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาอาชีพที่สามารถพิจารณาได้ทั้งในแง่ของบุคลากร และองค์การ ในแง่ของบุคลากรเป็นการเลือกเป้าหมายของชีวิตการทำงาน พร้อมทั้งกำหนดแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ส่วนในแง่ขององค์การเป็นไปเพื่อส่งเสริมศักยภาพของบุคลากรที่ปฏิบัติงาน โดยบริหารทรัพยากรบุคคลให้ตรงกับความสามารถและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ การพัฒนาอาชีพจะมุ่งเน้นประสิทธิภาพของงานในระยะยาว และมุ่งความสำเร็จของบุคคลเป็นสำคัญ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน(2546) ได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพไว้ว่าเป็นการส่งเสริมและพัฒนาให้การศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยมุ่งเน้นการปฏิบัติจริงที่บูรณาการกับวิถีชีวิตให้กับบุคคลและชุมชนเพื่อแก้ปัญหา การว่างงานและส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจ ชุมชน ซึ่งหลักการเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ คือการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคล หน่วยงานพัฒนาและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่จัดความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน มีอิสระไม่ครอบงำเป็นการมีส่วนร่วมของทุกคน ทุกกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนเป็นหลักแห่งการเรียนรู้ มุ่งเน้นสาระการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อการแข่งขันในตลาดระดับที่สูงขึ้นเป็นการจัดการเพื่อตอบสนองแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

3. องค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพ

การพัฒนาอาชีพเป็นการพัฒนาความรู้ความสามารถ และทักษะการประกอบอาชีพของบุคคล และกลุ่มบุคคลให้มีศักยภาพในการประกอบอาชีพให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาอาชีพคือ การศึกษาในด้านองค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพ ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพจะเป็นแนวทางในการปฏิบัติตนในการทำงานเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงานของบุคคลและองค์การให้ดีขึ้น โดยนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพ ไว้ดังนี้ คือ

ลูเนนเบิร์ก, ออร์นสเทน, กัทเทอร์ริค และฮัทชีสัน (Lunenburg ,Ornstein, Gutteridge และ Hutcheson อ้างถึงในวิจิตร ปัญญาชัย, 2543) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพว่า ประกอบด้วย การวางแผนอาชีพ (Career Planning) และการจัดการอาชีพ (Career management) โดยมีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 การวางแผนอาชีพ (Career Planning) เป็นกระบวนการที่บุคคลวางแผนสำหรับชีวิตการทำงาน โดยมีการประเมินความสามารถ ความสนใจของตนเอง แล้วนำมากำหนดเป้าหมายอาชีพ และพิจารณาทางเลือกตามโอกาสของงานอาชีพที่มีอยู่ โดยขณะเดียวกันองค์การต้องช่วยเหลือสนับสนุนบุคคลให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ และไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะการเข้าสู่ตำแหน่งงานที่สูงขึ้นเพียงอย่างเดียว ควรให้ความสำคัญเชิงจิตวิทยาการทำงานด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นการพัฒนาความพึงพอใจของบุคลากร ปรับปรุงเจตคติของบุคลากรให้ปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพบรรลุผลสำเร็จในอาชีพที่ตั้งไว้ การวางแผนอาชีพประกอบด้วยกระบวนการดังนี้ คือ การเลือกอาชีพ การเลือกหน่วยงาน การเลือกงาน และการพัฒนาอาชีพด้วยตนเองที่ประกอบด้วย กิจกรรม การประเมินตนเอง การตรวจสอบโอกาสด้านอาชีพ การกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับอาชีพ และการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้

องค์ประกอบที่ 2 การจัดการอาชีพ (Career Management) เป็นการมุ่งเน้นในกิจกรรมการวางแผนงานขององค์การเพื่อสนับสนุนความก้าวหน้าในอาชีพของบุคลากร ซึ่งประกอบด้วย บทบาทกับการบริหารงานบุคคลหลายด้าน ได้แก่ การสรรหา การคัดเลือก การประเมินผลในการปฏิบัติงาน การอบรม และการพัฒนาบุคลากร โดยการจัดการอาชีพควรมีความสอดคล้องระหว่าง ความสนใจ และความสามารถของบุคลากร กับโอกาสความก้าวหน้าในอาชีพ และความต้องการขององค์การ

คณั เทียนพุม (2540) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาอาชีพว่าประกอบด้วย องค์ประกอบส่วนหลักๆ 2 องค์ประกอบคือ

1. การวางแผนอาชีพ (Career Planning) คือ วิธีการที่แต่ละบุคคลกำหนดเป้าหมายอาชีพ และแยกแยะวิธีการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ เช่น การประเมินตนเอง (Career Resource Center) เพื่อศึกษาว่าตนเองมีความสามารถ (Ability) มีบุคลิกภาพ (Personality) และแรงจูงใจในอาชีพแบบใด (Motivation) การจัดทำคู่มือวางแผนอาชีพ การอภิปรายในอาชีพ การจัดทำแผนปฏิบัติการตามอาชีพ การประเมินผลงานและการให้คำปรึกษาในอาชีพ

2. การบริหารอาชีพ (Career Mnagement) เป็นกิจกรรมและโอกาสต่าง ๆ ขององค์การที่ จัดขึ้นเพื่อช่วยให้มั่นใจว่า บริษัทจะสามารถมีกำลังคนเกินกว่าที่จำเป็นและต้องการใช้ในอนาคต เช่น การวางแผนกำลังคนสำหรับธุรกิจ การจัดสายทางก้าวหน้าในอาชีพ (Career Path) การสรรหา และคัดเลือก การพัฒนาในสายอาชีพ การประเมินผลงาน และการประเมินศักยภาพ ระบบการสร้าง ทายาท/แผนทดแทนตำแหน่ง (Succession Planning) เป็นต้น

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบของการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย การวางแผน อาชีพ(Career Planning) และการจัดการอาชีพ (Career Management) โดยการวางแผนอาชีพเป็น กระบวนการที่บุคคลวางแผนการทำงานเพื่อให้ตรงตามความสามารถ และความสนใจของตนเอง สำหรับการจัดการอาชีพเป็นการมุ่งเน้นกิจกรรมของการทำงานเพื่อสนับสนุนให้เกิดความ เจริญก้าวหน้าในอาชีพ

4. หลักการพัฒนาอาชีพ

หลักการพัฒนาอาชีพ เป็นการวางแผน และจัดการเพื่อสนับสนุนให้อาชีพมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น โดยนักวิชาการได้เสนอหลักการพัฒนาอาชีพไว้ดังนี้ คือ

ดรา ทิปะปาล (อ้างถึงในพนิจดา วีระชาติ,2543) ได้เสนอหลักการในการพัฒนาอาชีพว่า ประกอบด้วย 6 วิธีการดังต่อไปนี้

1. การให้ประชาชนรู้จักการช่วยเหลือตนเอง คือการสนับสนุนให้ประชาชนได้มีการช่วยเหลือตนเองได้ ไม่ควรช่วยทุกสิ่งทุกอย่างจนทำให้ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา สมอง และพัฒนาศักยภาพ การช่วยเหลือตัวเองควรเริ่มจากสภาพความเป็นอยู่หรือสิ่งง่ายๆ ไปหาสิ่ง ที่ยากไม่ควรรีบเร่งทำโครงการดำเนินงานแต่ควรค่อยเป็นค่อยไปเพื่อเพิ่มโอกาสในการคิด และ พยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

2. การให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการทุกอย่างให้มากที่สุด ประชาชนจะได้เป็นผู้ตัดสินใจในการทำงาน รู้จักการประมาณสิ่งต่างๆ ข้อดีข้อเสีย และตัดสินใจลงมือปฏิบัติงานตามสิ่งที่ตัดสินใจ ซึ่งหลักการนี้จะทำให้ประชาชนได้ปฏิบัติการตามความสนใจและความต้องการของตน

3. การใช้หลักประชาธิปไตยในการทำงาน คือการทำงานโดยให้ทุกๆ คนมีสิทธิและมีเสียงเท่าเทียมกัน ไม่มีใครใหญ่กว่าใคร มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปัน ร่วมงานกันและประสานกัน มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาเพื่อเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งชี้ทางให้กระทำในสิ่งที่ดี

4. การใช้ประโยชน์จากบุคลากร องค์กร และทรัพยากรในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคลากรที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนเป็นบุคคลที่มีเคารพน่าไว้วางใจ หรือมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และการตัดสินใจของคนในท้องถิ่นนั้น ซึ่งผู้นำท้องถิ่นจะเป็นผู้ช่วยเหลืองานเผยแพร่ให้เกิดความนิยมของใจบุคคลให้มาร่วมงานอย่างมีประสิทธิภาพ และบางครั้งยังเป็นวิทยากรให้กับท้องถิ่นอีกด้วย บุคลากรเหล่านี้ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ครูใหญ่ ครู ญาติอาวุโส สำหรับองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ได้แก่ อำเภอ สุขาภิบาล ศาลากลางจังหวัด ศาล กระทรวง ทบวง กรมต่างๆ เช่น กรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมส่งเสริมการเกษตร อนามัยท้องถิ่น ฯลฯ สำหรับทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ แหล่งน้ำ แหล่งแร่ ที่ดิน ทุ่งหญ้า ป่าไม้ พืชผักผลไม้ และสัตว์ในท้องถิ่นนั้นๆ

5. การเข้าใจวัฒนธรรมตามท้องถิ่น เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเอง ซึ่งอาจเหมือนกัน คล้ายคลึงกัน หรือต่างจากชุมชนอื่นๆ ดังนั้นการพัฒนาอาชีพจึงต้องวางโครงการดำเนินงานที่สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมไปก่อนต่อเมื่อภายหลังเห็นว่าสิ่งใดควรดัดแปลงแก้ไขจึงค่อยคิดค่อยแก้ไขไปที่ละเล็กละน้อย โดยพยายามทำให้บุคคลในท้องถิ่นนั้นรู้สึกสะเทือนใจน้อยที่สุดหรือไม่รู้สึกเลย ทั้งนี้เพราะเห็นคติเห็นงามในการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ด้วย

6. การประเมินผล เป็นหลักการที่ดีสำหรับทุกกิจกรรมหรือโครงการมีการประเมินผลงานภายหลังที่ได้ดำเนินการไปแล้วและดำเนินการไปแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อตรวจดูกิจกรรมหรือโครงการนั้นว่าดำเนินการไปแล้วและดำเนินสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานอย่างไรบ้าง รู้จักหาแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่อง และแนวทางการดำเนินการที่ดีกว่าเพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายแห่งโครงการนั้นต่อไปด้วยความเรียบร้อย

ที.อาร์. เบทแมน (อ้างถึงในพนิจดา วีระชาติ, 2543) ได้เสนอหลักการในการพัฒนาอาชีพว่าจะต้องวางหลักการทำงานกับประชาชนแบบช่วยให้เกิดความคิดในกิจกรรมทุกกิจกรรม จะต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสคิดตัดสินใจวางแผนและดำเนินการด้วยตนเอง หรืออาจกล่าวสั้นๆ ได้ว่า

1. ผู้ปฏิบัติงานกับประชาชนหรือหน่วยงานของเขาจะต้องไม่กำหนดกิจกรรมเฉพาะเจาะจงไว้ล่วงหน้า

2. ประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจครั้งสุดท้าย

หลักการนี้จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาอาชีพเป็นอย่างดี เพราะหลักการนี้จะเป็นการช่วยให้เกิดการพัฒนาคอนโดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งถือเสมือนว่าเป็นสื่อหรือแบบฝึกหัดให้บุคคลรู้จักการใช้ความคิด การตัดสินใจ วางแผน และดำเนินการเองอยู่เสมอ โดยหลักการนี้เป็นหนทางสนองความต้องการของบุคคลทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพ

วิจิตรา ปัญญาชัย(2543)ได้กล่าวถึงหลักการในการพัฒนาอาชีพว่าประกอบด้วย 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ การปรับเปลี่ยนในด้านตัวบุคคล การปรับเปลี่ยนโครงสร้าง และการปรับเปลี่ยนนโยบาย คือ

1. การปรับเปลี่ยนในด้านตัวบุคคล มีดังนี้

1.1 การให้ข้อมูลจริงเกี่ยวกับงานก่อนล่วงหน้า เป็นการให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานตามความเป็นจริง โดยอาจจะเป็นการพบปะสนทนา การแจกเอกสาร การฉายภาพยนตร์ การฉายวีดิทัศน์ และการเยี่ยมชมสถานที่ เพื่อให้บุคลากรมีความคาดหวังต่อการทำงานตามสภาพความเป็นจริง

1.2 การปรับเปลี่ยนวิธีการคัดเลือก โดยเน้นการประเมินคุณสมบัติ และศักยภาพของบุคคลอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงส่งผลให้มีการมอบหมายงานได้เหมาะสมกับบุคคลมากขึ้นสามารถคาดการณ์ผลการปฏิบัติงานได้แม่นยำขึ้นรวมทั้งค้นหาความสามารถพิเศษ และเป็นแนวทางการพัฒนาบุคลากรในอนาคตได้ด้วย

1.3 การประสานงานกับสถาบันการศึกษา โดยการปรับหลักสูตรให้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของงาน โดยอาจจัดโครงการฝึกงานเพื่อช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้งานตามสภาพจริง

1.4 การให้ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ วิธีการให้ความรู้ด้านอาชีพสามารถใช้วิธีการเชิงจิตวิทยาโดยเผยแพร่ความเชื่อทัศนคติของผู้บริหารสูงสุดจึงองค์การ ลงในสุนทรพจน์ในโอกาสต่างๆ การส่งบันทึกถึงบุคลากร การให้ข้อมูลอาชีพในเอกสารเกี่ยวกับตำแหน่งงาน เป็นต้น

1.5 การปรึกษาเชิงจิตวิทยาทางอาชีพ หมายถึงกระบวนการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลโดยเป็นรูปแบบหนึ่งที่ออกแบบมาเพื่อช่วยเหลือบุคคลที่มีปัญหาทางด้านพัฒนาการทางอาชีพ ได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัวให้เข้ากับการประกอบอาชีพ ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพที่ทำให้เกิดปัญหาพฤติกรรมในการทำงาน ความเครียด การปรับตัว ความขัดแย้งในการทำงาน เป็นต้น

1.6 การจัดให้เข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ ควรมีการจัดอบรมประเภทนี้เป็นระยะๆ โดยเฉพาะการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการตามระยะของพัฒนาการขั้นตอนอาชีพ คือ เมื่อแรกเข้าสู่องค์การเป็นการรวม กลุ่มปฐมนิเทศ การจัดกิจกรรมการขัดเกลาทางสังคม

เพื่อลดความแตกต่างและผสมผสานความคาดหวังระหว่างกัน ในระยะกึ่งกลางอาชีพเป็นกลุ่มปฏิบัติการประเมินผลการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วยกิจกรรม การแยกแยะค้นหา และวิเคราะห์ตนเอง พร้อมกับวิเคราะห์ความต้องการขององค์กรเพื่อหาแนวทางการพัฒนาตนเองในอาชีพ ช่วงสุดท้ายเป็นการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อมุ่งเน้นความรับผิดชอบ

1.7 การใช้เทคนิคคิดป้าประกาศ เป็นการให้ข้อมูลด้านอาชีพแก่บุคลากรอาจคิดประกาศบนกระดานหรือลงในวารสารของหน่วยงาน ข้อมูลประกอบด้วยชื่อตำแหน่ง คุณสมบัติ ความสามารถ ประสบการณ์ อายุการผ่านงานที่ต้องการ วิธีการนี้เป็นช่องทางที่สามารถส่งข้อมูลแก่บุคคล

1.8 การฝึกอบรมและการพัฒนา มีเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ

1.8.1 การพัฒนาการตระหนักรู้ในตนเอง เพื่อให้เข้าใจบทบาท หน้าที่ รับผิดชอบ ตลอดจนยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

1.8.2 การพัฒนาทักษะของแต่ละบุคคลให้เกิดความชำนาญ ทั้งทักษะในด้านปฏิบัติงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่สำคัญคือให้พัฒนาทักษะในการแก้ไขตัดสินใจได้และแก้ปัญหาเป็น

1.8.3 การมีแรงจูงใจในการทำงานในการทำงานอันนับเป็นสิ่งสำคัญที่ใ้บุคคลมีความผูกพันเพื่อ ให้มีการจูงใจในการทำงานให้สำเร็จจะเป็นทักษะในการบริหารจัดการซึ่งพัฒนาในด้านการตระหนักรู้ในตนเอง การพัฒนาด้านทักษะงานและมีแรงจูงใจต่องานนั้น จะส่งผลให้บุคลากรได้เกิดความรู้ความเข้าใจ มีพฤติกรรมปฏิบัติงานได้ด้วยวิธีการจัดดำเนินการฝึกอบรม และการพัฒนา

2. การปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กร ลักษณะโครงสร้างองค์กรสะท้อนลักษณะของ คนทำงานในแต่ละองค์กร ในองค์กรที่มีโครงสร้างเน้นหน้าที่ลักษณะคนทำงานส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชำนาญการเฉพาะด้าน องค์กรที่มีโครงสร้างประเภทสายงานหลักมักประกอบด้วยคนทำงานที่ คำนึงถึงเฉพาะผลผลิตที่เกิดจากงานของตน โดยไม่คำนึงถึงผลผลิตรวม ส่วนองค์กรประกอบที่มี โครงสร้างแบบเมตริกซ์(Matrix)จะมีคนทำงานที่เป็นทั้งผู้ชำนาญการ ขณะเดียวกันก็มีทักษะที่ กว้างขวางไม่คับแคบมุ่งเฉพาะผลงานที่ตนรับผิดชอบ โครงสร้างแบบนี้ยังเอื้อให้โยกย้ายคนทำงาน ได้ถึง 2 รูปแบบ คือให้ทำหน้าที่เดิมแต่งานใหม่หรือให้ทำงานเดิมแต่หน้าที่ใหม่ ซึ่งทำให้บุคคลได้มี โอกาสขยายโลกทัศน์ขณะยังคงอยู่ในแวดวงขอบเขตที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปมาก การเข้าใจความ เกี่ยวพันระหว่างลักษณะโครงสร้างองค์กรกับลักษณะคนทำงานมีส่วนช่วยการพิจารณาพัฒนา อาชีพได้ องค์กรพิจารณาแก้ไขจุดบกพร่องของคนทำงานบนพื้นฐานเดิมหรืออาจพิจารณา ปรับเปลี่ยนโครงสร้างใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาอาชีพแก่บุคลากรทั้งนี้เป็นไปตาม

ความเหมาะสมและสภาวะแวดล้อมขององค์การในแต่ละช่วงเวลา ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างนี้ ยังอาจดำเนินการได้โดยการจัดให้มีหน่วยงานให้บริการวางแผนอาชีพ ภารกิจนี้มีขอบเขตตั้งแต่การวางแผนชีวิต การให้คำปรึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพตามลำดับขั้น การอบรมผู้บังคับบัญชาเพื่อให้มีความสามารถในการพัฒนาอาชีพให้แก่ผู้ได้บังคับบัญชาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การปรับเปลี่ยนนโยบายขององค์การ องค์การสามารถพัฒนาอาชีพได้โดยปรับเปลี่ยนนโยบายขององค์การ โดยเฉพาะนโยบายด้านการบริหารงานบุคคล ซึ่งทำได้โดยวิธีการดังนี้

3.1 กำหนดนโยบายหมุนเวียนงานแก่บุคลากร เป็นวิธีการที่ได้ประโยชน์ 2 ประการคือบุคลากรได้ข้อมูล ประสบการณ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับงาน และองค์การเป็นการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงาน ระดับผู้บังคับบัญชาเพิ่มสำนึกการพัฒนาอาชีพแก่ตนเอง และผู้ได้บังคับบัญชานอกจากนี้ยังทำให้บุคลากรมีความยึดหยุ่นมากขึ้นที่จะคิดและตัดสินใจในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับอาชีพ

3.2 กำหนดนโยบายการโยกย้ายบุคลากรทั้งในแนวราบและแนวตั้ง การโยกย้ายมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์มิใช่เพื่อการเรียนรู้งาน การโยกย้ายแนวราบเป็นวิธีการพัฒนาทักษะใหม่โดยไม่จำเป็นต้องเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง โดยเฉพาะในหน่วยงานที่อยู่ระหว่างหยุดยั้งการขยายตัว ซึ่งโอกาสการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งแก่บุคลากรจะลดน้อยลงจึงเป็นวิธีที่นำมาใช้ทดแทน ส่วนการโยกย้ายในแนวตั้งนั้นหมายถึงการโยกย้ายลงมาสู่ระดับตำแหน่งที่ต่ำกว่า ทั้งนี้องค์การจะต้องให้หลักประกันว่าในประการแรกระดับเงินเดือนของบุคลากรที่ถูกโยกย้ายจะยังคงเดิม และประการที่สอง โอกาสความมั่นคงในการทำงานยังคงมีอยู่ตามปกติ วิธีการนี้ได้ผลดีมากในกรณีเกิดปัญหาความขัดแย้งในระดับหนึ่ง โดยองค์การจัดการโยกย้ายผู้ที่ดำรงตำแหน่งในระดับสูงกว่าลงมาประจำเพื่อคลายปัญหานั้นซึ่งเมื่อปัญหาที่มีอยู่ค่อยคลายลงก็โยกย้ายบุคลากรดังกล่าวกลับที่เดิม วิธีนี้ยังจะส่งผลให้การสื่อสารในแนวตั้งระหว่างทั้ง 2 ระดับมีประสิทธิภาพมากขึ้นในเวลาถัดมา

3.3 การบริหารแบบยึดวัตถุประสงค์ เป็นการส่งเสริมกระบวนการวางแผนพัฒนาอาชีพ เพราะ 2 กระบวนการนี้เน้นความร่วมมือของบุคลากรกับภาระผูกพันขององค์การหรือผู้บริหาร ในการดำเนินงานและพัฒนาความก้าวหน้าของงานไปด้วยกัน โดยยึดวัตถุประสงค์ของงานเป็นหลักซึ่งเป็นวิธีการในการบริหารจัดการให้งานบรรลุในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ และความสำเร็จของงานนี้จะส่งผลให้บุคลากรก้าวหน้าในแต่ละช่วงของชีวิตการทำงาน และนำองค์การให้ดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จที่ตั้งไว้เช่นกัน

3.4 กำหนดนโยบายสัญญาการจ้างงานเป็นวิธีการกระตุ้นการพัฒนาตนเองของบุคลากรตามความต้องการขององค์การ ซึ่งองค์การอาจตั้งระเบียบการประเมินผลงานของบุคลากรโดยมีเงื่อนไขตามมาตรฐานของงานและเวลา หากผลงานไม่ได้ตามเงื่อนไขจะมี

ผลให้มีการเปลี่ยนแปลงสัญญาการจ้างงานได้ วิธีนี้จะช่วยให้บุคลากรพยายามปรับปรุงงานให้ดีขึ้นเสมอทั้งนี้ระบบการประเมินผลและวิธีการให้ข้อมูลป้อนกลับจะต้องเที่ยงตรง

หลักการดำเนินงานจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาอาชีพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน,2539) มีดังนี้คือ

1. การจัดเนื้อหาสาระที่จำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาชุมชนและการประกอบอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการของผู้เรียน และชุมชนนั้นๆ ในเรื่องของอาชีพ จะให้ความสำคัญแก่การพัฒนาอาชีพที่ใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ไม่ต้องลงทุนสูงในเรื่องเครื่องมือและวัสดุอุปกรณ์
2. การจัดหลักสูตรเพื่อพัฒนาอาชีพ จะไม่มุ่งเน้นเฉพาะการฝึกทักษะและฝีมือ แต่จะส่งเสริมผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถในด้านต่างๆที่จำเป็น นับตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกที่เหมาะสมบริหารและจัดการพัฒนาทัศนคติและลักษณะนิสัยที่จำเป็น การฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การทำงานเป็นกลุ่มตลอดจนการแนะแนวอย่างไรก็ตามกำหนดเนื้อหาเพื่อให้บริการแก่ผู้เรียนจะดำเนินการในลักษณะ“การต่อวงจร” กล่าวคือ การวิเคราะห์พื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน การปรับเนื้อหาและระยะเวลาของหลักสูตรเพื่อให้ความรู้เฉพาะเรื่องตามจำเป็น และความต้องการของผู้เรียน
3. การจัดรูปแบบของกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและเนื้อหาของหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะให้ความสำคัญแก่การให้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพโดยผ่านสื่อทางการศึกษาประเภทต่างๆ สำหรับในชุมชนที่มีผู้ประสงค์จะเข้ารับบริการเป็นจำนวนมาก จะเน้นการสอนในลักษณะชั้นเรียนแบบไม่มีรอบ
4. ส่งเสริมให้วิทยากรในท้องถิ่นที่ได้รับการคัดเลือกและอบรมเป็นผู้สอนในหลักสูตรการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพมากยิ่งขึ้นเพื่อขยายการบริการให้กว้างขวาง และเปิดโอกาสให้ข้าราชการประจำของศูนย์ได้สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ พัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรมวิทยากรท้องถิ่นกรณีเทศติดตามผล แนะนำและประสานงานหน่วยงานอื่นด้วย
5. ประสานกับหน่วยงานอื่นที่ให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมายเดียวกัน ทั้งนี้จะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความพร้อม ความชำนาญ เพื่อให้การบริการไม่ซ้ำซ้อนแต่มีความต่อเนื่อง และรับช่วงกัน
6. เน้นการให้บริการแก่เยาวชน และประชาชนในวัยแรงงานในชนบทเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า การเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ
7. จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพให้ประสานสัมพันธ์กับโครงการการศึกษานอกโรงเรียนอื่นๆ เช่น อาศัยการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จเป็นสื่อในการสำรวจปัญหา และความต้องการในการ

ฝึกอบรมของผู้เรียน และการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาให้รับช่วงต่อการสนองความต้องการนั้น และเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพผ่านเอกสารสิ่งพิมพ์ และสื่อมวลชนต่างๆ เป็นต้น

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ พบว่าหลักการพัฒนาอาชีพความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาอาชีพให้มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะหลักการพัฒนาอาชีพเป็นวิธีการจัดการที่มุ่งพัฒนาตัวบุคคล และองค์การ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปหลักการพัฒนาอาชีพไว้ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการให้ประชาชนรู้จักการวางแผนช่วยเหลือตนเอง รู้จักการพัฒนาศักยภาพของตนเองสามารถเลือกประกอบอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการของตน และชุมชนนั้นๆ การพัฒนาอาชีพจะให้ความสำคัญในเรื่องการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เครื่องมือ และวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่ต้องลงทุนสูง
2. การพัฒนาทัศนคติและลักษณะนิสัยที่จำเป็น รู้จักการวางแผน วิเคราะห์ปัญหา และทางเลือกที่เหมาะสม มีการฝึกทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ มีการปรับเนื้อหาความรู้เฉพาะเรื่องตามความจำเป็นและความต้องการของบุคคล อีกทั้งระยะเวลาที่จัดนั้นมีความยืดหยุ่นเหมาะสมโดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้เดิมของบุคคลเป็นหลักสำคัญ
3. การพัฒนาให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อจะได้มีการวางแผนเพื่อรวบรวม และแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน โดยใช้หลักประชาธิปไตยในการทำงาน ทุกคนมีสิทธิ์และมีเสียงเท่าเทียมกัน มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีการแบ่งปัน ร่วมงานและประสานงานกัน
4. มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะให้ความสำคัญแก่การให้ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ โดยผ่านสื่อทางการศึกษาประเภทต่างๆ มีการใช้เทคนิคคิดป้ายประกาศเพื่อเป็นการให้ข้อมูลด้านอาชีพแก่บุคคลในชุมชน
5. การใช้วิทยากรในท้องถิ่นที่ได้รับการคัดเลือกและอบรมเป็นผู้ให้ความรู้เพื่อพัฒนาอาชีพ ทั้งนี้เพราะวิทยากรในท้องถิ่นจะเข้าใจวัฒนธรรมตามท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี วิทยากรในท้องถิ่นจะสามารถวางแผนจัดโครงการดำเนินงานได้เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเป็นอย่างดี และยังมีกระบวนการแก้ไขปรับปรุงอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ
6. การร่วมมือกับหน่วยงานของราชการ และเอกชน ในการพัฒนาอาชีพ โดยการให้หน่วยงานได้สำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ พัฒนาหลักสูตรและฝึกอบรมวิทยากรท้องถิ่น การนิเทศ แนะนำและประสานงานกับหน่วยงานอื่น
7. การจัดการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เข้าใจบทบาทของตนเอง รู้จักหน้าที่รับผิดชอบ ยอมรับในความคิด และความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในการทำงานร่วมกับผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาทักษะของแต่ละบุคคลให้เกิดความชำนาญ พัฒนาทักษะในด้านปฏิบัติงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะที่สำคัญคือให้พัฒนาทักษะใน

การแก้ไข ดัดสนใจได้ แก้ปัญหาเป็น อีกทั้งยังเป็นการเสริมความรู้ในเรื่องของการจัดการด้านอาชีพให้ดียิ่งขึ้น

8. การติดตามและประเมินผล เป็นหลักการพัฒนาอาชีพที่สำคัญ ทั้งนี้เพราะกิจกรรมหรือโครงการทุกประเภทนั้นจำเป็นที่จะต้องติดตามและประเมินผลงานไม่ว่าจะเป็นการดำเนินการไปแล้วชั่วระยะเวลาหนึ่ง หรือหลังจากที่ได้ดำเนินการเสร็จสิ้น โดยตรวจดูกิจกรรมหรือโครงการนั้นว่าได้ดำเนินการได้ตรงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคขัดขวางการดำเนินงานอย่างไรบ้าง รู้จักหาแนวทางในการแก้ไขข้อบกพร่อง และแนวทางการดำเนินการที่ดีกว่า เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายแห่งโครงการนั้นต่อไปด้วยความเรียบร้อย

ตอนที่ 4 : แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการต่างๆ ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งในการส่งเสริมให้กิจกรรมนั้นๆ ประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพ ซึ่งการมีส่วนร่วมกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ร่วมกันต้องอาศัยความร่วมมือ และการมีส่วนร่วม โดยลักษณะแนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนในสังคมอย่างยิ่ง

1. ความหมาย และแนวคิดของการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ให้ความหมาย และอธิบายเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

ราม พียาดาว์ฟ (Ram P.Yadav,1979) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเข้าร่วมของประชาชน หรือกลุ่มตัวแทนของชุมชนในกระบวนการพัฒนาด้วยความสมัครใจ และเต็มใจ การมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ถูกบังคับ

สุจินต์ คาววีระกุล (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในประชาชนว่าเป็น กระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตัวประชาชน โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตนเองและมีส่วนดำเนินการ

ชิววัฒน์ นิจนตร (2528) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องหรือผูกพันกับกิจกรรมสาธารณะในทุกระดับของการตัดสินใจ ทั้งในด้านการเมือง การบริหาร เศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยวิธีการต่างๆ ตั้งแต่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การร่วมกันปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชน การมีบทบาทหรือหน้าที่ในองค์การหรือหน่วยต่างๆ ทางสังคม

คำรณ ศรีคำไทย (2534) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและร่วมกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาท้องถิ่น และการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชน และการที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แล้วจำเป็นที่จะต้องยอมรับปรัชญาที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศเพื่อกิจกรรมของกลุ่มขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะที่ถูกต้อง

อภิน รพีพัฒน์ (2537) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นการให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ซึ่งไม่ใช่การกำหนดจากภายนอกแล้วให้ประชาชนเข้าร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหากแต่ทุกอย่างจะต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา

แก้ว นิมะเริง (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนในชนบทได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เช่นการมีส่วนร่วมในการคิดเสนอแนะ แก้ไขปัญหาการดำเนินงานตามกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือการเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ของชุมชน

อำภรณ์ ช่างเกวียน (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวกับการตัดสินใจของประชาชน ไม่ว่าจะป็นระดับปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกัน ร่วมรับผิดชอบหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพื่อพัฒนาและแลกเปลี่ยนให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการโดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การ

อุ๋นตา นพคุณ (2546) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 2 ความหมาย คือ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงรูปธรรม และระดับพื้นฐานนั้น หมายถึงการที่ประชาชนให้แรงงาน เวลา และวัสดุในการปฏิบัติงานตามโปรแกรม ซึ่งประชาชนจะมีการเปลี่ยนแปลงจากรื่องการพึ่งพา (Dependency) ไปสู่การพึ่งพาในระดับที่น้อยลง
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงทฤษฎี และเชิงนามธรรมนั้น หมายถึงวัตถุประสงค์เชิงการศึกษาทางจิตพิสัย เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรู้จักคิดเป็น ตัดสิน และแก้ปัญหาเป็น และเข้ามามีส่วนร่วมเป็น

ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นการเข้าร่วมกิจกรรมของบุคคล โดยมีการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมระหว่างบุคคล รัฐบาล และเอกชน มีการร่วมกันตัดสินใจดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นๆด้วยความสมัครใจ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะทำให้บุคคลเกิดการพัฒนาด้านความเป็นอยู่ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาชุมชนให้มีความรักความสามัคคี มีความเข้มแข็งเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ให้แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมการมีดังนี้

सानิตย์ บุญชู (2526) กล่าวว่า คนทุกคนมีความสามารถ และความสามารถนั้นพัฒนาได้ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องระดมประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ให้ปรากฏเป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อชุมชนให้มากที่สุด การมีส่วนร่วมยังจะช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ และความเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับประชาชน ทำให้การดำเนินงานต่างๆ มีเป้าหมาย และแนวทางที่จะก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้มากขึ้น

เสมอ จันทร์พุม และคณะ(อ้างถึงใน วราภรณ์ อยู่วัฒนา,2544) ได้กล่าวสรุปไว้ในรายงานการวิจัย โดยพบว่า การยกระดับคุณภาพชีวิต และมาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น มีหลักและวิธีการหลายอย่างด้วยกันแต่ที่สำคัญและขาดไม่ได้คือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เพราะการพัฒนาที่ได้ผลดี และถาวรที่สุดนั้นย่อมเกิดจากพลังและขีดความสามารถของประชาชน ดังนั้นการพัฒนามีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างแท้จริงจะต้องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาทุกด้านและทุกขั้นตอน

กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน(อ้างถึงใน อุดม เชยทิววงศ์,2544)ได้กล่าวถึงแนวทางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม(Participatory Learning) ไว้ว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หรือเรียกว่า PL อาศัยหลักการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม ผู้สอน/วิทยากรช่วยจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ขึ้น

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีอยู่ 4 ประการ คือ

1. ประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่ผู้สอน/วิทยากรช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของคนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้
2. การสะท้อนความคิด และอภิปราย เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนจัดกิจกรรมและเสริมสร้างบรรยากาศเพื่อผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น อภิปรายกลุ่มเรียนรู้ซึ่งกันและกัน
3. สรุปความเข้าใจและความรู้รวบยอด เป็นขั้นตอนการสร้างความเข้าใจของผู้เรียนเอง และนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด
4. การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิด เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนนำผลการเรียนจากข้อ 3 ไปประยุกต์ใช้

2. ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญ และความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินการต่างๆ ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมจะช่วยทำให้กระบวนการในการดำเนินงานต่างๆ มีความคล่องตัวสูง มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการนั้นๆ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ได้

ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมว่าสามารถช่วยให้ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมนั้นประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองเป็นตัวของตัวเอง

ปราโมทย์ อยู่พยัคฆ์ (2534) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นทำให้ประชาชนเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์โดยตรง โดยการมีส่วนร่วมเป็นการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมมีหลักการ และวิธีการพัฒนาที่มีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคน และส่งเสริมความเป็นไทยในสังคม

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนิท สมัครการ (อ้างถึงในอาชญญา รัตนอุบล, 2542) ได้เสนอว่าการคิดริเริ่มโครงการพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาสังคมโดยราษฎรเอง ซึ่งอาจจะมีวิทยากรจากทางฝ่ายราชการหรือองค์กรเอกชนที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวข้อง คอยช่วยให้คำแนะนำปรึกษาหารือ น่าจะเป็นวิธีการพัฒนาสังคมที่ได้ผลดีที่สุดในระยะยาว แม้ว่าในระยะเริ่มแรกอาจมีความล่าช้าและปัญหาอุปสรรคอยู่บ้างก็ตาม

อุ้นตา นพคุณ (2546) ได้กล่าวว่า การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนามีประโยชน์ และสำคัญมาก เพราะเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

1. การพัฒนาที่ยั่งยืนและเจริญงอกงามในตนเอง (Self-Generating) จะต้องเป็นกระบวนการที่อาศัยประชาชนที่พึ่งตนเองได้ และสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้เมื่อรัฐบาล หรือเจ้าหน้าที่พัฒนาถอนตัวออกจากชุมชนไปแล้ว การที่จะสร้างคนให้เป็นนักการศึกษาได้ จะต้องทำให้เขาได้มีส่วนเรียนรู้และทำงานหาประสบการณ์อย่างใกล้ชิด

2. นอกจากเหตุผลที่ว่างานการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะได้ยั่งยืนแล้ว ประเทศกำลังพัฒนาจะต้องใช้งบประมาณและทรัพยากรอันมหาศาล แต่ถ้าหากประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการเสียสละแรงงาน เวลา และวัสดุซึ่งเท่ากับช่วยลดภาระของรัฐบาลแล้ว รัฐบาลก็ยังไม่จำเป็นต้องมีแม่บทแผนการพัฒนาที่จะครอบคลุมรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ของแต่ละชุมชนได้ ดังนั้นในการพิจารณาแผนงาน ทางเลือก ทรัพยากร และวัสดุต่างๆ ในการพัฒนาโปรแกรม ประชาชนหรือตัวแทนของประชาชนในแต่ละชุมชนจะเป็นผู้ที่มีความรู้และความเข้าใจกระบวนการพัฒนาได้ดีที่สุด และการตัดสินใจกระทำการของเขาเหล่านั้นจะถูกต้องและตอบสนองความต้องการ และปัญหาของชุมชนได้ตรงตามเป้าหมายที่สุด

3. การพัฒนาโปรแกรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมพัฒนาโปรแกรมจะเป็นผู้รู้จักวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ภาษา โครงสร้างของผู้นำและผู้มีอิทธิพลที่จะช่วยเหลือหรือเป็นอุปสรรคต่อโปรแกรมซึ่งสำคัญต่อขั้นตอนปัจจัยภายนอกขององค์กรที่นักพัฒนาโปรแกรมจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา

ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนใดๆ ย่อมมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ควรมุ่งสนับสนุนให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นๆ มีบทบาท และมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรม(อาชัญญา รัตนอุบล,2542) ซึ่งความสนใจในการร่วมกิจกรรมของผู้เข้าร่วมจะสามารถทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในตนเอง อันจะส่งผลไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพต่อตนเอง ชุมชน และสังคมอย่างยั่งยืน

3. ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วม คือลักษณะของความเกี่ยวข้องในการดำเนินการ ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการ ทั้งนี้เพราะลักษณะการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมตั้งแต่แรกเริ่ม จนกระทั่งกิจกรรมนั้นได้สำเร็จสิ้นสุด โดยนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

จอห์น เอ็ม. โคเฮน และ นอร์แมน ที. อัฟฮอฟฟ์ (John M.Cohen and Norman T. Uphoff, 1977) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ 4 แบบคือ

1. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การเข้าร่วม โดยการให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมในการประสานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคม หรือโดยส่วนตัว
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดและเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ราม พี. ยาดาว์ฟ (Ram P. Yadav,1979) ได้จำแนกลักษณะการเข้าไปมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ(Decision-Making)
2. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนิน โครงการแผนการ(Implementation)
3. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการควบคุมและการประเมินโครงการ(Evaluation)
4. การเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์(Benefit)

อาร์ลีน โฟนารอฟฟ์(Arlene Fonaroff อ้างถึงใน วิชชุลดา สิงโต,2530)ได้เสนอกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องประกอบด้วยอย่างน้อย 1 ใน 4 ประเภทของการมีส่วนร่วม คือ

1. การวางแผน ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมจากการได้รับประโยชน์

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization อ้างถึงในปราโมทย์ หมุ่มพักษณ์,2534)ได้เสนอลักษณะรูปแบบของการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย 4 ลักษณะดังนี้ คือ

1. การวางแผน(Planning)ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาจัดลำดับความสำคัญตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผลและประการสำคัญคือการตัดสินใจด้วย
2. การดำเนินกิจกรรม(Implementation) ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมทางการเงินและการบริการ
3. การใช้ประโยชน์(Utilization) ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม
4. การได้รับผลประโยชน์(Obtaining Benefits) ประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว ว่างคมหรือวัตถุก็ได้

सानิตซ์ บัญชู(2526) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าจะต้องประกอบไปด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ นับได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เพราะว่าถ้าหากบุคคลในชุมชนยังไม่สามารถเข้าใจปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเองแล้ว การจัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ ก็ไม่อาจจะเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนนั้นได้ เพราะบุคคลในชุมชนนั้นจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น สิ่งหนึ่งที่ผู้ให้ความรู้ต้องยอมรับคือบุคคลในชุมชนซึ่งเป็นผู้อยู่กับปัญหาจะเป็นผู้ที่รู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่เขาจะมองปัญหานั้นไม่ชัดเจนหรือเข้าไม่ถึงแก่นแท้ของปัญหา ต่อเมื่อมีบุคคลมาช่วยวิเคราะห์ชี้แนะ เขาจึงจะมองเห็นสาเหตุของปัญหาของตนได้เด่นชัดขึ้น ดังนั้นบุคคลในชุมชนจึงต้องเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อเรียนรู้ปัญหา และวิเคราะห์ปัญหาไปด้วยกันเอง เพื่อจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขปัญหานั้นๆ ต่อไป

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เมื่อบุคคลในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาของตนเองแล้ว ขั้นตอนต่อไปของการมีส่วนร่วมคือ จะต้องให้บุคคลได้เรียนรู้ในเรื่องของการวางแผน การแสวงหาแหล่งทรัพยากรหรือความช่วยเหลือ เพื่อที่จะนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้บุคคลยังจะต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาาร่วมกัน การแก้ปัญหาอาจจะกระทำได้หลายวิธี แต่จะมีวิธีที่ดีที่สุดในเรื่องดังกล่าว ผู้ให้ความรู้ ซึ่งอยู่ในฐานะที่มีประสบการณ์มากกว่าจะต้องเป็นผู้คอยให้คำแนะนำจนกระทั่งบุคคลสามารถตัดสินใจได้ว่า จะเลือกใช้วิธีใดในการแก้ปัญหาที่ตนเองและชุมชนกำลังเผชิญอยู่

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวจะสร้างความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับบุคคลเป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติงานด้วยตนเอง จะทำให้บุคคลได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด เมื่อเห็นประโยชน์ก็จะสามารถดำเนินกิจกรรมนั้นด้วยตนเองได้ต่อไป

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล การประเมินผลด้วยตนเองจะทำให้บุคคลได้ตระหนักว่ากิจกรรมที่ตนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการมาทั้งหมดนั้นดีหรือไม่ดีเพียงไร และควรจะพิจารณาดำเนินการต่อไปอย่างไร ทำให้บุคคลได้เรียนรู้ และเห็นประโยชน์ของการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และจะส่งผลถึงการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป ให้ประสบความสำเร็จ และเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้มากขึ้น

เจมส์ คี บีนทง (2527) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 4 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล

อนุกรม สุวรรณทิศกร (2529) ได้กล่าวถึงแนวทางการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง

1. การมีส่วนร่วมในการคิด คือร่วมในการประชุมปรึกษาหารือ ในการวางโครงการวิธีการดำเนินงาน การติดตามตรวจสอบและการดูแลรักษา เพื่อให้กิจกรรมโครงการได้ผลตามวัตถุประสงค์

2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คือเมื่อมีการประชุมปรึกษาหารือจะต้องร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุด หรือเหมาะสมที่สุด

3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการ คือเข้าร่วมในการดำเนินงานตามโครงการ เช่น ร่วมออกแรง บริจาคทรัพย์

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ คือเมื่อโครงการเสร็จสิ้น ได้มีส่วนร่วมการตรวจตราดูแล รักษาและประเมินผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ

อคิน รพีพัฒน์(2537) ได้กำหนดจังหวะ และแบ่งระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน ดังนี้คือ

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางการแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติตามแผน
4. การประเมินผลกิจกรรม

วัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด (2538) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาท้องถิ่นประกอบด้วย 5 ลักษณะ ดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
3. การมีส่วนร่วมในการดำเนิน
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

จากการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมนั้น จะเห็นได้ว่าลักษณะการมีส่วนร่วมของนักวิชาการหลายๆท่านนั้นมีความคล้ายคลึงกันจะมีความแตกต่างกันในเรื่องรายละเอียดที่แยกย่อยลงไปเท่านั้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ คือการเข้าร่วมประชุม การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมวางแผน การร่วมค้นหาปัญหา/ เสนอแนะปัญหา การร่วมกันหาข้อมูลและการร่วมตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ คือ การสนับสนุนทรัพยากร การบริหารทรัพยากร และการปฏิบัติงาน การสละแรงงาน การติดต่อประสานกัน และการขอความสนับสนุนร่วมมือจากบุคคลและหน่วยงานต่างๆ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ คือการได้รับผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ด้านวัตถุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล เช่น การมีความรู้เพิ่มขึ้น การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีเพื่อนใหม่ การมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น และการมีตำแหน่งทางสังคมเพิ่มขึ้น เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล คือการสรุปผลการดำเนินงาน การร่วมแก้ไข/ปรับปรุง ข้อบกพร่องการตรวจสอบผลงานที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติการ การติดตามผลและประเมินผล และการร่วมหาข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไขในการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

4. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคม ดังนั้น การศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมจึงมีความจำเป็นและความสำคัญอย่างยิ่ง ได้มีนักวิชาการ ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยของการมีส่วนร่วมไว้หลายท่าน ดังนี้

จอห์น เอ็ม. โคเฮน และ นอร์แมน ที. อัฟฮอฟฟ์ (John M.Cohen and Norman T. Uphoff, 1977) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ คือ

1. อายุ และเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม เช่น ตำแหน่งทางสังคม และศาสนา เป็นต้น
5. อาชีพ
6. รายได้ และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
8. พื้นที่ดินถือครอง และสถานภาพการทำงาน

คอฟแมน (Kaufman อ้างถึงในรัฐพงศ์ เถาะสูงเนิน, 2532) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 7 ปัจจัย คือ

1. อายุ
2. เพศ
3. การศึกษา
4. ขนาดครอบครัว
5. อาชีพ
6. รายได้
7. ความยาวนานในการอยู่อาศัยในท้องถิ่น

ซูเกียร์ดี ภัยลี (2536) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมมี 3 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพ
2. ปัจจัยทางด้านสังคม และเศรษฐกิจ ได้แก่ สถานภาพทางด้านสังคม ความเชื่อ รายได้ อาชีพ พื้นที่ทำกิน
3. ปัจจัยทางการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ ความสะดวก-ทางเลือกในช่องทางการสื่อสาร การมีโอกาสในการได้รับข่าวสาร การพบปะเจ้าหน้าที่สนับสนุน

เกียรติกสิณี เรือนทองดี (2536) ได้สรุปปัจจัยในการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชุมชนสัมพันธ์กับปัจจัย 3 ประการ ดังนี้ คือ

1. ปัจจัยด้านสถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ ได้แก่ อายุ รายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่ม กิจกรรม และโอกาสในการมีส่วนร่วม
2. ปัจจัยด้านการสื่อสารติดต่อ ได้แก่ การติดต่อกับผู้นำชุมชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนา
3. ปัจจัยด้านค่านิยม ได้แก่ การรวมกลุ่ม การพึ่งตนเอง การศึกษาหาความรู้ และการสนใจข่าวสาร และการมุ่งมั่นในการพัฒนา และทำเพื่อส่วนรวม

อัลวิน เบอร์เทรนต์(Alvin Bertrand 1958)อ้างถึงในวัชรารักษ์ เอี่ยมสะอาด,2538) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ได้แก่ลักษณะส่วนบุคคลต่างๆ คือ

1. อายุ
2. เพศ
3. สถานภาพทางสังคม
4. อาชีพ
5. การศึกษา
6. ถิ่นที่อยู่อาศัย
7. ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น
8. ปัจจัยอื่นๆ เช่นจำนวนสมาชิกในครอบครัว ค่านิยมและทัศนคติ

จากการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆนั้น พบว่าปัจจัยส่วนใหญ่จะมีความคล้ายคลึงกันจะมีความแตกต่างกันในเรื่องการจัดกลุ่มปัจจัยที่แยกย่อยลงไป ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในกิจกรรมต่างๆจะขึ้นอยู่กับปัจจัย 10 ปัจจัยดังนี้ คืออายุ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อยู่อาศัย สถานภาพ รายได้เฉลี่ย ครอบครัว การเป็นสมาชิกกลุ่ม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติม ความรู้ในแนวทางการพัฒนาอาชีพ และแรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาอาชีพ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทั้ง 10 ปัจจัย โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ

1. อายุ

จากการศึกษางานวิจัยพบว่าอายุเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม กล่าวคือ อายุเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะคนที่มีอายุต่างกันนั้นจะมีบทบาทไม่เหมือนกัน เช่น บทบาทหน้าที่ของเด็ก บทบาทหน้าที่ของผู้ใหญ่เป็นต้น บุคคลที่มีอายุในกลุ่มเดียวกันจะมีความคิดเห็นที่คล้ายคลึงกัน (วัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด, 2538) โดยประภิต จันท์ศรี (2532) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการหมู่บ้านในการปฏิบัติงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในจังหวัดอ่างทอง พบว่า อายุที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านที่แตกต่างกัน สิริวรรณ วงศ์สมบัติ (2533) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในอำเภอสันทราย และอำเภอแม่ปิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าอายุมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ปกรณ์ พันธุ (2534) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านห้วยน้ำขาว ตำบลแคมป์สน กิ่งอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า อายุมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วม และเฉลิมศักดิ์ บุญนำ (2543) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรสวนยางไม้เรียงในการพัฒนาชุมชน พบว่าอายุมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

2. ระดับการศึกษา

จากการศึกษางานวิจัยพบว่าระดับการศึกษาเป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ซึ่งประภิต จันท์ศรี (2532) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกรรมการหมู่บ้านในการปฏิบัติงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในจังหวัดอ่างทอง พบว่า กรรมการหมู่บ้านที่มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันจะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านที่แตกต่างกัน แพทย์หา แก้วพวง (2533) ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง พบว่าระดับ

การศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นของ คณะกรรมการหมู่บ้าน ทศพล กฤตยพิสิฐ(2538) ได้ทำการศึกษการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีผลต่อ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางบรมและบวรเพื่อ สร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอกพบว่าการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านใน โครงการ/กิจกรรมพัฒนาขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา

3. ระยะเวลาที่อยู่อาศัย

สังคมในชนบทมีการเคลื่อนไหวน้อยไม่ค่อยจะมีการย้ายถิ่นคนในชุมชนมีความรักในถิ่นฐานทำให้มีความผูกพันรักใคร่สนิทสนมกันเกือบจะเป็นเสมือนเครือญาติกันทั้งหมู่บ้าน เพราะ ความใกล้ชิดและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่เสมอทำให้ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นอีก หนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยพงษ์ศักดิ์ ขววงสะอาด(2530)ได้ ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่าระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์กับการ มีส่วนร่วมของสมาชิกสตรีในการพัฒนาท้องถิ่นในทางบวกซึ่งผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับ งานวิจัยของคอฟแมน (Kaufman อ้างถึงในนัฐพงศ์ เถาะสูงเนิน,2532)ที่พบว่าความยาวนานในการ อยู่อาศัยในท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. สถานภาพ

จากการศึกษางานวิจัยพบว่าสถานภาพ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม โดย ถนัด ม่วงมณี(2526)ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในงานการศึกษาออกโรงเรียน ในท้องที่อำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสตรีที่มีสถานภาพแต่งงานแล้วจะมีส่วนร่วมใน งานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่มีสถานภาพโสด ชูเกียรติ ภัยลี(2536)ได้ทำการศึกษา เปรียบเทียบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมระหว่างพื้นที่ ที่ไม่มีการปฏิบัติงานของตำรวจชุมชน และมวลชนสัมพันธ์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า สถานภาพเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน และทศพล กฤตยพิสิฐ (2538) ได้ทำการศึกษการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีผลต่อ โครงการ/ กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางบรมและบวรเพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอก พบว่าสถานภาพเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม

5. รายได้เฉลี่ยครอบครัว

จากการศึกษางานวิจัยพบว่ารายได้เฉลี่ยครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดฐานะทางเศรษฐกิจ เพราะถ้าฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนดี การให้ความร่วมมือกับรัฐ หรือการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาท้องถิ่นก็ย่อมที่ดีขึ้นด้วย โดยถนัด ม่วงมณี(2526) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในงานการศึกษา นอกโรงเรียนในท้องที่อำเภอคอยสะแก๊ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสตรีที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูงจะมีส่วนร่วมในงานการศึกษา นอกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจต่ำ ขวัญชัย วงศ์นิติกร(2532) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรร ชานเมือง:ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่าฐานะทางเศรษฐกิจ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัย ปกรณ์ พันธุ (2534) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมพัฒนา:ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านห้วยน้ำขาว ตำบลแคมป์สน กิ่งอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า รายได้เฉลี่ยมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วม และทศพล กฤตยพิสิฐ(2538) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีผลต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางบรมและบวร เพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอกพบว่าการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในโครงการ/กิจกรรมพัฒนาขึ้นอยู่กับรายได้เฉลี่ยของครอบครัว

6. การเป็นสมาชิกกลุ่ม

จากการศึกษางานวิจัย พบว่า การเป็นสมาชิกกลุ่ม มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงาน เพราะการรวมกลุ่มจะก่อให้เกิดแรงผลักดันให้กลุ่มแสดงความสามารถในการทำงานเป็นการสร้างความสามัคคีภายในกลุ่ม และชุมชน โดยร.อ.อนุภรณ์ สุวรรณทิศกร (2529) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลต่อโครงการ กสช.ปี2528 อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นพบว่าการเป็นกรรมการกลุ่มทางสังคมเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในโครงการ กสช. ขวัญชัย วงศ์นิติกร(2532) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมนั้นมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัย

7. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

จากการศึกษางานวิจัยพบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ นั้น เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และยังเป็น การรับรู้ความเป็นไปของเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งจะทำให้เราเป็นผู้ที่มีความรู้ความ คิดกว้างไกลโดยขวัญชัย วงศ์นิติกร(2532)ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัยในเขตหมู่บ้านจัดสรรชานเมือง:ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านจัดสรรเทพประทาน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ นั้นมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของผู้อยู่อาศัย ปกรณ์ พันธุ (2534)ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมพัฒนา :ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านห้วยน้ำขาว ตำบลแคมป์สน กิ่งอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การได้รับข่าวสารมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการมีส่วนร่วมของชาวเขา และเฉลิมศักดิ์ บุญนำ(2543) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรสวนยางไม้เรียงในการพัฒนาชุมชน พบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างมาก

8. การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติม

จากการศึกษางานวิจัยพบว่า การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติมเป็นกระบวนการในการเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ และความสามารถในการปฏิบัติงานให้มีความชำนาญ ดังนั้น การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมโดยกรมพัฒนาชุมชนได้ทำการศึกษาปัจจัยที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของกลุ่มสตรีจังหวัดจันทบุรี และจังหวัดสุพรรณบุรีพบว่ากลุ่มสตรีที่มีความก้าวหน้า นั้นมีผลมาจากการที่สมาชิกได้รับการฝึกอบรมทางด้านต่างๆมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ซึ่งพงษ์ศักดิ์ ยวงสะอาด(2530)ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า การได้รับการฝึกอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น และเฉลิมศักดิ์ บุญนำ(2543) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรสวนยางไม้เรียงในการพัฒนาชุมชนพบว่า การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติมมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างมาก

9. ความรู้ในแนวทางการพัฒนาอาชีพ

จากการศึกษางานวิจัย พบว่าความรู้ในการดำเนินงานนั้นมีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมอย่างมาก ทั้งนี้เพราะหากผู้เข้าร่วมไม่มีความรู้ในการดำเนินงานก็จะทำให้งานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โดยถนัด ม่วงวงษ์(2526) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในงานการศึกษา นอกโรงเรียนในท้องที่อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสตรีที่มีความรู้ความเข้าใจในงาน

สูงจะมีส่วนร่วมในงานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่มีความรู้ความเข้าใจในงานต่ำ ปัญญา
 ฐานะสัมบูรณ์(2535) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาชนบท
 และชุมชน ตามข้อเสนอของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรศึกษา เฉพาะกรณีจังหวัดปทุมธานีพบว่า
 ความรู้ในโครงการจะมีผลต่อการมีส่วนร่วม และแก้ว นิมะเริง(2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผล
 ต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรสตรีในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดลพบุรี พบว่าความรู้ความ
 เข้าใจในวัตถุประสงค์การดำเนินงานขององค์กรสตรีเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

10. แรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพ

ในเรื่องของการจูงใจมีทฤษฎีและแนวคิดหลายอย่างที่แสดงถึงความต้องการของมนุษย์
 โดยการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีของอับราฮัม เอช. มาสโลว์(Abraham H. Maslow,1954)
 เกี่ยวกับแรงจูงใจของมนุษย์มาอ้างอิง ซึ่งได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ(Motivation)ของการกระทำ
 ของมนุษย์ไว้หลายประการ ประการแรก คือมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความต้องการเกิดขึ้นเสมอ ประการ
 ที่สอง คือความต้องการมนุษย์มีลักษณะเป็นสากล ความต้องการของมนุษย์มีความคล้ายคลึงกันไป
 ทุกวัฒนธรรม และประการที่สาม คือความต้องการของมนุษย์มีลักษณะเป็นไปตามลำดับขั้นตอน
 นั่นคือเมื่อความต้องการในระดับล่างได้รับการตอบสนองจนเพียงพอแล้ว บุคคลจะเลื่อนขั้นไป
 หาทางตอบสนองความต้องการในระดับสูงขึ้น มาสโลว์ได้เสนอลำดับขั้นความต้องการของคนเป็น
 5 ขั้นคือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย
2. ความต้องการทางด้านความปลอดภัย
3. ความต้องการเป็นเจ้าของหรือความต้องการความรัก
4. ความต้องการความนิยมนยกย่องหรือชื่อเสียงเกียรติยศ และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น
5. ความต้องการรู้จักตนเอง หรือสัจการแห่งตน

การมีส่วนร่วมของบุคคลจะต้องได้รับการสนองตอบตามความต้องการของตนเองตามที่
 มาสโลว์ได้เสนอไว้ โดยในส่วนของความต้องการทางร่างกายนั้นได้แก่การมีส่วนร่วมในการ
 แก้ปัญหาของกลุ่มอาจารย์ถึงวิธีการที่จะให้บรรลุถึงผลกำไรด้านเศรษฐกิจซึ่งอาจเป็นอาหารและที่
 อยู่อาศัย เมื่อความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลก็สนใจที่จะได้รับรางวัลที่
 เหนือกว่าขึ้นไปอีก ความต้องการด้านความปลอดภัยเป็นความปลอดภัยจากสิ่งแวดล้อมในสังคมซึ่ง
 เป็นเป้าหมายอันหนึ่งที่เป็นไปได้ในการแก้ปัญหาของกลุ่ม ความต้องการเป็นเจ้าของหรือความ
 ต้องการความรักนั้น บุคคลจะรู้สึกมีความสุขที่ได้เข้าร่วมสังสรรค์กับกลุ่ม และเกิดความรู้สึกว่าตน
 เป็นเจ้าของในกิจกรรมนั้นด้วย แต่ละกลุ่มจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่ทำให้เลือกเข้าผูกพันกันเป็นกลุ่ม
 บางกลุ่มขึ้นอยู่กับรางวัลทางสังคม แต่บางกลุ่มขึ้นอยู่กับความต้องการชื่อเสียง เกียรติยศที่จะเกิดขึ้น

ภายในกลุ่ม ในเรื่องความต้องการรู้จักตนเอง หรือสัจการแห่งตนนั้น สังคมเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลแต่ละบุคคลได้รู้จักตนเอง นอกจากเงิน อาชีพ และรางวัลทางสังคมแล้ว กลุ่มจะมีการวางหลักการสำหรับบุคคลให้ได้บรรลุความปรารถนาของตนเอง โดยสุจินต์ ดาววีระกุล(2527) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดดีเด่นระดับจังหวัดของจังหวัดนครสวรรค์ พบว่าตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญต่อหมู่บ้าน ความต้องการมีเกียรติมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ชุขณา ก้อนจันทศ(2537) ได้ศึกษาปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมสร้างตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน พบว่าความคาดหวังในผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามความจำเป็นพื้นฐาน และเสาวลักษณ์ ขำนิล(อ้างถึงในวารสารกรณ เอี่ยมสะอาด,2538) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่ และหมู่บ้านอู่ตะเภา จังหวัดชัยนาท พบว่าพระสงฆ์ขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการสร้างสาธารณสมบัติให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี เพราะชาวบ้านมีความศรัทธาเชื่อถือไว้วางใจ จึงให้ความช่วยเหลือร่วมมือทั้งกำลังกาย และทรัพย์สิน รวมทั้งกำลังความคิดทำให้งานต่างๆของชุมชนก้าวหน้าและสำเร็จไปด้วยดี

ตอนที่ 5 : งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ถนัด ม่วงมณี (2526) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในงานการศึกษาออกโรงเรียนในท้องที่อำเภอคอยสะแกเค็ด จังหวัดเชียงใหม่พบว่าสตรีที่มีอายุน้อย มีสถานภาพทางเศรษฐกิจสูง มีการแต่งงานแล้ว มีความรู้ความเข้าใจและมีความพอใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานการศึกษาออกโรงเรียนจะมีส่วนร่วมในงานการศึกษาออกโรงเรียนมากกว่าสตรีที่มีลักษณะตรงกันข้าม

สุจินต์ ดาววีระกุล (2527) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการหมู่บ้าน ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านชนะเลิศการประกวดดีเด่นระดับจังหวัดของจังหวัดนครสวรรค์ พบว่าตำแหน่งทางสังคมในหมู่บ้าน การรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญต่อหมู่บ้าน ความต้องการเกียรติ การได้รับการชักชวนจากกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน นายอำเภอ และนักพัฒนาการอำเภอมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

อนุภรณ์ สุวรรณทิศกร(2529) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสภาตำบลต่อโครงการ กศช.ปี2528 อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นพบว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในโครงการ กศช. ได้แก่ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ระดับตำบล การเป็นกรรมการกลุ่มทางสังคม และประสบการณ์ในการทำงาน ส่วนปัจจัยที่ไม่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การติดต่อกับชุมชนภายนอก การรับข่าวสาร และระดับการศึกษา

พงษ์ศักดิ์ ขวงสะอาด (2530) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่า สิ่งที่น่าสนใจให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสตรี การมีตำแหน่งในชุมชน การเคยฝึกอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติม จำนวนบุตร ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ความเข้าใจงานกลุ่มสตรี และการติดต่อกับผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีในการพัฒนาท้องถิ่นในทางบวก สำหรับระดับการศึกษา การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มอื่น รายได้เฉลี่ยครอบครัว เวลาที่ใช้ในกิจการบ้านเรือนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกสตรีในการพัฒนาท้องถิ่นในทางลบ สำหรับปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ อายุ การรับรู้ข่าวสารบ้านเมืองจากสื่อประเภทต่างๆและการสนับสนุนของกลุ่มสตรี

นงกาญจน์ นุรณรัถย์ (2531) ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตและการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของชาวกระเหรี่ยง ในจังหวัดกาญจนบุรี และราชบุรี ภายใต้โครงการของกรมประชาสงเคราะห์พบว่า จำนวนที่ดินทำกิน ความถี่ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล และความถี่ในการรับข่าวสารด้านการเกษตรและการดำรงชีพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติของชาวกระเหรี่ยง ส่วนระดับการศึกษานั้นมีความสัมพันธ์ทางลบกับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ แต่เพศ อายุ และความถี่ในการติดต่อกับชุมชนเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

แพทยา แก้วพวง (2533) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง พบว่าระดับการศึกษา การติดต่อกับหน้าที่ มาตรฐานการดำรงชีพ การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม และความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการดำเนินงานของกรรมการหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ทางบวกกับระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นของคณะกรรมการหมู่บ้าน

อนุชัช เล็กบำรุง (2533) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในกิจกรรมโครงการตำรวจชุมชนสัมพันธ์ของกองบัญชาการตำรวจนครบาล พบว่าการติดต่อกับ บุคคลอื่นและชั้นยศมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วม ส่วนอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ การสมรส อายุราชการ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการตำรวจสัมพันธ์

กาญจนา เกียรติมนิรัตน์ (2534) ได้ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัด ลำพูน ได้รับรางวัลดีเด่นพบว่า แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มในด้านสละ แรงงานมากที่สุด รองลงมามีส่วนร่วมโดยเข้าร่วมประชุม ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมแสดง ความคิดเห็นน้อยที่สุด

ปรกรณ์ พันธุ (2534) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมพัฒนา: ศึกษาเฉพาะ กรณีหมู่บ้านห้วยน้ำขาว ตำบลแคมป์สน กิ่งอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชาวเขา ได้แก่ อายุ การเป็นผู้นำในหมู่บ้าน การได้รับข่าวสาร และการติดต่อกับ เจ้าหน้าที่

ปัญญา ธนะสัมบุญ (2535) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนใน โครงการพัฒนาชนบท และชุมชน ตามข้อเสนอของสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดปทุมธานี พบว่า ปัจจัยที่มีผลอย่างเด่นชัดต่อการมีส่วนร่วมในโครงการ คือ รายได้ การติดต่อกับปะผู้นำท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการและความคาดหวังในการได้รับผลประโยชน์จากโครงการ สำหรับปัญหาและอุปสรรคต่อโครงการที่สำคัญ ได้แก่ การมีภาระในการประกอบอาชีพ ขาดการประชาสัมพันธ์จากผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ และหน่วยงานของรัฐ

ทศพล กฤตยพิสิฐ (2538) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีผลต่อโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางบรมและบวรเพื่อสร้างสรรค์อุดมการณ์แผ่นดินทองหนองจอกพบว่ากลุ่มปัจจัยคุณลักษณะ และแบบแผนในการดำเนินชีวิต ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพรอง รายได้ การได้รับประโยชน์โดยตรงจากการดำเนินโครงการ/กิจกรรม บุคคลหรือกลุ่มที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ/ กิจกรรม ความคาดหวังผลประโยชน์ตอบแทนในระยะต่างๆ สถานภาพ และบทบาทในการเข้าร่วม ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ ประสิทธิภาพในการเป็นสมาชิกกลุ่ม และลักษณะการดำรงตำแหน่ง นอกจากนี้ปัจจัยการได้รับการสนับสนุนจากชุมชนภายนอกชุมชน พบว่า ทุกปัจจัย

อันได้แก่การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีความเกี่ยวข้องกับแนวทางและการดำเนินการตามแนวทาง การได้รับการกระตุ้นหรือคำแนะนำต่างๆ จากเจ้าหน้าที่สำนักงานเขตหรือบุคคลภายนอกชุมชนอื่นๆ และการได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ จากภายนอกชุมชนมีผลต่อการเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมพัฒนาตามแนวทางทั้งสิ้น

วัชรารักษ์ เอี่ยมสะอาด (2538) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่าความถี่ในการรับรู้ข่าวสารบ้านเมืองจากสื่อประเภทต่างๆ การเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรม สิ่งจูงใจให้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม การติดต่อผู้นำชุมชน การได้รับการฝึกอบรมหรือศึกษาเพิ่มเติม รายได้เฉลี่ยของครอบครัว การมีตำแหน่งในชุมชน ความเข้าใจในงานกลุ่มสตรี ระดับการศึกษา และระยะเวลาที่อยู่ในชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น

แก้ว นิมะเริง (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรสตรีในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดลพบุรี พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล การได้รับการยอมรับจากชุมชน และความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์การดำเนินงานขององค์กรสตรี เป็นปัจจัยที่สมาชิกองค์กรสตรีมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับค่อนข้างสูง

บรรจง กนะกาสัย (2540) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาป่าชายเลน: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดจันทบุรี พบว่า ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ความรู้ความเข้าใจเรื่องการพัฒนาป่าชายเลน ไม่มีผลทำให้เกิดความแตกต่างในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาป่าชายเลน ปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาป่าชายเลน คือ การติดต่อสื่อสารและการคาดหวังผลประโยชน์จากการร่วมพัฒนาป่าชายเลนของประชาชน

เฉลิมศักดิ์ บุญนำ (2543) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรสวนยางไม้เรียงในการพัฒนาชุมชน พบว่า เพศ อายุ การเข้าร่วมกลุ่มมาก การฝึกอบรม และข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน แต่รายได้ ระดับการศึกษาและขนาดครอบครัวนั้น ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาชุมชน

จากแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยและเหตุผลของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาของประชาชน อาจเกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งเพียงอย่างเดียว หรือหลายปัจจัยก็ได้ โดยผู้วิจัยได้สรุปปัจจัยที่สามารถส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทราไว้ดังนี้ คือ

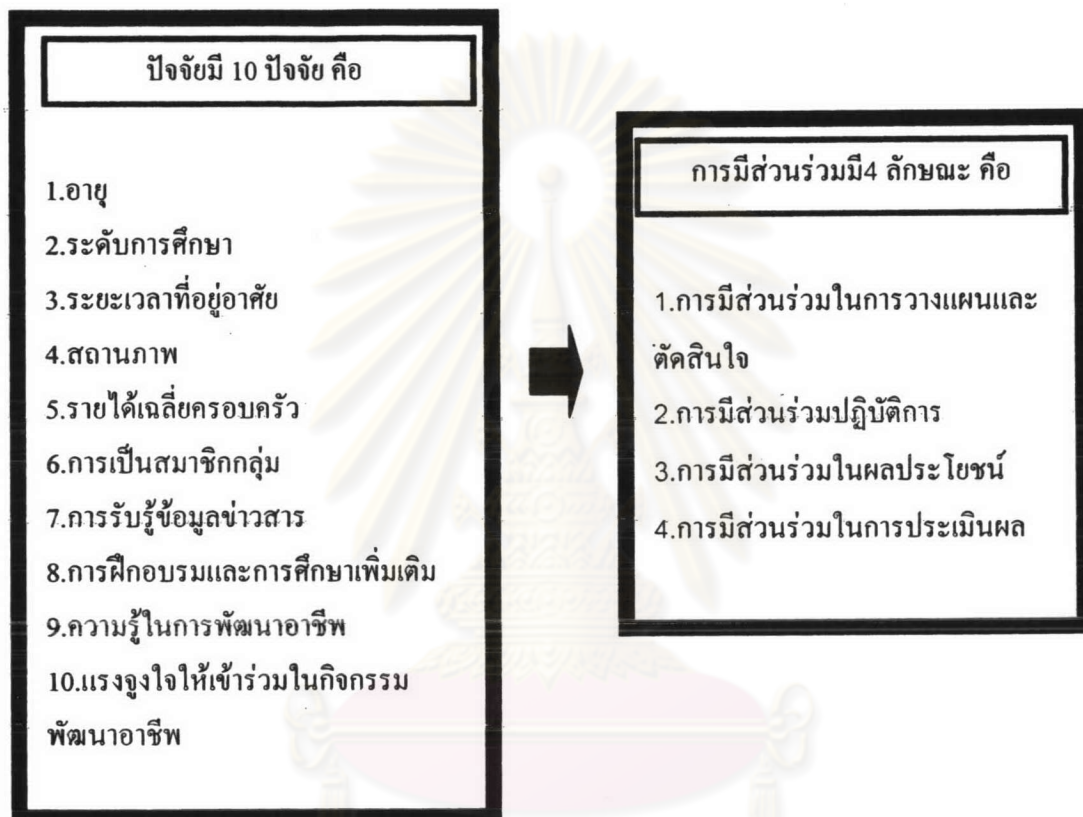
1. อายุ
2. ระดับการศึกษา
3. ระยะเวลาที่อยู่อาศัย
4. สถานภาพ
5. รายได้เฉลี่ยครอบครัว
6. การเป็นสมาชิกกลุ่ม
7. การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร
8. การฝึกอบรมและการศึกษาเพิ่มเติม
9. ความรู้ในการพัฒนาอาชีพ
10. แรงจูงใจให้เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนาอาชีพ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องข้างต้น ทำให้เกิดกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา มีรายละเอียดดังนี้

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร หมู่บ้านนายาว จังหวัดฉะเชิงเทรา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย